

MMXII - MMXVIII

ВОЕННА ИСТОРИЯ

БРОЙ 20, 2018

СРЕДНОВЕКОВНИЯТ БЪЛГАРСКИ ФЛОТ

БЪЛГАРИЯ В КРАЯ НА ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА:

100 ГОДИНИ ОТ БИТКИТЕ ПРИ
ДОБРО ПОЛЕ И ДОИРАН

БИТКАТА ЗА ХАРКОВ

Списание на Клуб „Военна история”

София, 2018 г.

ISSN 2367-5950

Отговорен редактор: **Александър Стоянов**

Оформление и дизайн: **Петьо Георгиев**

Коректор: **Десислава Михайлова**

Ако искате да се свържете с нас, можете да го направите на:

e-mail: klubvoennaistoria@gmail.com

Facebook: www.facebook.com/hystoryofwars

Официален сайт: www.historyofwars.net

В ТОЗИ БРОЙ ЧЕТЕТЕ

Наемничеството в Средновековна България	5
Българският средновековен флот	15
Българското участие в края на Първата световна война	26
Фелдмаршал Ервин Ромел	59
Битката при Харков	71
Russian Private Military Companies in Syria	108
Кино ревя: Dunkirk, Най- мрачният час и 12 Strong	121 126 133

КРАЯТ НА ЕДНА ЕРА

Скъпи читатели,

Пред вас е последният, двадесети брой на списание Военна История. Както споделих и в предишния брой, в България да се занимаваш с история е доста неблагоприятна задача, най-вече заради липсата на обратна връзка, както и заради нежеланието на хората, които разбират от история да даряват знанието си на останалите просто така. За съжаление, много историци в България живеят с погрешната представа, че са част от затворен клуб, до който никой не бива да има достъп. Трудовете им се печатат в скромни тиражи за вътрешно ползване. Страниците на списанията им са затворени дори за голяма част от собствените им студенти. През последните шест години, ние се опитахме да направим нещо различно. Опитахме се да дадем трибуна на млади и утвърдени историци. Опитахме се да покажем, че знанието не е стока от някой мол, та непременно да се продава. Искам да благодаря на всеки един от авторите, дали своя труд и време в името на нещо по-голямо от няколко лева хонорар. Искам да благодаря и на нашия дизайнер Петьо Георгиев, за дето похаби безкрайни часове в изготвянето на списанието – работа, за която по принцип се взимат много, много пари. Каквото можахме - направихме. Ако броевете ни са помогнали на поне един човек да открие своя път към историята, значи работата ни не е била напразна.

В този брой ще може да прочетете:

- За наемниците в Средновековна България.
- За средновековният български Флот.
- За последните месеци от участието на България в Първата световна война.
- За живота на фелдмаршал Ервин Ромел – Пустинната лисица.
- За битката при Харков от 1943 г. - едно от най-важните сражения през Втората световна война.
- Специално публикуваме и текста на д-р Кирил Аврамов и Руслан Трад, посветен на руската Частна Военна Компания „Вагнер“.
- Ще ви представим ревюта на цели три военни филма – „Dunkirk“, „Най-мрачният час“ и „12 strong“.

Пожелаваме Ви приятно четене!

Александър Стоянов

НАЕМНИЧЕСТВОТО В СРЕДНОВЕКОВНА БЪЛГАРИЯ

Александър Стоянов

Наемник – една стара професия, която всяка епоха украсява със своя собствена доза мистификация и мрачен чар. Наемниците са представители на една от най-старите професии в света, вероятно малко по-млада от тази на жриците на любовта...които, ако се замислите, също са наемници, но на други фронтове и в други войни. За онези от вас, които много или малко са се занимавали с военна история, несъмнено наемничеството представлява един особен феномен, често обагрен в негативни краски. Наемниците са обрисувани като алчни, безчестни, ненадеждни и готови да сменят работодателя при първото по-добро предложение. Употребата им е равностойна на държане на меч за острието – шанса да пуснеш кръв на себе си е също така голям, колкото и да удариш врага. Тази класическа теория, наложена от историографията на националните държави, с тяхното предпочитание към армия, съставена от граждани, биещи се в името на дълга и висшите идеали, се проваля кардинално когато ѝ се наложи да обясни как, тогава, наемничеството е предпочитан инструмент за водене на война в продължение на хилядолетия. Защото ако на хората не може да се отрече нещо, то е че те бързо се отърват от неефективните практики и рядко прилагат

даден механизъм за дълго, ако той не е доказал достатъчно своята практичност. В действителност, наемниците са далеч по-зависими от своята честна дума и спазване на приетите задължение, отколкото мнозина си дават сметка. Доверието между работодател и контрактор е ключов елемент в оцеляването на наемниците като социален и военен елемент. Простата истина е, че наемниците не могат да съществуват сами за себе си. Никоя дружина, фирма или друга структура, осигуряваща въоръжени мъже не може да изкара и пет години без да се опре на някакъв гарантиран, сигурен договор с работодател, който поставя голяма част от условията и в случай на тяхното неспазване може да прекрати ангажимента във всеки един момент, оставяйки една дружина без средства и най-вече с опозорена репутация. А в света на наемниците, опетнената репутация означава, че всеки следващ път ще става все по-трудно да се намери работодател. Това от своя страна означава, че мнозина от наемниците, подчинени на организатора на дружината, могат да го напуснат и да потърсят други, по-сигурни и благонадеждни дружини. Казано накратко, престижът на една дружина и на нейните ръководители е валута, далеч по-ценна от парите, а престижът и респекта не се купуват, те се печелят и заслужават с дела.

Но да се върнем на Средновековна България. В съзнанието на мнозина българи днес, великите победи и завоевания на дедите ни са изковани със стоманата, стискана в ръце от поколения наши предци, сражаващи се под конски опашки и хоругви в името на своя хан/княз/цар и своята родина. Това са победи на българското оръжие, на българската армия и на българският народ. Малцина са тези, които знаят, че освен войниците на българския владетел, в редиците на родните войски са марширували хиляди чужденци, сражаващи се в името на редовното

заплащане, обещанието за получаване на дял от бъдещата плячка и за извоюването на репутация на собствените си отряди и дружини, създавайки своеобразно портфолио, което да бъде предложено на бъдещи работодатели в лицето на василевси, крале, маркграфове и херцози. Това, разбира се, не означава, че така постигнатите успехи не са си „наши“ и не са български – командването на войските и инициативата за тяхното насочване винаги са идвали от нашата държава и са обслужвали нейните интереси. Това, което е важно да научим в случая е, че българската армия е била далеч по-многолика, шарена и разнообразна, отколкото ни се рисува обикновено в историческите съчинения. Настоящият текст има за цел само да маркира основните моменти, в които чуждестранни войнства са служели на България в името на нейното величие и завоевания. За вас остава да се поровите повече и да се поинтересувате по-задълбочено и най-вече, да започнете да си задавате въпроси – защото за да познаваме истински историята си, не бива да се боим да задаваме въпроси за всичко, случило се с народа ни.

ОТ НАЕМНИЦИ КЪМ НАЕМОДАТЕЛИ

Историята на наемничеството в България започва с употребата на самите българи като наемници. Това се случва още през V в., когато дедите ни са служели под знамената на Византия, бранейки северната граница на Източната Римска империя от различни нашественици. Българи присъстват в разбунтувалата се армия на прочутия пълководец Виталиан, а други несъмнено са се заселвали в Мизия и Добруджа и в хода на юстиниановото управление (527-565 г.). Във всеки случай, когато Аспарух пренася своята държава западно от

Днепър, а в последствие и южно от Дунав, българите съвсем не са били новост за тази част от Европа. Нещо повече – значителна част от тях вече живеела в Македония под властта на Кубер и неговите наследници. След като се утвърждават като постоянна сила северно от Стара Планина, българите се превръщат в търсен партньор от Византия. През 705 г., Юстиниан II си купува услугите на Тервел – в замяна на земя, титли и злато, 16,000-на българска войска достига стените на Константинопол и поставя Юстиниан на трона. В следващите десетина години, българите още няколко пъти ще бъдат търсени в ролята им удобен инструмент за постигане на византийския престол. Тервел ще се превърне в един от най-ловките манипулатори и „императоротворци“ в историята на Балканите – роля, която нашата историография често не успява да му засвидетелства. Междувременно, другите българи на полуострова – куберовите, също ще си спечелят наемническа слава – 12,000 от тях ще влязат в служба на арабската армия, водена от Маслама ибн ал Малик, която обсажда Константинопол между август 717 г. и август 718 г. След като арабите правят грешката да атакуват Дунавска България, куберовите българи прекъсват своите взаимоотношения с нашествениците и ги атакуват на свой ред, разбивайки елитната гвардия на Маслама в Тракия.

Постепенното укрепване на България и превръщането ѝ във водеща военна и политическа сила в Югоизточна Европа довежда до превръщането на Плиска във възможен работодател за наемнически отряди, които да използват честите войни на страната ни с Византия за своя собствена облага. Първият по-сериозен пример за използване на наемнически отряди датира от 811 г. След като българските войски са разбити в две последователни сражения през юни, византийската армия, водена от Никифор I Геник превзема и разграбва Плиска, след

което се завръща обратно на юг. Крум от рано е предвидил възможността да не успее да надвие ромеите само на базата на собствените си сили, ето защо изпраща хора в ново завзетите земи в Трансилвания и Панония, от където са набрани наемнически контингенти авари. Те пристигат в България навреме за да се включат в организираната отбрана на старопланинските проходи и изиграват своята роля за разгрома на ромейските войски във Върбишкия проход. Много е вероятно в последствие част от тези отряди да са придружили Крум по време на разорителните му походи в Тракия.

Аварски конници, използвани като наемници от Крум в кампаниите му срещу Византия, худ. Ангъс Макбрайд

Практиката да се използват чужди контингенти продължава и през следващия век, като най-знаменателен е примерът с печенезите и маджарите. През 899г., Симеон, тогава още княз, повежда война срещу маджарите, контролиращи териториите на дн. Молдова и югозападна Украйна. След като се договаря с печенезите, Симеон повежда своите сили в поход, включвайки и печенежка конница в редиците си. В битката при р. Буг българите постигат решителна победа, която, съчетана с набезите на печенезите от изток, принуждава маджарите да се изтеглят все по на запад, достигайки земите между Дунав и Тиса, където техните потомци – унгарците, живеят и до днес.

Само 18 години по-късно, Симеон вече ще наема маджари в своите войски – за кампанията по блокиране на византийското нашествие от 917г., българският владетел подсилва армията си с печенежки и маджарски отряди, които изиграват важна роля в разгрома на ромейските войски в т.нар. „битка на века“. Размерът на маджарския контингент е толкова значителен, че когато след победата при Ахелой те продължават да разграбват Тракия, изворите го окачествяват като „маджарско нашествие“.

След смъртта на Симеон, Петър I (927-970 г.) - един от най-пренебрегваните и подценявани български владетели, успява да поддържа дълготрайна мирна политика по своите граници. След смъртта му следват бурните години на варяжкото нашествие и походите на Йоан Цимисхий, които поставят Мизия под византийска власт. Самуил ще продължи борбата от западните български земи. Изворите не са ни оставили специфични данни за употребата на наемници от страна на Самуил, но с оглед интензитета на войната с Византия и необходимостта от мобилизиране на сили за отбрана на

българските земи, е повече от вероятно Самуил да използва отряди, набирани в Албания и Черна гора, където планинците често се наемали на служба по подобие на швейцарците и шотландците.

ЦАРСТВОТО НА НАЕМНИЦИТЕ

През 1185г., братята Асен и Петър вдигат бунт, насочен срещу византийската власт. Те се опират на своите владения в района на дн. Велико Търново и Ловеч. Съдейки по изворите, по-голямата част от силите им били кумански наемници, договорени посредством роднинските връзки на двамата братя. Тази тенденция се запазва през първите две десетилетия от съществуването на Второто Българско царство. Асен се прочува като майстор на извършването на светкавични набези и воденето на маневрен брой срещу по-многобройните императорски войски. Умението му е добре усвоено от брат му Йоан (Калоян), който ще използва ловко куманите по време на своите кампании в Тракия. Всъщност, именно на куманите Калоян дължи своя най-голям военен успех – победата над кръстоносците при Адрианопол (Одрин) през 1204 г.

Отново куманските наемници са тези, които решават изхода от династичната борба между Асеновци, заставайки на страната на Борил през 1207 г. Десет години по-късно, Йоан Асен II ще бъде възкачен на трона с помощта на наемнически контингент от руското княжество Волиния.

Куманските наемници са основната сила, около която се изгражда армията на Асеневци.

След идването на монголите в Източна Европа (1240 г.), България попада за дълго в период на криза и постоянни нашествия от север. Променя се и профила на наемническите части, използвани на Балканите, в това число и от българите. Константин Тих Асен включва татарски контингенти в своите войни с Византия. През 1277 г., Ивайло разбива няколко татарски банди в Добруджа и оставя името си в нашата история като първият български пълководец, справил се

решително с татарите. Това, което е по-малко популярно в историята ни е факта, че още на следващата година, основната част от конницата, използвана от Ивайло срещу ромеите е съставена от татарски наемници, които изиграват ключова роля за блестящата победа при Девина през 1279 г. Татарски наемнически контингенти ще служат и в армиите на Тертеровци, както и във войнството на Михаил Шишман (1323 – 1330 г.), организирано за борба със Сърбия през 1330 г. С постепенното отслабване на българската държава в следствие на поредицата от епидемии, лоши реколти и природни бедствия, разтърсили Балканите през 50-те и 60-те години на XIV в., способността на царете ни да се възползват от услугите на наемнически отряди е силно ограничена. В крайна сметка, царството, създадено от наемници бива унищожено от възхода на други наемници – османците, доведени на балканите по силата на договори, сключени с византийците.

* * *

Използването на наемнически контингенти е постоянен процес от развитието на военното дело в Средновековна България. Темата тепърва би следвало да се превърне във фокус за научната работа на родните медиевисти. Те би следвало да потърсят чрез проучване на контракторите, сражавали се за България, допълнителна информация за политическите и икономическите връзки на страната ни с тогавашна Европа. В Средните векове наемничеството е широко разпространен феномен, част колкото от военния, толкова и от икономическия живот на Стария Свят. Проследяването на пътищата на неговото разпространение може да ни разкаже много за това как работи принципа на престижа и репутацията за изграждане на бизнес връзки

в онази епоха. Нещо повече, интересно би било да се потърси повече по въпросът за това къде другаде са се сражавали самите българи в ролята им на наемници. Във всеки случай, темата за средновековните наемници и българската държава е слабо изследвано, но благодатно поле за развитие на идните поколения български историци.

БЪЛГАРСКИЯТ СРЕДНОВЕКОВЕН ФЛОТ

Александър Стоянов

Първата реакция на мнозина, които прочетат това заглавие вероятно ще е: „Каква е тази измишльотина?“ или „Май някой пак се опитва да е сензационен!“. Тази реакция е обяснима. Всъщност, ако сте учили история само в рамките на своето училищно образование, вие няма как да сте срещали понятието български средновековен флот, защото то не се употребява. Ако сте един от онези около 200-300 души на година, които по някаква причина са решили да следват история или нещо подобно в някой от ВУЗ-овете у нас, вие може и да попаднете на някакви податки за съществуването на боен флот в Средновековна България. Всичко, обаче, зависи от това дали съответният асистент ще бъде така добър да ви позанимае повече по темата военно дело от епохата на Крум и Омуртаг или дали някой преподавател ще реши да разнообрази своя иначе ясно разписан курс и ще вметне нещо любопитно, което да накара аудиторията да наостри уши. Тази статия не би следвало да изненадва хората, учили военна история в съответните висши военни училища, особено военноморските профили. Ако има изненадани морски офицери и курсанти, значи работата е тръгнала на зле във военното обучение... Но както и да е, обратно на темата. Всъщност, в Средновековна България а.к.а. Първо и Второ Българско царство (и империя също е ОК) е имало боен флот. Разбира се, той далеч не е изглеждал така, както могъщите ескадри на

Византия, Умаядския халифат или републиките Генуа и Венеция, но това не значи, че не е изпълнявал своите цели и задачи. Вместо да структурирам статия в класическо изложение, предпочитам тя да е в стил Q&A за повече „лекота“ и удобство на читателите-неисторици (които са и основната таргет група).

Кога, за пръв път, се появява средновековен български флот?

За съжаление, едва ли някога ще може да се посочи точна дата така, както може да се посочи за други военноморски сили по света (например руския е създаден през 1697 г. – б.а.) Въпреки това, можем да стесним границите до около десетилетие и половина. Става дума за периода 665-675 г. сл. Хр. (въпреки че според разни теории, вероятно е имало и Звезден български флот пр. Хр., но това е една друга история). Флотът се появява в контекста на придвижването на една немалка (но в никаква случай не и цялата) част от българите (понятието „прабългари“ е един историографски абсурд, от който е време да се отървем – б.а.) от тяхната основна територия между реките Дон и Волга в посока междуречието на Буг и Днепър, известно в историята като областите Йедисан и Бесарабия. Обърнете внимание, става дума за изместване на държавата, а не за създаване на нова държава. Аспарух не създава нова държава на Дунав, той просто мести центъра на държавата, създадена от баща му Кубрат – т.е. нямаме прекъсване на държавническата традиция. С други думи, хазарите не унищожават България, а я принуждават да се премести на запад, което не е проблем за полу-уседналите монархии то епохата на Великото преселение. Това се случва и с франките и с вестготите и с вандалите и с остроготите. Ако се замислите, случва се и с Римската империя, която, обаче, измества своята сърцевина в източна посока. Т.е. нашият

случай не е нито безпрецедентен, нито немислим. Но да се върнем на флота. Аспарух пристига в Бесарабия и заварва една доста интересна ситуация. Могъщият Аварски хаганат, който до началото на VI век владее земите чак до Волга, в това число и българските племена, е отслабнал значително и се е свил в следствие на раздвижването на славяните. Част от тях попадат под властта на аварите, част – под властта на ромеите. Остава, обаче, една група племена, живеещи между Карпатите и Стара планина, притиснати като менгеме между хаганата и Византия, които се опитват да опазят своята независимост и от двете. За тях, Аспарух е дар от боговете (или то Бог, понеже доста от тях всъщност са приели Християнството). Първият владетел на Дунавска България се доказва най-напред като отличен дипломат, договаряйки поредица от съюзи с отделните племена, изграждайки сложна система, в която българите играели водеща политическа роля, осигурявайки подкрепа за славяните срещу могъщите им съседи. В замяна, славяните помагали на Аспарух с войници и с нещо, което българите нямали до този момент – речни съдове. С тяхна помощ, българите можели да пренесат своите сили отвъд голямата река и да атакуват византийските владения в Добруджа и Мизия. Причината за тази агресивност на Аспарух към империята може да се обясни с тесните връзки между ромеите и хазарите, която се оформя след смъртта на Ираклий. Хазарите ще са желан партньор за Византия, тъй като контролират търговските пътища със степта, а кавалерията им може да се използва както за удари срещу българите, така и за отклоняващи действия срещу арабите в Армения. За да стабилизира своите позиции по поречието на Дунав, Аспарух заповядва да се изгради поредица от аванпостове (предмостия) в района на дн. Тулча. Известни са поне три такива лагера, един от които е легендарният Онгъл. За снабдяването им и за прехвърлянето на войници от

Бесарабия в Добруджа, в района на Дунавската делта несъмнено оперира речен флот, подчинен на българите. Именно това е началото на военноморското дело на нашите предци. В последствие, с помощта на този речен флот, Аспарух ще прехвърли основните си сили в Мизия за да я завладее и завинаги да я превърне в земя на българите.

Какво представлява средновековният български флот в епохата на Първото Българско царство?

С оглед на факта, че през първите 130 години от своята история България няма стабилен израз на море, до времето на Крум (умишлено не използвам недоказуемата титла „хан/кан“ – б.а.), всякакво военноморско формирование на нашата държава е представлявало речен флот, наследник на онзи, сформиран от Аспарух. Този речен флот е гарантирал връзките между отвъддунавските земи, които играят ключова икономическа роля за страната и земите в Мизия, които далеч не са омиротворени или недосегаеми за набезите на Византия. Освен за да контрира опити за навлизане на византийски флот по течението на Дунав, българският речен флот се използвал за охрана на границата с аварите, като праговете на Дунав при Турно Северин ограничавали възможността за навлизане на вражески съдове от средното течение на Дунав. Във всеки случай, до времето на Крум, речният флот е имал ограничена роля и вероятно не е бил постоянна институция. Това се променя след 804 г. Тогава, след завземането на днешна Северна Сърбия, Воеводина и Трансилвания, българите вече имат обширна речна граница, западно от която са владенията на могъщата Франкска империя.

Племената, населяващи буферната зона между България и земите на франките често се опитвали да отхвърлят върховенството на двете монархии. Именно един такъв случай от времето на Омуртаг налага изпращането на речен флот по р. Тиса и в Средния Дунав , където да подчини местните славяни и да контрира опита за експанзия на

франките в дн. Унгария. Ситуацията се променя и в Черно море. Първо, в края на VIII в., Кардам успява да завземе Варна, възползвайки се от проблемите във Византия, свързани с войната между иконоборци и иконопоклонници. Напълно е възможно големият град да се е разбунтувал срещу някой от иконоборците-императори и да е потърсил закрила от българите. Във всеки случай, след 811 г., благодарение на новосъздадения инженерен корпус (чийто „баща“ е покръстен арабин-бежанец, дошъл от Византия в двора на Крум), българският владетел успява да завземе Месемврия и още няколко крайморски крепости, с което крайбрежието северно от Бургаския залив е фактически усвоено от българската държава. Изображения на кораби, снабдени с платна и гребла, намерени в Плиска и Преслав подсказват, че галерите не са били непознат феномен за българите през IX-X век. Крум несъмнено заповядва изграждането на флот през 811-12г., паралелно с развиването на обсадното дело. Владетелят ще използва кораби в спомената обсадата на Месемврия и при превземането на другите по-малки крепости северно от дн. Несебър. Възможно е, Крум да заповядва и монтирането на устройства (сифони) за изхвърляне на гръцки огън придобити от българите. От друга страна, фактът, че Омуртаг използва флотата за да прехвърля армията си срещу франките подсказва, че речният флот по Дунав е бил значителен не само като брой, но и като големина на съдовете. Засъжаление, нямаме информация за употреба на флот по времето на Симеон и Петър, макар, с оглед на постоянната заплаха от маджарите, несъмнено по р. Дунав да е оперирал някакъв флот, който да охранява както Долния Дунав, така и земите около важната крепост Белград, която контролира реките Дунав, Сава и Тиса. След падането на Преслав (971 г.) и опрехвърлянето на войната с Византия в Македония и Мизия, ресурсите на цар Самуил едва ли са достигали за да амисли за речен

флот по Дунав. Във всеки случай, с падането на България под византийска власт след 1018г., българските военноморски сили престават да съществуват.

Какво представлява средновековният български флот в епохата на Второто Българско царство?

За разлика от епохата на т.нар. ПБЦ, ние разполагаме със сигурни данни за царството на Асеновци. Знае се, че през 1235г., цар Йоан Асен II изгражда арсенал в устието на р. Камчия и построява 25 бойни галери (доста сериозна за времето си инвестиция) за да подпомогне съвместната обсада на Константинопол, договорена с Никея. Макар обсадата да пропада, Йоан Асен завещава на своите потомци един сериозен за онова време на разпокъсани държави флот. За съжаление, след смъртта на Йоан Асен, България навлиза в половин вековна политическа криза, свързана с постоянните татарски нашествия и възхода на възродената Византия. Фактът, че ромеите успяват да си върнат крепостите южно от Бургас, а татарите прекосяват Дунав подсказва, че България от времето на късните Асеновци и ранните Тертери не разполага със свой флот. Това не означава, че арсеналите в устието на Камчия са напълно ликвидирани. Съвсем възможно е те да преминават в ръцете на местни велможи, например могъщите деспоти на Крън, които да ги използват за частни цели – например изграждане на кораби по поръчка за други черноморски „играчи“, като например Генуа, Трапезунд или княжеството Теодоро в Крим. Във всеки случай, след 1300 г., с постепенното налагане на рода на Балик над северното Черноморие, там се оформя т.нар. Добруджанско деспотство, което започва да преследва своя автономна политика в Черно море. Камчия и арсеналите ѝ попадат в ръцете на Балик и

наследниците му. В следствие на това, Добруджанското деспотство изгражда свой флот. Този флот се противопоставя на савойците на Амадео VI по време на неуспешния им поход срещу Варна. След това Добротица (брат на Балик) използва своя флот за да подпомогне братовчед си Йоан V Палеолог в борбата му с Трапезунд и по време на гражданската война срещу Йоан Кантакузин. Според изследванията, флотът на Добротица наброява около дузина галери, с които той в последствие воюва и срещу генуезците. Българският деспот постига поредица от успехи, които принуждават италианците да подпишат с него изгоден мирен договор. С нахлуването на турците след 1388 г., на добруджанската морска сила се слага край. Деспотството е завзето през 1395 г., с което се слага край и на средновековния български флот.

Какво е коствало на една средновековна държава да изгради и поддържа постоянна флота?

Създаването, издръжката и техническата поддръжка на даден флот през Средните векове е изключително трудоемко начинание и само малко на брой държави в онази епоха могат да си позволят да разполагат с армади. Като оставим на страна Генуа и Венеция, можем да посочим Англия и Франция като държави с по-сериозни морски сили. От по-локален характер изпъкват Никея (и наследилата я възродена Византия), както и Дубровнишката република, както и рицарите-хоспиталиери, които поддържат флот от около дузина галери на о. Родос след 1304 г. Всъщност поддръжката на флота е толкова скъпа, че повечето монарси предпочитат да сключват договори с частни лица, които да строят и поддържат кораби на свои разноски,

които в последствие да осребряват от хазната или да компенсират на базата на получена плячка или търговски привилегии.

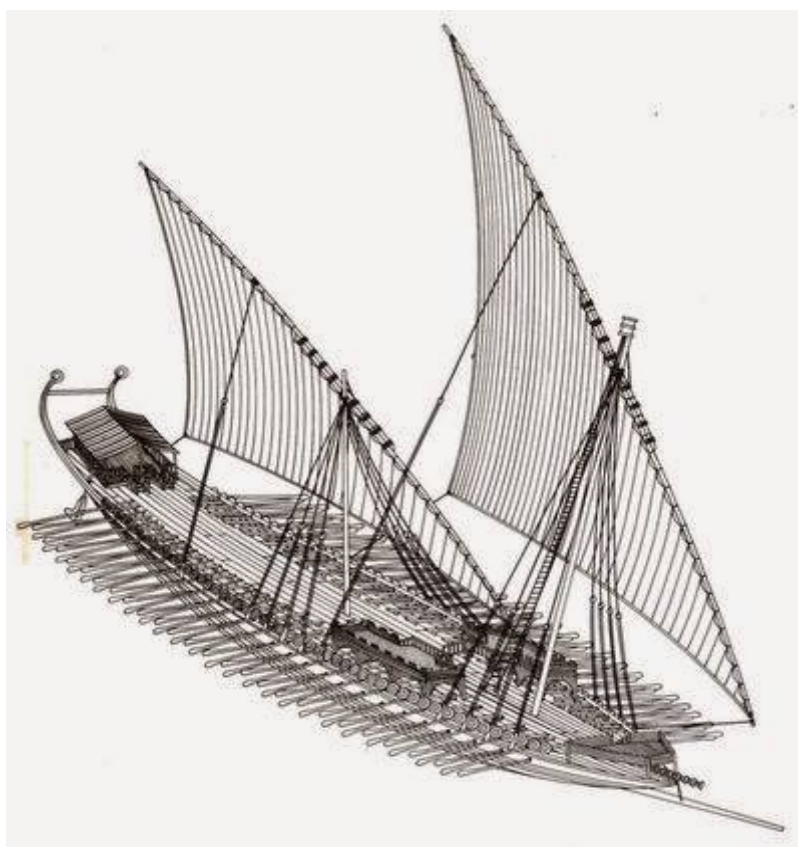

Това важи с пълна сила чак до XVI век, когато най-могъщият владетел в Европа – Карл V, предпочита да плаща на Генуа, за да използва нейния флот в Средиземно море, отколкото да се опитва да строи свой собствен. В този смисъл, изграждането на арсенал на р. Камчия, построяването на флот от 25 бойни галери и осигуряването на необходимите ресурси и майстори, е изисквало грамадни капиталовложения от страна на Йоан Асен II. Любопитно е да се отбележи, че флотът от 15 кораба, с който могъщият Амадео VI

Савойски навлиза в Черно море (1366-67 г.) е също толкова голям, колкото и флотът на Добротица десет години по-късно. Това идва да покаже, че Добруджанското деспотство притежава доста значителни финансови възможности, съперничаещи си с тези на една от водещите сили в Италия. Далеч по-лесната част е намирането на екипажи, каквито гръцкото население на българските черноморски крепости вероятно няма проблеми да осигури.

* * *

Противно на масово разпространената представа, Средновековна България е разполагала с традиции във военноморското дело и е осигурявала своята защита както по река Дунав, така и в Черно море, въпреки, че никога не успява да се превърне в реален съперник на водещите морски сили на Средните векове.

Средновековен боен кораб, от модел, вероятно използван и от българите.

Историческата наука и археологията в България имат ясна и важна задача да работят много усилено в установяването на реалните измерения на средновековния български флот – неговите бази, структура и еволюция през вековете. Подобно на темата за наемниците, въпросът за военноморската история на България през Средновековието е поредна благодатна ниша, която чака да бъде запълнена от новото поколение български учени и археолози.

Краят на Първата световна война и българското участие в нея

100 години от битките при Добро поле и Дойран

Радослав Тодоров

Началото на края - 1918 г.

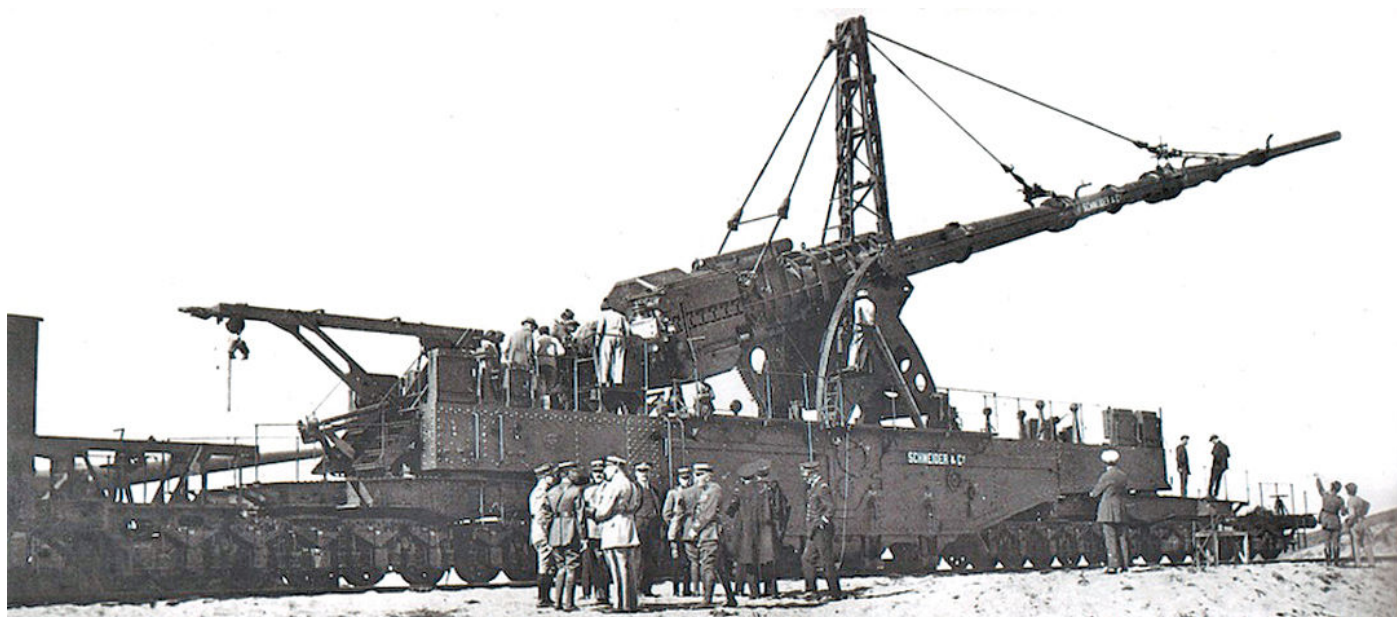
Надеждите за мирно разрешаване на конфликта избледняват с преминаването на зимата и Великата война записва с кървави цифри още една година от своята история. Мир се постига единствено на Източния фронт, но въпреки това ситуацията и там не е никак мирна, в самата Русия бушува ожесточена гражданска война, чиито жертви и последици тепърва ще излизат наяве. До началото на март германците успяват да договорят мира с Русия и Румъния, с което Източния фронт окончателно пада за тях. Това им дава възможност най-накрая да съсредоточат силите си на запад. Като се стремят да направят това максимално бързо, за да изпреварят пристигането на американците на Западния фронт. Целта им е да нанесат колкото се може по-съкрушителен удар и жертви на съглашенците, с надеждата това да ги склони към искане на мир. На 21 март Париж е обхванат от паника, въпреки че фронта е на 160 км от там в града започват да падат немски снаряди изстреляни от т.нар. Парижко оръдие, за чието съществуване

до тогава във Франция не се знае. Първият 120 кг (211 мм калибър) снаряд изстрелян от това немско оръдие е първият предмет създаден от човека, който напуска атмосферата на планетата и достига стратосферата преди да падне в Париж с огромна парабола.

Използвайки хаоса германците настъпват в Пикардия на фронт от 80 км с 65 пехотни дивизии. Англо-френско-белгийските войски в района са общо 90 дивизии разположени в две отбранителни линии. Предната линия заемана от 29 Британски дивизии (и още 19 в резерв) е пометена от немците. Те заплашват да пробият към Амиен както и да изолират британските войски от френските. Френския генерал Фош, наскоро назначен за началник на общия Генщаб, обаче успява навреме да овладее положението. 44 френски пехотни и 6 кавалерийски дивизии спешно извозени с коли, камиони, влакове и пеша, в последния момент запущват зейналата пробойна и предотвратяват немския пробив.

Веднага след провала на тази акция през април немците започват нова на северния участък през Фландрия. 6-а германска армия превзема солидните укрепени позиции на британците при планината Кемел, но плащайки за това с прекалено много жертви, което възпрепятства понататъшното развиване на успеха. Загубите на англичаните също са доста тежки - ок. 300 000 души, но все пак Амиен е опазен, а съглашенците - твърдо решени да продължат войната. Това налага немците да продължат с нанасянето на мащабни удари по фронта, този път срещу французите в участъка между Реймс и Соасон. След мощни артилерийски подготовки и пехотни щурмове французите са изтласкани силно назад, оставяйки 85 000 пленени и 1200 оръдия. Немците отново излизат на р. Марна при Шато Тиери само на 60 км от Париж. Целта им е с отвличащ удар между Реймс и Марна да отклонят

французите на юг и същевременно да нанесат нов удар по англичаните през Фландрия стремейки се да ги изкарат от войната. Тази операция започва през юли, а до тогава вече на Западния фронт са пристигнали 20 американски дивизии (като числеността на една американска дивизия е двойно по-голяма от тези на френските). Така че общо войските на Антантата във Франция вече наброяват 3 530 000 войници с 20 000 оръдия, а тези на германците - 3 270 000 с 18 000 оръдия.

Парижкото оръдие

Германците успяват да преминат Марна, но са спрени малко след това. На 18 юли френските 6-а и 10-а армии внезапно излизат от окопите в контранастъпление съпроводено от 497 танка и изтласкват германците от някои заети от тях позиции. За повече силите на французите не стигат, но и на немците също, така че и двете страни преминават в отбрана на този участък. До началото на септември обаче прехвърлените американски войници на Западния фронт вече наброяват над 1 500 000 души. При така постигнатото надмощие главнокомандващият маршал Фош решава, че е време за генерална офанзива в северозападната част на фронта с три групи армии. Черни

облаци се задават на хоризонта за Централните империи. А същевременно през есента на 1918 съюзниците им България и Турция са изкарани от войната с пробивите на Македонския и Палестинския фронт.

По протежение на Македонския фронт

Положението на този фронт с времето става все по-неблагоприятно за българите. Въпреки, че от Източния фронт се освобождават над 100 австро-немски дивизии, всичките отиват на Западния и на Италианския фронт. Германците не само че не пращат подкрепления към Македонския фронт, но и изтеглят от там почти всичките си войници за да ги прехвърлят на запад.

Това налага постоянно изтеглящите се немски части да бъдат запълвани от прехвърлените български войски от Добруджанския фронт, вместо от тях да бъде сформиран резерв и втори ешелон на отбраната. Още повече и че изтеглянето на австроунгарците от Албания налага българите да разположат цяла дивизия на запад от Охридското езеро. Така че българската армия остава сама да заема един доста дълъг фронт от 570 км през силно пресечен терен от Албанските планини до устието на Марица. Наред с това към този момент липсата на резерви и недостига на боеприпаси и провизии стават крайно изострен проблем. Кое то неминуемо води до огромно отслабване на бойния дух сред войниците, след 3 безрезултатни, тежки и гладни години в окопите и при тревожните новини долитащи от другите фронтове.

Всички тези неблагоприятни фактори не оставят никаква възможност на българския щаб да организира не само офанзивни операции срещу противника, но и да изгради достатъчно надеждна защита по целия този фронт. Или с други думи - вече при това положение скорошният пробив на фронта и крахът на цялата кампания стават нещо напълно неизбежно. Непосредствено преди финалната съглашенска офанзива на Македонския фронт са изправени ок. 600 000 български и германски войници срещу ок. 670 000 френски, сръбски, британски, гръцки и италиански войници. Българските войски включват: 269 батальона пехота (от които само 3 немски), 2060 картечници, 1217 оръдия, 294 минохвъргачки и 80 самолета (всичките немски, но сред пилотите има и няколко български).

Войските на Антантата: 289 батальона, 2680 картечници, 2070 оръдия, 2348 автоматични пушки и 200 самолета. Трябва да се отбележи и че 4-а армия, охраняваща беломорския бряг между Струма и Марица, реално е разположена встрани от театъра на бойните действия и не взима участие в тях. Така че като извадим нейните сили от българските войски то количествено Антантата ни превъзхожда с 26 батальона пехота, 652 картечници, 897 оръдия и 120 самолета повече от нас. Преимуществото им в пехота не е съществено, но в техника, снабдяване и боен дух е категорично.

Обстановката при Добро поле непосредствено преди съглашенската офанзива

Положението в района на Добро поле, където главнокомандващият френски генерал Луи Франше Д'Епре избира да се проведе

решителната офанзива (участъка от р. Лешница до в. Петерник), е дори още по-критично отколкото обичайното за целия фронт. Чисто количествено противника там ни превъзхожда значително. Срещу 33 000 българи със 158 оръдия стоят 57 000 сърби и французи с 566 оръдия. Или превъзходство 1:1.7 в пехота и 1:3.5 в артилерия. Ако трябва пък да се сравнява и съотношението при снарядите, хранителните запаси и състоянието на екипировката то там положението вече е направо плачевно.

Теренът е силно пресечен, което по правило улеснява повече отбраняващите се, но не и в случая. Макар някои от заеманите от българите височини да се спускат стръмно надолу към френските позиции, най-високия връх Каймакчалан (2525 м) се заема от сърбите. От където има отличен обзор над българската позиция и дори над българския тил и откъдето те могат да бъдат обстрелвани директно от далекобойните френски батареи. Каменистата и твърда почва също е препятствие за отбраняващите се. Поради което българските окопи са плитки и не достатъчно ефективни. А отбранителната линия е от два, само на места от три реда окопи с телени заграждения пред тях и нищо повече назад. Премине ли врага тази тънка преграда нататък вече няма какво да го спира. Заради липсата на резерви и работници крайно необходимата ешелонизирана отбрана в дълбочина така и не е построена, втората отбранителна линия изцяло липсва.

Друг проблем е, че българските 2-а Тракийска и 3-а Балканска дивизия заемат такива позиции през Добро поле и околните височини, че стика между двете се пада точно в участъка (от ок. 10 км) където врага нанася основния удар. Тоест частите, които трябва да противодействат на тази атака, вместо да се ръководят от едно командване се водят от

съответните си дивизионни щабове по отделно, координацията между които е затруднена поради слабите съобщителни линии. Въобще слабата инфраструктура в този регион на Македония, затрудняваща и снабдяването, не дава възможност на време да се прехвърлят подкрепления от другите части на фронта за да се предотврати пробива. Тъй че целият този комплекс от негативни за нас фактори предопределя неизбежния изход от предстоящия сблъсък. Иначе французите и особено сърбите много се гордеят с успеха си и често го изтъкват, като винаги забравят въпросните фактори, които им го донесоха на поднос. Както и че за това им трябваха цели 3 години, един куп съюзници и огромни материални и човешки жертви.

Български войници от 33-и Свищовски, 34-и Троянски и 58-и пехотен полк край Дойран

Пробивът на фронта

На 14 септември в 8 часа сутринта могъщата френска артилерия открива концентриран огън по българските позиции при Добро поле. Близо 600 дула от всички калибри яростно бълват огън и стомана по височините и окопите заемани от българските войници. Навсякъде се разхвърчат шрапнели, камъни и клони в страхотен грохот какъвто никога дотогава не се е чувал над Македония. Облаците от прах и пушеци над българските укрития са толкова гъсти, че на французите им се налага към 16:30 да прекратят огъня за половин час и да изчакат да се разсеят защото авиацията им буквално не вижда нищо под тях. Българските батареи се опитват отчаяно да противодействат на френските, но освен смазващото количествено превъзходство насреща си имат и качествено такова. Френските гърмят от високите си позиции по нашите, включително със 155 мм снаряди чак на 8 км разстояние, практически недостижими особено за по-ниско разположените български. Привечер един сръбски и един френски батальон поотделно се впускат в атака. Въпреки че разрушителният артилерийски огън е унищожил на места почти напълно телените заграждения и укритията, българите успяват да запушат пробойните с жива сила и да отблъснат нападенията на врага.

Френските картечни отделения водят непрекъснат огън цяла нощ по разрушените телени заграждения за да попречат на българите да ги поправят, а артилерията продължава обстрела си по траншеите и тила. На сутринта без да губи повече време, за да не могат българите да получат подкрепления, противника веднага се хвърля в масирана

атака през Добро поле. Нападащата ударна групировка се състои от 1-а Сръбска армия на ген. Живойн Мишич: Дунавската и Дринската дивизия в авангард и Моравската дивизия в резерв) и в дясно от нея 2-а армия (122-а френска, 17-а колониална и Шумадийската дивизия в авангард, а зад тях - Югославянската и Тимошката дивизия). Първа атакува 2-а сръбска армия, в чиято първа линия са 2 френски и 1 сръбска дивизия. 1-а сръбска армия трябва да изчака първо тя да овладее в. Сокол и българската позиция до него в дълбочина от 2 км, преди и тя да може да се включи.

В 5 часа сутринта отново всички френски оръдия едновременно откриват огън, но за разлика от вчерашния ден атаката на пехотата започва веднага. Това изненадва българите очакващи артилерийската подготовка да продължи по-дълго, поради което и преградния им огън се забавя с няколко минути давайки ценно време на вражеската пехота да напредне. Въпреки това французите понасят тежки поражения. Оказва се че артилерията не е успяла да унищожи напълно издълбаните в скалите под върха картечни и минохвъргачни гнезда откъдето българите ги посрещат с мощен ответен огън. Български снаряд убива командира на 148-и френски полк. Малко след това французите губят и свръзката си с останалите части и се налага да се оттеглят. За момента офанзивата е спряна.

На няколко пъти през деня французите се вдигат на нови щурмове срещу в. Сокол, но всичките са отбити. Един батальон от 1-а сръбска армия опитва да щурмува върха от западната му страна, но и тази атака е отразена. Резервите на французите пристигат чак късно вечерта и за нови действия срещу тази позиция повече нямат възможност. Но части от 122-а френска и 17-а колониална дивизия успяват да заемат някои

околни височини държани от българите и да се задържат там. В самото поле врага успява да пробие и в дълбочина. В района на Ветреник изненаданият 30-и Шейновски пехотен полк се сблъсква сам с цялата Шумадийска дивизия на позицията си и въпреки че води с часове отчаяни ръкопашни боеве не успява да удържи многобройния противник.

Встрани от Шумадийската дивизия и под силен артилерийски съпровод пробиват напред през полето и два френски полка от 122-а дивизия. Попаднала между тях и сърбите обкръжена група български картечници, заели кръгова отбрана, бясно бълват огън във всички посоки и пречат и на двете колони да продължат напред през пробитите позиции. Картечния обстрел от там е толкова ожесточен, че французите не могат да пристъпят от никъде към тях и се виждат принудени да вкарат в действие огнепръскачките. Макар да съзнават, че фронта е разсипан и положението е вече безнадеждно, обкръжените български войници и офицери отказват да се предадат и се оставят да бъдат изгорени живи върху картечниците си!

Въпреки че и на други позиции някои български части, като 53-и пехотен полк край Кравица, все още се държат отчаяно към 8 часа вечерта вече е постигнат широк пробив през Добро поле. Последни остават отбраняващите се на в. Сокол. Той пада след безспирен 15 часов бой и чак след като французите и сърбите го щурмуват заедно от всички страни и вкарват и резервите си. Пленници и от тук не са взети. При укритията край върха противниците откриват единствено обгорели тела и гилзи от снаряди сред залятите с кръв скали.

За съжаление всичките извършени чудеса от геройство този ден не успяват да предотвратят неизбежното. Фланговете на 2-а и 3-а дивизия се огъват силно назад и се отдалечават един от друг. Въпреки това немското командване счита, че все още има шанс врага да бъде удържан на една по-задна позиция и нарежда на българите да се изтеглят назад по течението на р. Черна. Плацдарма през Добро поле пред сърбите и французите е отворен и вече нищо не ги спира. Те единствено изчакват започналата паралелна британско-гръцка офанзива северно от Солун. Целта им е да настъпят успоредно с тях през фронта и напредвайки към вътрешността да се съединят при Скопие хващайки в чувал 600 000-та българска войска в Македония. Планът им за пленяването на българската армия обаче внезапно пропада когато от изток долита ненадейната новина, че българите са сразили жестоко британците и гърците при Дойранското езеро.

Българската пехота в атака, Македонският фронт

Дойран – борба докрай

Източния сектор на участъка от Македонския фронт, щурмуван от Антантата през септември, е с дължина 21 км от Вардар до Дойранското езеро и още няколко км източно от езерото до Беласица. Той се отбранява единствено от войниците на 9-а Плевенска пехотна дивизия и части от 11-а пехотна дивизия, с 2 полка в резерв (общо ок. 30 000 души). Срещу тях нападат английските 22-а, 26-а, 28-а и 83-а пехотни дивизии и гръцките Серска и Критска пехотни дивизии (общо ок. 75 000 души).

Български батареи при Дойран

Но трябва да се отбележи, че изградената под прекия надзор на ген. Вазов и полк. Нейков фортификация е значително по-надеждно устроена отколкото тази при Добро поле. Окопните системи тук са от по 3 реда на повечето места, по-дълбоко вкопани и с повече ходове за съобщения между тях, със силно укрепени галерии за укриване от тежки снаряди и авио бомби, а телените заграждения пред тях са от 2 до 5 реда. На този участък се водят боеве още от 1915 г., но сега предстои най-крупния и най-решителния. На французите реално им се налага да изразходят колосални количества бомби, снаряди и жертви за да пробият отбраната при Добро поле. Те обаче са нищо в сравнение с апокалиптичния огън, който британците изсипват по българите при Дойран и камарите от трупове, които оставят пред позициите им, без да успеят да ги помръднат от там.

Едновременно залп на всички британски оръдия разцепва сутрешната тишина на 12 септември 1918 г. Оглушителният им грохот тресе цялата земя от Дойран до Вардар в продължение на шест кошмарни денонощия без заглъхване. Огъня е най-концентриран по участъка на 33-и Свищовски пехотен полк, заемащ командните височини от двете страни на в. Дуб.

През дните разрушителният артилерийски огън е непрекъснат, като преди атаката, на 17 септ. е съпроводен и от масивни въздушни бомбардировки на британските самолети. През нощите огъня е на ураганни пориви през къси интервали, като се редуват картечни и артилерийски канонади, целящи да пречат на българите да поправят пораженията по траншеите и телените заграждения. А на моменти те се сливат в общ масиран обстрел, имитиращ артилерийска подготовка преди атака, което да държи постоянно артилеристите нащрек пред

заплахата от нощна атака и въобще да прави съня на войниците невъзможен.

Български войник с противогаз пред тунел към укритията на Дойранската позиция

По свищовци, заемащи участък от едва 900 м фронт и 500 м в дълбочина, през тези 6 дни падат над сто хиляди британски снаряда. По време на артилерийската подготовка преди атаката интензитета на залповете започва рязко да нараства в пъти. Само за последното денонощие (17-18 септ.) по тях британската артилерия и авиация изсипват още близо сто хиляди бомби и снаряди. Освен плътната огнена стихия над главите на войниците се разнасят и облаци от бойни отровни газове. Сред черната пушилка на този ад едва се различава дори ярката светлина на сигналните ракети.

За щастие дълбоките и стабилни галерии на отбранителната линия издържат на масирания обстрел. При строежа на линията ген. Вазов подлага войниците на продължителен и тежък, почти каторжен труд, докато издълбаят солидните укрития, но това впоследствие спасява както позицията така и животите им.

Щурм след щурм

Насреща българската артилерия мълчи. Острият дефицит на снаряди налага да се пестят само за краен случай. Такъв настъпва на 18 септември в 5 часа сутринта, когато англичаните и гърците се впускат в атака. Позициите на 33-и Свищовски полк са щурмувани от 66-а английска бригада и 3-и гръцки полк, друга английска бригада напада 57-и пехотен полк. Североизточно от езерото 1-а бригада от 11-а дивизия е атакувана от цялата Критска дивизия. Няма място по линията на сблъсъците, където врага да не е със смазващо числено превъзходство.

На левия участък от фронта ожесточеният огън на британската артилерия избива всички наблюдатели, преди те да успеят да предупредят навреме българската за прииждащите вражески вълни. Поради закъснялото изстрелване на сигналните ракети, на този пункт артилеристите откриват преграден огън по врага чак когато той се връзва в разрушените телени мрежи, а на участъка пред 4-а рота успява да ги преодолее и се изсипва в окопите от първия ред. Там вече артилерията не може да помогне на оредялата шепа защитници, разполагащи само с една картечница. Те посрещат многохилядния противник с пушечен и картечен огън, гранати и щикове но скоро поддават под напора силно назад, губейки позицията си.

Овладян е и опорния пункт на 17-и п. полк, откъдето също плъзва вражески поток през окопите и така заеманата от 1-а рота позиция се оказва обградена. До тогава ротата от 200 души с 3 картечници и 4 минохвъргачки успява сама да спре и удържи целия 3-и гръцки полк от 2500 души. Но когато пробилите през окопите англичани я удрят и по двата фланга отбраната им рухва и врага напредва още през отбранителните линии.

В 6:00 гърците са вече пред телените мрежи на третия и последен ред окопи. Постепенно близо 4000 вражески войници достигат до там, а зад тях напират още. Преградния огън не успява да ги спре и на местата където защитниците са избити те влизат и по окопите. Струпалите се там остатъци от Свищовския полк се налага да отбраняват тази последна полоса водейки свирепи ръкопашни боеве с многобройните врагове. Майор Васил Манолов събира и организира група от ок. 50 войници, с която не само успява да удържи масираната атака на гърците, но и започва контранастъпление срещу тях преди на

участъка да се струпат прекалено много врагове и да ги пометат с числеността си. Те се добират чак до изоставените минохвъргачни гнезда на предната линия и с бой на нож ги заемат отново изтласквайки врага обратно зад първия ред окопи! Един подвиг на шепа бойци изглеждащ невъзможен и на практика и на теория. Но макар майор Манолов, заедно с повечето от последвалите го войници, да загиват в тази вихрена контраатака, ефектът от нея е поразителен. А освен това и съвсем не е безпрецедентен за този ден.

И на още няколко пункта от поддалата отбранителна позиция български офицери вдигат взводове от по 30-50 души сами срещу цели вражески батальони. Макар това да са отчаяни атаки на български офицери следвани от по неколцина войници, със своята безумна ярост те объркват и разстройват гъстите гръцки редици. А след като флангът на гръците започва да се оголва те вкупом се вдигат в отстъпление. Виждайки това, малко подир тях и англичаните тръгват да отстъпват под прикритието на мощната си артилерия, предполагайки че шепата нападащи пред тях са само авангард на една мащабна контраофанзива, в която тепърва ще бъдат вкарани и резерви. Зад тях обаче няма никой. В този критичен момент всичко буквално увисва с цялата си тежест на един съвсем тънък конец, който като по чудо издържа докрай благодарение на невероятната воля и саможертва на защитниците.

Няколко часа след изтеглянето си британците започват наново да обсипват българските позиции с бомби и тежки снаряди в опит да доразрушат отбранителните съоръжения с укриващите се там, за да могат да настъпят без притеснение от самоотвержените им

контраатаки. Укритията и този път издържат и защитниците им остават невредими и твърдо решени да посрещат новите поредици от атаки.

Войници от Свищовския полк се готвят да посрещнат вражеска атака

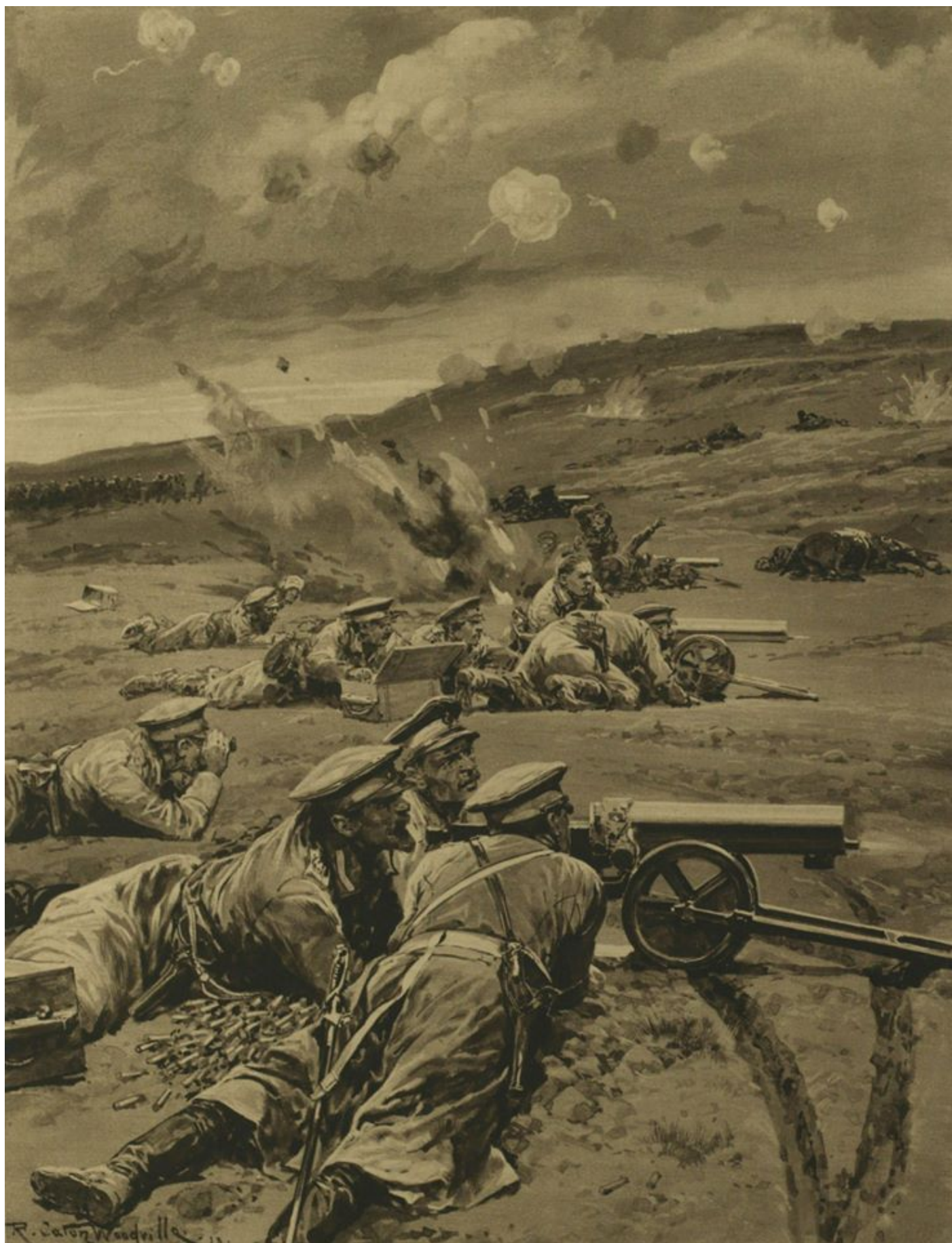
През нощта артилерийският огън от хаотичен преминава в барабанен, често и с бойни отровни газове. Към 3 часа сутринта барабанният огън стихва и пехотата, с батальон зуави (колониални части от Индия) в авангард, се впуска в атака срещу свищовци. За разлика от предния път сега откъм българските позиции на момента еква унищожителен преграден огън без да се пестят снаряди, който помита зуавите и обръща в бягство и настъпващите зад тях части.

След поредното оттегляне веднага е открит пореден барабанен огън, концентриран по предните опорни пунктове на 33-и полк. В 3:15 наново гъсти колони от англичани, гърци и зуави настъпват напред, като преминават линията на преградния огън без да държат сметка за жертвите, които трябва да дадат за това. Там те са посрещнати от свищовци с бомби, щикове и приклади в крайно ожесточени ръкопашни боеве продължили близо 5 часа чак до 8:00 сутринта. По време на които врага на три пъти изтласква българските войници от окопите им и те на три пъти след това си ги връщат наново с безспирни контраудари.

След тази поредна кървава и безрезултатна офанзива противника наново се регрупира, обсипва позицията с хиляди снаряди и хвърля пехотата си в още една масирана атака в 8:30 часа. Изглежда обаче умората и отчаянието натежават повече над атакуващите. За пореден път защитниците стоически посрещат нападащата ги маса с мощен преграден огън на артилерията, а след това с картечници, пушки, минохвъргачки и огнепръскачки.

Страшния брой жертви които падат пред българските дула и при този налет, разколебават силно противника и след около час отделни групи започват несигурно да заотстъпват.

В този момент, без да чака повече, неуморно и за пореден път поручик Георги Катранов повежда ротата си в контраатака на нож. След него от окопите едни след други изскачат още роти и взводове и с рев се понасят с щикове напред. Завръзват се още веднъж изтощителни ръкопашни боеве в продължение на още 50 минути преди остатъците от противника да се откажат тотално и вкупом да се разбягат назад.

Пълното отчаяние обхваща не само войниците, но и командването им. Англичаните се оказват практически разгромени. Загубите им, особено тези на 22-а и 26-а дивизия, са направо катастрофални. Отделните им части са напълно небоеспособни, а и няма повече с какво да бъдат попълнени. При това положение вече единственото, което им остава е да се изтеглят от бойното поле на юг към Солун, оставяйки хиляди безжизнени тела сред димящата разорана от снаряди земя. При тази атака само англичаните губят 3 155 войници и офицери, според собствените им данни. Като в боевете при Дойран през 1917 г. дават 5 024 жертви, а общо за цялата война на Солунския фронт пред позициите на българите падат убити 9 424 английски войници и офицери, ранените са 16 888 души, а 1194 британци са взети в плен от българите.

Ген. Вазов (втория отлясно наляво) с пленени шотландци от британската армия при Дойран

Краят на Великата война

След голямата дефанзивна победа при Дойран, ген. Вазов получава заповед от командването да се изтегли на север. Появилата се идея за контраофанзива към Солун с включването и на 2-а армия на ген. Луков е единодушно отхвърлена и от щаба и от правителството като ненужно и безперспективно усложнение на нещата. Кое то единствено би могло да доведе до още по-големи жертви и още по-тежки последствия.

Дошлото на власт правителство на А. Малинов, с обещания най-накрая да прекрати бъркотията в страната предизвикана от световната война, има за цел незабавното излизане от нея и стартиране на мирни преговори с Антантата. Поради което е решено Дойран да бъде използван като коз на предстоящите преговори, а българската армия да се оттегли достойно и с победа, изпреварвайки предстоящото пълно разпадане на фронта след Добро поле. А там с пробива и напредването на врага, войските в Източна Албания и Западна Македония (1-а Шопска, 6-а Бдинска и 302-а дивизия) стават все по-изолирани и надвисва опасност скоро пътя им към България да бъде изцяло отрязан.

Макар и българите да се изтеглят организирано на север по долината на Вардар, давайки множество отбранителни сражения, в крайна сметка френската конница достига до Скопие на 29 септември През това време 3-те изолирани на запад дивизии се придвижват към Тетово. На 30 септ. техният авангард от 25-и п. полк и части от 19-и п. полк заедно с няколко тежки батареи се разполагат пред падналия на

предния ден г. Скопие приготвяйки се директно да го атакуват и вземат обратно. При тях, преди да са открити огън, бързайки пристигат френски, сръбски и италиански парламентъори с бели знамена за да им съобщят, че в Солун е било сключено примирие. Това показва, че българската армия не само не е разбита, но отстъпва в ред и готовност да води още битки, както и показва нежеланието на противниците да се бият повече срещу нея.

От своя страна германците пък до последно настояват, че трябва по някакъв начин настъплението да бъде спряно преди да пресече връзката им с България и Турция. Българското командване изисква от тях незабавно да му бъдат изпратени поне 6 немски дивизии за да може да бъде постигната подобна цел. Това което германското обаче може да обещае е само една бригада и една австро-унгарска дивизия, която така и не пристига. Безкрайно недостатъчната една немска бригада от 217-а дивизия, прехвърлена от Севастопол, също не сварва да стигне до фронта, но поне взима участие в потушаването на т.нар. Войнишко въстание при Владая. Въпреки че мащабите, ролята и значението на този бунт против властта и войната често са доста преувеличавани, той все пак е израз на отчаянието и недоволството обхванали войниците и обществото. Вече на всеки отдавна му е станало ясно, че Германия няма как да спечели войната на Западния фронт, така че при всички положения накрая и ние неминуемо ще загубим. Единственото което може да се направи оттук нататък е възможно най-скоро да се прекрати огъня и да се сключи примирие преди нещата да се влошат още повече.

Примирието влиза в сила от 30 септември 1918 г., в момент когато все още всички български войски са отвъд границите на предвоенна България и по трите фронта на които сме водили бойни действия. След

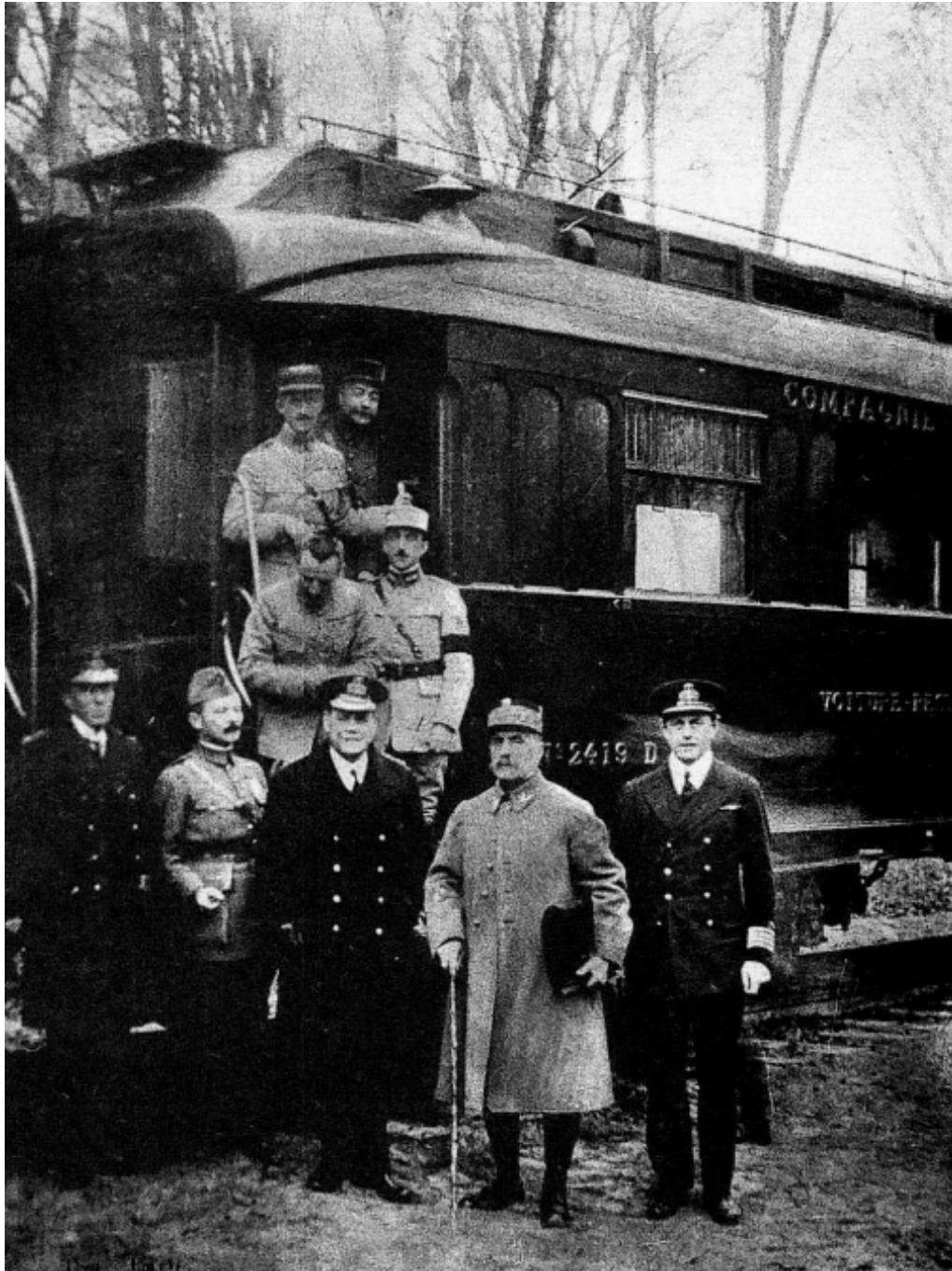
като България пуска съглашенските войски да минат през нейната територия, по този начин се прекъсва връзката на Централните империи с Турция и отделно се отваря нов фронт против тях и против Турция, което води до скорошния крах и на останалите държави от Централните сили. Турция излиза от войната месец след нас - на 30 окт., а Австрия - на 3 ноември.

След като и подводната война водена от Германия в Северния Атлантик не успява ефективно да прекъсне доставките и комуникациите на съглашенците, умират и последните надежди, че те може по някакъв начин да бъдат заставени да искат мир. Докато САЩ, Япония и англо-френските колонии се превръщат в неизчерпаем източник на суровини и жива сила за Антантата, то Централните сили се оказват един огромен обсаден лагер. При войските на ген. Фош вече пристигат средно на месец по 230 000 нови войници само от САЩ. Така че той вече разполага с предостатъчно сили за започване на планираната от него тройна офанзива на Западния фронт. Първото настъпление на 28 септември е спряно от германците, но въпреки упоритата им съпротива при второто са изтласкани назад и заемат укрепената линия "Херман Хундинг".

Тази позиция, отбранявана от 900 000 германци, е атакувана от 1 400 000 съглашенци и след двуседмични боеве с променлив успех все пак накрая германците са изтласкани и от там.

Междувременно на 8 ноем. кайзер Вилхелм абдикира от престола и заминава за Холандия. Три дни по-късно на 11 ноември германските дипломати подписват капитулацията в личния вагон на ген. Фош в една гора край Компьен. На 13 ноември последни я подписват унгарците, с

което се слага край на Първата световна война, ако не броим сраженията на източните съглашенски войски срещу болшевиките приключили чак на 27 май 1919 г. с битката при Бендер. Предстои сключването на официалните мирни договори с победените и нищо хубаво не ги чака във Версай.

Делегатите пред вагона на Фердинанд Фош след подписването на капитулацията. На 22 юни 1940 г. германците ще заведат французите в същия вагон за да подпишат своята капитулация.

Последствията и поуките

Клаузите на сключения на 27 ноем. 1919 г. Ньойския мирен договор между България и Антантата определено са тежки и неприемливи за нас. Той се е закотвил в нашето историческо съзнание като едва ли не най-голямото бедствие, което ни е сполитало и като надгробна плоча на българската национална идея.

Че е несправедлив - от наша гледна точка със сигурност е такъв. За нас той е цял клокочещ казан от неправди, в който обаче не бива да забравяме, че влязохме сами. Не без помощта на съседите ни и Великите сили разбира се, но в крайна сметка всеки си гледа собствените интереси. Просто накрая се оказа, че останалите са си ги гледали по-добре от нас. В резултат загубихме територии, приемахме бежанци от тях, плащахме репарации... Но това е в реда на нещата. Когато загубиш война си понасяш последствията. За съжаление постигането на блестящи военни победи не е достатъчно, трябва да знаеш и как да ги използваш. А когато по-голямата част от работата не е свършена, по-точно тази на политиците и дипломатите, е нормално да се стигне до такива резултати.

Последствията обаче далеч не са толкова тежки, колкото биха могли да бъдат в тази ситуация. Особено пък ако погледнем какви са те за съюзниците ни – и тримата ни съюзника биват унищожени в тази война. Това са три империи, които престават да съществуват в резултат на войната.

Германската империя, губи всичките си колонии, губи огромни територии за сметка на Полша, Франция, Дания и Белгия и на нейно място след това е създадена Ваймарската република. Наложени са й толкова непосилно тежки репарации, че икономиката ѝ изпада в хиперинфлация.

Австро-унгарската империя е напълно унищожена и разпокъсана, от нея остават две отделни държави – Австрия и Унгария, всяка от които с по-малка територия от нашата. Османската империя по Севърския договор също е тотално разпокъсана. Впоследствие Ататюрк успява да отвоюва голяма част от заетите от съглашенците земи, но пак извън новообразуваната Турска република остават Месопотамия, Сирия, Палестина, Арабия...

Царство България обаче оцелява. Единствено цар Фердинанд абдикира от престола в чужбина, но без никой да го е принуждавал да прави това, а и синът му Борис III директно наследява властта. Така, че Ньой не разруши царството. Разрушихме си го сами през 1946 г. с един инсцениран референдум. Нито пък репарациите, които ни налагат по договора представляват сериозна тежест за тогавашната ни икономика в дългосрочен план. Те възлизат на 2 милиарда франка, но след поредица от преговори успяваме да договорим разсрочено плащане, премахване на лихвите, премахване и на вече договорени траншове. А през 1931 г. изцяло се анулира това, което е останало да плащаме по договора.

Териториалните загуби са незначителни като за страна загубила световна война и особено в сравнение с тези на съюзниците ни, както вече отбелязахме (и като размер и като процент). Губим само

Беломорска Тракия откъм Гърция, а откъм Сърбия три крайгранични градчета с прилежащите им землища. Откъм Румъния – нищо, границата си остава така както е била преди войната. А откъм Турция дори оставаме с малка териториална придобивка – ивиците в кафяво:

Не успяхме с оръжие да осъществим националното си обединение така както ни се искаше, но пък оцеляхме във война сами срещу всички други балкански държави (през 1913г.), а две години по-късно и срещу целия свят, заедно със само трима съюзника, които за разлика от нас не оцеляха.

Не оцеля дори и Руската империя, която въпреки че беше на страната на победителите загуби територии колкото няколко Бългarii и накрая падна под болшевишко „робство“.

Нововъзникналото Кралство на Сърби, хървати и словенци въпреки, че изглежда на картата като една реализирана великосръбска мечта, всъщност претърпя чудовищни човешки жертви и разрушения както при създаването си в резултат на тази война, така и при разпадането си в края на века. Следвоенните години там се характеризират най-вече с глад и бедност, въобще цялото управление на Александър Караджорджевич е запомнено като един тежък период за населението. Достатъчно показателен е фактът, че няма нито един негов паметник и дори нито една улица в Белград на неговото име.

Румъния постигна националното си обединение през 1919 г., но можа да му се порадва точно 20 г. преди да загуби Южна Добруджа, Бесарабия и Буковина.

Гръцката Мегали идея пък се срина с гръм и трясък още през 1922 г. Въпреки че по Севърския договор им е дадена Източна Тракия и Западна Мала Азия (с изключение на Истанбул и проливите) и дори при избухналата Гръцко-турска война стигат чак до Централна Мала Азия. Всичко това обаче го загубиха впоследствие и то съвсем не без наше участие. Голяма част от количествата оръжие и боеприпаси на разоръжената българска армия, които Антантата трябва да прибере, всъщност са нелегално изпратени на закъсалите откъм въоръжение и снабдяване турци. Дори преследвани от гърците части на турската армия са допуснати да се спасят и презимуват на българска територия. С тези оръжия и боеприпаси Ататюрк успява да разбие и изгони

гърците. След което последват страшни погроми и изселвания над понтийските гърци в Мала Азия и Източна Тракия. Тъй че макар и леко индиректно все пак им го върнахме на гърците за гоненията над етническите българи на тяхна територия.

В резултат на всичко това не само България, но в крайна сметка и никоя друга от балканските страни не постигна националното си обединение така както всяка от тях си го представяше. Не на последно място трябва да се обърне внимание и на положението с дадените жертви в Световната война. Това най-голямо военно усилие, което нацията ни е полагала, достигайки до най-високото мобилизационно напрежение в света от близо 20% (над 800 000 армия към 1918 г. при население от ок. 4 млн. д). Тоест всеки пети гражданин на страната е на фронта или буквално всеки здрав мъж в активна възраст.

Въпреки това всички жертви, които даваме през Първата световна война (загинали в битка, безследно изчезнали, убити цивилни, умрели от болести, глад или по друг начин свързан с войната) са около 180 000 души (само ок. 3% от населението). За сравнение съюзниците ни от Германия дават 2 800 000 жертви (4.3% от населението ѝ), Австроунгарците – 2 млн (4%), Турците – близо 3 млн (15%). Дори и държавите от победилата Антанта – Англия, Франция и Русия дават по над 1 млн жертви всяка. От Балканските страни само Гърция дава по-малко жертви от нас - ок. 160 000 жертви (3.5%), но при положение, че нейното участие във войната е съвсем кратко, въпреки това като процент от населението жертвите им са повече от нашите. Румънците дават 600 000 (8%) – над три пъти повече от нас. А сърбите дават близо 1 200 000 (27%), или почти седем пъти повече от нас! С други думи – в тази война загива всеки 4-ти сърбин и всеки 34-ти българин.

Погледнато от този ъгъл другите загубиха доста повече от нас. Етническите българи, които след войната останаха в пределите на други държави (или пък имигрираха тук) все пак живяха своя живот, добър или лош – субективен въпрос. Докато всички тези хора стоящи зад горните цифри, които ние наричаме врагове, приключиха земния си път през тази война и евентуалните им потомства никога не се появиха на този свят. Докато нашите потомства, тоест – ние, сме си тук, едва 3% само си отидоха тогава.

Това в най-голяма степен се дължи на силата на българската армия. На това, че тя покоси повече врагове отколкото даде жертви. На това, че тя през цялата война, до самия ѝ последен ден и час, води боевете изцяло отвъд предвоенните граници и не допусна врага и разрушенията да дойдат на наша територия. На това, че не допусна да я разбият или пленят и до края остана една боеспособна, крупна и хомогенна военна сила, с която Антантата и съседите ни нямаше как да не се съобразяват. Заради която знаеха, че не могат да унищожат напълно България, дори и да им се искаше, нито да ѝ наложат прекалено тежки и неприемливи мирни условия.

Остава надеждата, че все някога ще си научим суровите уроци, които тогава ни преподаде историята. За необходимостта да поддържаме армията си силна, а не да я съсипваме, да водим рационална политика спрямо съседите си, а и вътре в държавата спрямо самите хора.

Светът много се промени за тези 100 години, вече няма войни за национални обединения. Но този свят далеч не се е превърнал в достатъчно сигурно място каквото би ни се искало да бъде. Никога не се знае какво може да предстои - и в началото на миналия век никой

не е предполагал, че могат да възникнат такива явления като световни войни. Затова силната армия, отбраната и сигурността винаги трябва да бъдат поддържани ако не на висотата, на която са били преди 100 години то поне на близка до нея.

Нека да ги има.

И нека повече никога да не ни потрѣбват така както ни потрѣбваха тогава.

Но нека да ги има винаги. За да сме сигурни, че ще може да ни има винаги и нас.

*"ОТТУКА ЗАПОЧВА РОДИНАТА
С ГРОБ НА НЕЗНАЕН ЮНАК,
НАД КОЙТО СМЪРТТА Е ПРЕМИНАЛА,
СМЪРТТА НЕ И ВРАЖИЯ КРАК."*

Литература:

- „Войните през Третото Българско царство” – Александър Ганчев
- „Българската армия в Световната война 1915-1918 г.”, том IX
- „Дойранската епопея 1915-1918” – майор Н. Недев
- „Защо не победихме 1915-1918” – полк. Ст. Нойков
- „Краят на Световната война на Македонския фронт” – ген.-майор Дитерих
- „Први Светски рат 1914-1918” – Петар Томац

Фелдмаршал ЕРВИН РОМЕЛ

“Вълшебникът на пустинята”

1941 г. започва с изтласкването на италианската армия от Киренайка. Стременията на Бенито Мусолини да създаде “нова Римска империя”, като Средиземно море стане “вътрешно”- mare nostrum, се оказват пълен фарс. След пристигането на английските войски в Северна Африка, италианците губят всички превзети до този момент крепости,

а именно- Ел Аламейн, Тобрук, Ел Газала, Сиди Омар и др. Тяхно владение остава само Триполи, защитаван от незначителни части. Така "паралелната война" на Мусолини приключва. Въпреки неуспехите си, Дуче не желае германска помощ, тъй като той смята, че германците биха "обсебили" победите му. Не веднъж пред "Командо супremo", той се изказва изключително недоверчиво към германския главен щаб. Но още през 1940 г. Хитлер предлага военна помощ, която впоследствие му е отказана. Фюрерът разбира, че англичаните биха застрашили доставките на нефт за Вермахта и биха имали плацдарм за удар в Гърция. За това той настоява Дуче да приеме военната помощ, това все пак се случва през 1941 г, когато Италия влиза и във война с Гърция. Тогава германските части провеждат операция "Марита" на 7 април 1941, влизат в Гърция и изтласкват английските войски от Крит, след проведената операция "Меркурий". Мусолини е принуден при загубите си в Либия и Гърция да приеме германската помощ. Генерал Марио Берти е сменен с ген. Грациани за командващ армия "Ариете" в Северна Африка. Пред висшия команден състав на Вермахта, Хитлер дава заповед на трите рода войски да подготвят операция за влизане в Киренайка. ОКW бързо се справя със задачата и в края на януари 1941 г. създава Германски Африкански Корпус (DAK), в който влизат италиански и германски войскове части. Хитлер назначава за командир на Корпуса генерал Ервин Ромел. Ромел е роден през 1891 г., през 1910 г. завършва военна академия, участва в Първата световна война, а през Западната кампания на Райха, в Белгия и Франция ръководи 7-а танкова дивизия, известна като "Призрачната дивизия". Този енергичен и смел генерал, прави добро впечатление на Фюрера и поради тази причина е назначен за командващ Африканския корпус. Ген. Ромел е автор на книгите- "Война без омраза" и "Пехотата атакува". Той е напълно неизвестен на съюзническото командване, за

това генерал О'Конър не обръща внимание на новия командир в Северна Африка. Под командването на ген. Ромел се намират 15-а танкова и 5-а лека дивизии, като 5-а лека пристига на пристанището в Триполи първа на 12 март 1941 г. Това са изключително недостатъчни части за водене на бърза война в пустинята. Англичаните виждат това обстоятелство, и генерал Уевъл подценява драстично новия си противник. Ромел не се вслушва в съветите на ген. Грациани и предприема първа настъпателна операция с 5-а лека дивизия срещу групирани английски части, които имат числено превъзходство. За целта ген. Ромел дава заповед за изработването на картонени макети на танкове, за да заблуди противника, че разполага със значителни части, освен това, камионите и бойните машини започват да вдигат прах, симулирайки преминаването на многочислени дивизии. И всичко това поражда желанния ефект: англичаните са изтласкани до пристанището край Тобрук. Английските части отстъпват без да групират силите си и да се подготвят за отбрана. Ромел превзема Бенгази и продължава към линията "Газала", където нанася поражение на противника. На 21 март 1941 г. 8-а британска армия на Арчибалд Вавел е разбита при Тобрук. Африканския корпус се стреми да приложи "блиц-криг" и в пустинята. Бързите действия на Ромел, не се харесват на началникът на Генералния щаб- Франц Халдер. Той се стреми по всякакъв начин да ограничи изпращането на каквито и да било подкрепления за пустинята. За това той изпраща генерал Паулус, за спре "лудия воин". Действително Паулус спира настъплението нататък, макар, че по-късно той лично ще даде начало на щурма на Тобрук. Голяма помощ оказва 10-и авиокорпус на ген. Харлингхаузен. Африканския корпус е подпомогнат от Ju-87 "Щука", Ju-52 и "Хенкел" 111. Пикиращите бомбардировачи на 10-и авиокорпус с вградени оръдия против танкове "Каноненфогел" водят сражения чак до Суецкия

канал. Няколко пъти ген. Ромел иска помощ от Германия, но изпратените помощни части от Хитлер са незначителни. В хода на кампанията генерала е принуден да преминава към все повече хитрости.

Сред арсенала от трикове изключително популярна е т. нар. "Засада 88". Ервин Ромел разполага и окопава своите 88 мм Flak оръдия във U-образна формация. Оръдията са скрити така дълбоко, че дулата им се показват само на 30 до 60 сантиметра над земята. Причината за заравянето им е, че оръдията нямат колела и стоят на високи поставки което им придава висок профил и лесно могат да бъдат забелязани от противника. След окопаването им допълнително се маскират с издигане на ниска палатка над позицията на всяко едно. След това дори с полеви очила е невъзможно да се различат от обикновени пясъчни дюни. Въпреки че британците забелязват голямо количество дюни, те не са особено разтревожени, защото не е известно германско оръжие с толкова нисък профил. Тогава Ромел праща своите леки танкове на фалшива атака срещу британските позиции. Британските тежки танкове "Крузейдър" се втурват в преследване на доста полеките Panzer-и, които отстъпват в U-образната засада. При достигане на разстояние на право мерене (понякога затова се изискват и стоманени нерви от екипажите на 88мм оръдия), капанът се затваря и оръдията откриват огън. Друг лисичи номер е подреждането на италианските танкове и на камионите по такъв начин, че придвижването им да предизвика огромен облак прах, който да заблуди британците, че се извършва пълнокръвна атака по целия фронт. Следва оттегляне на британските части и поемане на грешна посока на закъснелите от тях и тогава Ромел светкавично атакува от друга посока с германската танкова дивизия. Резултати за противника

му са пагубни. Можем да прибавим и прикриването на 50 мм оръдия, които са безпогрешни в боевете. Така се ражда прякора на ген. Ромел- Пустинната лисица. На 13 април 1941 г. Африканския корпус напредва към Солум и Бардия, като ги превзема в движение и стига до западната граница на Египет. Трябва да уточним, че населението винаги посреща генерала като освободител от английско колониално робство, и поради това няма съпротивително движение срещу германците. В боевете голяма част от английските, индийските и новозеландските дивизии са разбити, а генерал Филип Ним и Ричарт О Конър са пленени след битката при Ел Микили. Основна задача на ген. Ромел става превземането на Тобрук по пътя Via Balbia. Голяма част от английските войски се средоточават в крепостта, опасана от добра пръстенна отбранителна система. Същевременно започва подготовката на операция "Бойна секира" на съюзниците. Ген. Ромел средоточава значителни части около крепостта, като брега е добре миниран от германците. На 12-13 април е предприета първата атака срещу крепостта. Тя е неуспешна. Втория опит е от 30 април до 2 май 1941 г.- също неуспешен и вял. Това дава възможност на съюзниците да се групират и да направят няколко контраатаки, които в последствие са отблъснати от Ромел. През юни ген. Ромел изготвя план за последен удар на Тобрук с минималните си части- той средоточава бронираната техника и пехотата в няколко точки на външния пръстен, а 10-и авиокорпус започва масирани въздушни удари и така за два дни на 21 юни Тобрук пада, като са пленени 33 000 души. След тази бляскава победа, Хитлер прави Ромел генерал-фелдмаршал. Това е най-младият носител на тази титла- само на 50 г. В писмо до жена си фелдмаршал Ромел пише- "...Хитлер ме направи фелдмаршал, а бих се радвал повече на подкрепление". Въпреки всички несгоди, Африканския корпус разполага с доста трофейни машини, както и с пленена техника.

Това му позволява да стигне до Александрия в края на юни 1941 г. Бързите победи и светкавичните маневри, заедно с хитростите на Пустинната лисица, докарват съюзниците до катастрофално положение, макар, че ръководител на войските става ген. Окинлек, който се слави с пълководческите си успехи. Съюзниците планират ликвидирването на ген Ромел, чрез спецотряд от шотландски командоси "L.R.D.G.". На 17 ноември 1941 този отряд влиза в квартирата на "Лисицата", но нищо не успява да направи, тъй като генерала не е там. След тези драматични събития Корпуса достига Ел Аламейн на 60 мили от Александрия. Целта е да се стигне делтата на Нил и да се влезе в Кайро, но германците затъват при Ел Аламейн. При Ел Аламейн се състоят две сражения. По време на първото Ромел се опитва на пълен ход да се придвижи към Нил, но не успява. След това новоназначеният командващ на 8-ма армия генерал сър Клод Окинлек променя тактиката на англичаните. Вместо, както по-рано, да концентрира основните си сили срещу германците, той нанася удар по италианските съединения. Новоизпечените "римски легиони" на Мусолини всеки път се обръщат в бяг и на Ромел се налага да използва Африканския корпус в ролята на преграден отряд- той се носи от единия край до другия, опитвайки се да възстанови линията на фронта. И всеки път отбраната става все по-слаба. Безценните припаси са на привършване. Ромел е твърде далече от основната си снабдителна база и доставките на практика спират. По това време Африканският корпус разчита единствено на това, което е успял да спечели от битките при линията Газала и при Тобрук. 85% от транспортните средства, намиращи се на разпореждане на Ромел, са произведени в Англия или в детройтските заводи. За периода 5-27 юли "Пустинната лисица" отразява 10 атаки. Англичаните търпят тежки загуби, но резервите на Ромел също са практически изчерпани. На 26 юли тежката му

артилерия изстрелва последния си снаряд, а средната продължава да стреля само защото ползва трофейни английски пушки и боеприпаси. Ромел взима решение да отстъпи, ако англичаните подновят атаката, но те също са обезкървени. На африканския фронт отново се установява гнетящо затишие, но не завинаги. За командващ 8-а армия е назначен Бърнарт Монтгомъри. Чърчил изключително много разчита на този генерал, да успее да изтласка германците от Северна Африка. Той ликвидира 47 немски танка и спира опитите за разкъсване на линията около Ел Аламейн. След сраженията е съставена група армии "Африка" под командването на Пустинната лисица. Това съединение обединява останките от германските части и италианската армия "Ариете". Съюзниците започват бомбардировки над всичко, което може да се бомбардира- пристанищата в Неапол, летищата в Сицилия, конвоите за Северна Африка, снабдителните бази в Триполи и др. Луфтвафе и италианските военноморски и военновъздушни сили са тотално спрени в кампанията за Северна Африка, а Хитлер продължава да упорства и не праща необходимите подкрепления на ген.-фелдмаршал Ромел. Фюрерът е средоточен във войната на Източния фронт. Това е и времето, в което Ромел вижда обратът и разбира, че кампанията няма да се задържи дълго, за това той съветва Хитлер, по-добре да се изтегли корпусът "Африка", за предстоящата "защита на крепостта Европа", отколкото да се правят безмислени загуби в пустинята. Но Фюрерът е непоколебим- борбата трябва да продължи. В п-да октомври- ноември 1942 г. Монгомъри започва контранастъпление, възползвайки се от недоброто положение на ген. Ромел. Той превзема Кидни и продължава настъплението на запад като стига до Фука. На 1 срещу 2 ноември 1942 г. англичаните преминават в широкообхватно настъпление подсилено с военновъздушни сили. Групата "Африка" успява да не допусне разпръсване на частите.

Болния вече фелдмаршал Ромел е на прага на силите си. Лечението, което предприема в Райха, очевидно не е достатъчно и след като ген. Георг Щуме получава сърдечен удар и умира, Ромел се връща по молба на Фюрерът в Либия. Германско-италианските части под напора на съюзниците започват масово изтегляне. Корпус "Африка" почти няма какво да се противопостави на Монгомъри. На 4 ноември съюзниците минават в последна решителна атака при Телел Мампрса, този разсичащ удар кара германците да се върнат обратно и да отстъпват. Хитлер дава позволение на 5 ноември германците да се изтеглят от Фука. На 12 и 13 ноември Тобрук е деблокиран и Ромел се изтегля. Падат Ел Микиди, Мсус, Ел Салум, прохода на смъртта Халфая е овладян, като корпусът "Африка" се изтегля с постоянни загуби. На 20 ноември британците влизат в Бенгази. На 23 януари 1943 г. Мусолини окончателно губи колониалната си империя в Северна и Източна Африка. А след като пада Тунис още през 1942 г. Фашистка Италия няма никакво основание да се връща на този фронт. В нарушение на заповедта на Хитлер Ромел на 4 ноември започва отстъпление. Той успява да изведе армията си от Египет само защото Монтомъри го преследва твърде бавно. След като в Мароко и Алжир се настаняват обединените англо-американски сили, Ромел иска да напусне Северна Африка, за да използва танковата си армия за отбраната на Сицилия и Италия. Вместо това Хитлер изпраща цялата армия (5-та танкова под командването на генерал-полковник Ханс Арним) в Тунис, въпреки че не може да й осигури нормално снабдяване. Оказва се, че Хитлер не е в състояние нито да поддържа успешна операция, нито да се откаже от загубената. В контекста на тези събития не може да не обърнем внимание на последния опит на ген. Ромел да изведе корпус "Африка" от обкръжение, преминавайки през Тунис. През лятото на 1942 г. съюзниците подготвят десант в Западна Африка, а именно в Алжир и

Тунис, като плановете им предвиждат участие на повече френски, американски и английски войски. Това е планът "Торч" (Факел). Десантът започва в края на октомври и началото на ноември 1942 г. Мусолини и "Командо супremo" смятат, че тези десанти са предназначени за Северна Африка, и до към 6 ноември, Дуче не предприема нищо. Съюзниците бързат да овладеят Тунис и фактически се появяват в гръб на ген. Ромел и корпус "Африка". Част от американските дивизии се прехвърлят през Гибралтар. От Главната квартира на Фюрера пристига следната телеграма: *"От унищожаването на гибралтарския конвой зависи съдбата на армия "Африка". Очаквам бързи и стремителни действия. Адолф Хитлер.* Действително в следващите дни подводниците U-155, U-92, U-263, U-130 и U-173, потапят част от съюзническите доставки. На 20 ноември тази акция на германците приключва. След падането на град Тунис, германците търсят начин да се изтеглят безпрепятствено от клопката, която им е приготвена. Ген. Ромел подготвя отбраната на прохода Касерин. Назначения генерал Александър за командващ войските в Тунис е основния опонент на германците. След като корпус "Африка" стига линията "Марет", немските войски разбират, че са поставени в положение на "преса". Английски и френски войски ги заграждат в централен Тунис, като държат проходите Файд, Фондук, Гафса. На 21 февруари 1943 г. 21-а германска танкова дивизия разполага с 91 танка и с тях връхлита френския гарнизон в прохода Файд. Това кара съюзниците да разберат, че ген. Ромел се готви на настъпление, и че следващото ще е на 30 мили от Файд, а именно прохода Фондук. Германците започват настъпление със 110 танка и една групировка "Тигър". Британските войски не успяват да се групират и да организират отбраната на проходите. След това масирано нападение, съюзниците са обърнати в бягство. Ромел решава да мине през Тебеса

и да накара противникът да се изтегли от Тунис. Полковник Арним, обаче не приема или не разбира замисъла на ген. Ромел, и като че ли нарочно саботира акцията. Пустинната лисица иска бърз и решаващ удар. Няма време за губене- корпус "Африка" заедно с 21-а танкова дивизия се насочват към Касерин, като прави опит да нанесе удар по Сбиба и Сбейтла на 25 мили от Тхала. Така прохода Касерин е достигнат и свикналите да водят боеве в пустинята, германски войски правят опит да блокират прохода, като го заградят. Ген. Ромел вижда, че в района съюзниците са слаби и удря уязвимите места на отбраната. Части на панцергренадирите и италианските части започват удари по фланговете от двете страни на прохода. Тук фелдмаршал Ромел за пръв път използва "Nebelwerfer"- реактивна артилерия, действаща по принципа на руските "Катюши". Nebelwerfer стреля с 80- мм ракети на разстояние от 4 км. Тази техника нанася жесток удар на съюзниците и следобяд в 17 часа, прохода Касерин е в ръцете на германците. Ромел превзема и Тхала и не позволява на противника да се прегрупира, или да се опита да диктува следващия удар. Мобилната група на 10-а дивизия нанася бърз и светкавичен удар на британците при Тхала. На следващия ден, ген. Ромел, разбира от разузнаването си, че идват подкрепления, а това ще попречи на корпус "Африка" да продължи нататък, освен това припасите на германците са на привършване. На 22 февруари 1943 г., след като Пустинната лисица и ген. Кеселринг (командващия Луфтвафе в района), виждат, че нищо не може да се направи, за да се противодейства на съюзниците, те дават заповед за евакуация на корпус "Африка". Британците не успяват да разберат какво става, и така немските части напускат прохода Касерин с незначителни загуби. При операцията на ген. Ромел, загубите на американците възлизат на 3000 убити и ранени, повече от 4000 попадат в плен. Унищожени са 200 танка на съюзниците. Корпус

“Африка” загубва около 1000 души и незначителен брой техника. Но ако завистливия Арним бе съдействал на ген. Ромел, а “Командо супremo” бе по-далновидно, загубите почти нямаше да се усещат, а Корпуса би имал повече победи. На 23 февруари 1943 г. Пустинната лисица е назначен за главнокомандващ войските в Африка. Но той стига до извода, че да водиш война срещу противник с числено превъзходство е “пълно самоубийство”. На 9 март ген. Ромел отлита за почивка в Европа, това е последния му шанс да накара Хитлер и Мусолини да прекратят офанзивата в Северна Африка. Но той така и не среща разбиране от тях, и в крайна сметка това довежда до катастрофата на корпус “Африка” през май 1943 г. Ромел стабилизира здравето си, а в началото на май както сам предрича група армии “Африка” окончателно е разгромена. Хитлер го награждава с Рицарски кръст с Дъбови листа, Мечове и Брилянти, гледайки на него като на изпаднал в немилост след опозоряване. Когато агонията на Африканския корпус приближава края си, Хитлер призовава Ромел в щаба си и му казва: “Трябваше да се вслушам в мнението Ви”. На 12 май 1943 г. се слага край на италианско-германското напредване в Северна Африка. Южния фронт е загубен от силите на Оста. Последните германски войски са изтеглени безпрепятствено от Киренайка. Сега погледът на Фюрера е насочен към СССР и Сицилия.

* Интересен факт: По поръчение на ген. Ервин Ромел е конструиран мотоциклет Zundapp KS 750-Rommel. Това е първия мотор с хидравлични, вместо с механични спирачки, с предавка към коша и задна скорост. Задната скорост е измислена, за да не може машината да затъва в пясъците на пустинята. Мотоциклетът е пригоден за теглене на малко оръдие или ремарке. Често машината е въоръжена с картечница MG-42, моторът е на BMW.

Литература:

“История на Втората световна война”- Базил Лидъл Харт;

“Сталинград, Курск, Ел Аламейн”- Филип Узунов;

“Ромел- вълшебникът на пустинята”- I и II част- Елмар Кун;

“Великите сили и SS”- д-р Павел Бъчваров;

“Десетте фатални грешки на Хитлер”- Бевил Алекзандър

БИТКАТА ПРИ ХАРКОВ

АВГУСТ, 1943 г.

Людмил Петров

Лятната кампания от 1943 г. отбелязва окончателния прелом в хода на военните действия на Източния фронт. Предприетото от Вермахта стратегическо настъпление при Курск – операция „Цитадела“ завършва с провал, а надеждите, които германското военнополитическо ръководство възлага на тази офанзива, не се оправдават. Опитът за овладяване на стратегическата инициатива, посредством обкръжаването и разгрома на крупната съветска групировка, отбраняваща района на Курската дъга, завършва с неуспех, който има дългосрочни военностратегически и политически последици.

В хода на ожесточеното и кръвопролитно отбранително сражение, започнало на 5 юли 1943 г., силите на РККА успяват да устоят на силния германски натиск. На северния сектор, отбраняван от войските на Централния фронт, начело с ген. К. Рокосовски, благодарение на грамотно организираната и проведена отбрана, 9-а армия от група армии „Център“, постига незначителни резултати. За седмица ударната групировка на ген. В. Модел успява да напредне с не повече от 12 км. Далеч по-драматично се развива сражението на южния сектор, където заема отбранителни позиции Воронежкия фронт, с командващ ген. Н. Ватутин. Масираните, упорити атаки на 4-а танкова армия и оперативната група „Кемпф“, от състава на група армии „Юг“,

ръководена от ген.-фелдмаршал Е. фон Манщайн, довеждат до кризисна ситуация за Воронежкия фронт. До 12 юли германските танкови клинове успяват да си пробият път до третата отбранителна линия, придвижвайки се до 35 км. в разположението на съветските части. Войските на Воронежкия фронт успяват с последни сили да спрат своя противник, само благодарение на въвеждането в боя на значителна част от съветските стратегически резерви.

В същия ден, уверена че всички резерви на Вермахта са ангажирани в сражението при Курск, съветската Ставка стартира първото контранастъпление, планирано за лятото на 1943 г. – Орловската стратегическа операция „Кутузов“. Атаката, която е извършена от Брянския и част от Западния фронт, успява да доведе до пробив в отбраната на група армии „Център“ северно от Орел, поставяйки под заплаха комуникациите на 9-а армия на Модел. Сериозното положение при Орловската издатина и мащабите на съветската операция рязко променят приоритетите на германското върховно командване. Опасенията на Хитлер относно целостта на фронтовата линия, стремежът му да запази Орловската дъга и необходимостта от значителни подкрепления за застрашения участък, поставят под въпрос продължаването на настъплението при Курск.

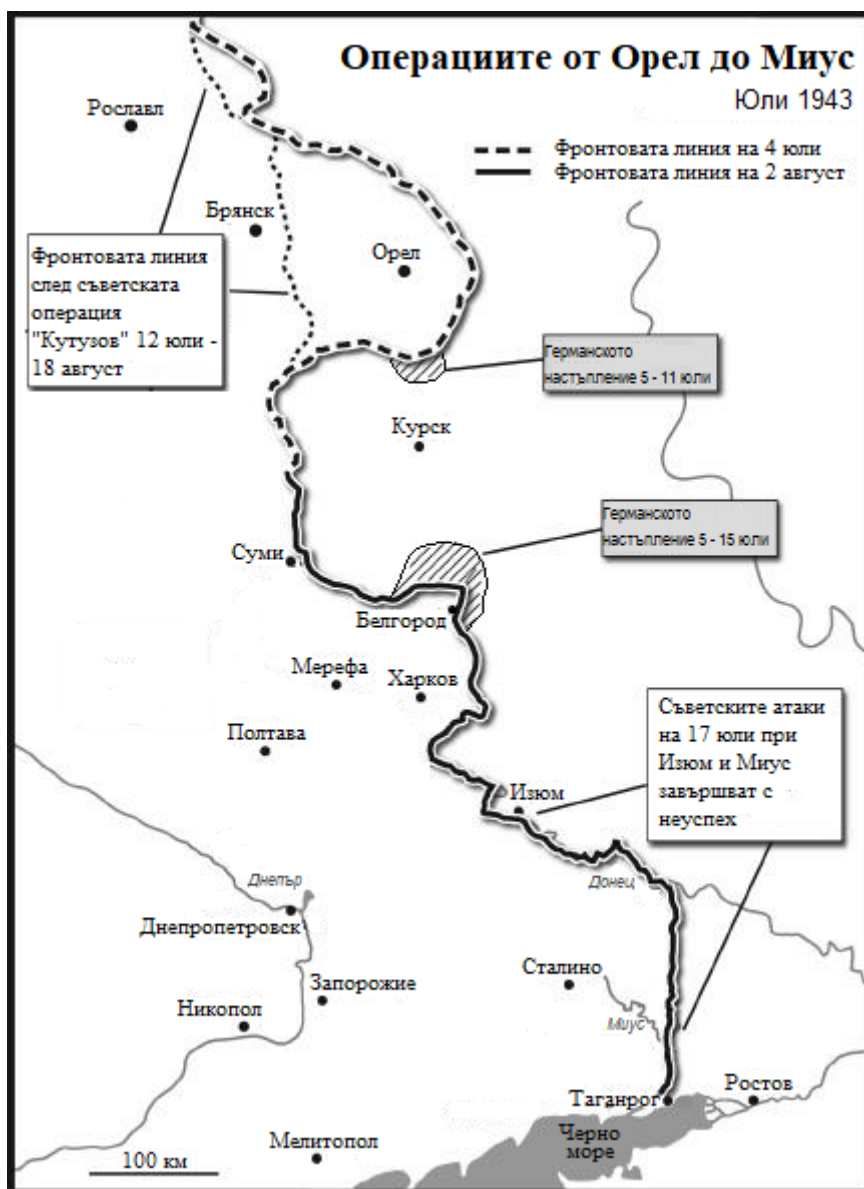
На 13 юли 1943 г., в присъствието на командващите групите армии „Център“ и „Юг“, Хитлер обявява прекратяването на операция „Цитадела“. Като основни причини фюрерът изтъква десанта на западните съюзници в Сицилия, започнал на 10 юли и възникналия кризис при Орловската издатина, където според данните, предоставени от Г. фон Клюге, командващ група армии „Център“, продължаването на операцията е вече изключено. Освен това, във

връзка с неблагоприятното изменение на обстановката в Средиземноморския боен театър, Хитлер заявява намерението да снесе от Източния фронт значителни сили, с цел подкрепа на своите италиански съюзници. За разлика от Клюге, който напълно поддържа решението за прекратяване на битката, Манщайн настоява за продължаване на атаките на южния сектор, надявайки се да нанесе достатъчно големи загуби на своя противник, и по този начин да предотврати неговото евентуално контранастъпление в най-близко време. Хитлер приема тези аргументи, отново потвърждава прекратяването на настъплението, но дава шанс на Манщайн да изпълни частната операция. Въпреки това фюрерът отказва да подкрепи атаката с последния танков резерв на група армии „Юг“, 24-и танков корпус, който е пренасочен към Донбас, след постъпилите сигурни разузнавателни сведения за предстоящо съветско настъпление в района¹.

Три дни по-късно германското върховно командване окончателно преустановява активните действия и на южния сектор на Курската дъга, като изтегля в резерв най-боеспособните бронетанкови съединения от ударната групировка на Манщайн. Междувременно започва и дългоочакваното съветско настъпление в Донбас. Атакувайки с големи сили, Югозападния и Южния фронтове нанасят силни удари срещу южното крило на група армии „Юг“ и се вклиняват в участъците на 1-а танкова армия при Изюм и 6-а армия при р. Миус. В разразилото се напрегнато сражение германското командване е принудено да въведе оперативните си резерви – 24-и танков корпус, а

¹ Манщайн, Е. Проиграни победи. Книга втора. С. Атика, 2008, с. 262-264; Ziemke E.F. Stalingrad to Berlin: The German defeat in the East. Center of Military History. Army Historical Series. Washington D.C., 2002, p.137-138

в последствие и елитния 2-и сс танков корпус, който въпреки плановите за изпращане в Италия, е оставен в разположение на групата армии, преди всичко за преодоляване на опасното положение и възстановяване на фронта в Донецкия басейн. Очевидно реалната заплаха от загубата на областта, имаща за Хитлер първостепенна важност поради военно-икономически и политически съображения, го принуждава да се откаже окончателно от настъплението при Курск, както и от плановите за прехвърляне на значителни войскове части от

Източния фронт на италианския боен театър

По този начин, извън всякакво съмнение, основните и непосредствени причини за прекратяването на операция „Цитадела“ се явяват проведените от РККА контранастъпления при Орловската дъга и в Донбас. Убедително свидетелство за това заключение са признанията на редица германски генерали, преки участници в събитията, в това число началник-щаба на група армии „Юг“, генерал Т. Бусе², както и на нейния главнокомандващ Е. фон Манщайн³. Впрочем, причините за прекратяването на офанзивата при Курск са ясно и недвусмислено указани и в Дневника на бойните действия на Върховното командване на Вермахта (ОКВ), в запис от 19 юли 1943 г.: „Изток. Противникът продължава настъплението с крупни танкови и моторизирани сили при поддръжката на артилерия и авиация.[...] Северозападно от Орел с превъзхождащи сили противникът успя да се вклини в нашето разположение. Поради мощното контранастъпление на противника, понататъшното провеждане на операция „Цитадела“ става невъзможно. С цел създаването на резерви, посредством съкращаване на фронтовата линия нашето настъпление се прекратява“⁴.

С прекратяването на настъплението и започналото изтегляне на главните сили на група армии „Юг“, войските на Воронежкия и Степния фронтове (въведен в битката на 18 юли) преминават към своевременното преследване на противника. Към 23 юли двете страни се установяват на първоначалните си позиции. Съветският върховен

2 Newton S. Kursk. The German View. Eyewitness Reports of Operation Citadel by the German Commanders. Da Capo Press, 2002, p. 24

3 Манщайн Е. Пропияни победи. Книга втора, с. 266

4 Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht. (Wehrmachtführungsstab). 1. Januar 1943 - 31. Dezember 1943. Bd. III. Zweiter Halbband. Bechtermünz, 2002, S. 804

главнокомандващ Й. Сталин оценява обстановката на белгородско-харковския сектор като изключително благоприятна. Според наличните данни германските войски в района на Харков са значително отслабени поради понесените съществени загуби в настъплението „Цитадела“. Съветското командване е наясно и с факта, че значителни бронетанкови сили са изпратени северно и южно от Харков, поради кризисите, възникнали в следствие от съветските офанзиви при Орел и Донбас. Това предоставя на РККА изгодни условия за преминаване към контранастъпление в района на Харков, което да затвърди успеха, постигнат в Курската отбранителна операция. Подобен ход е предвиден още в началото на юни 1943 г., когато съветското върховно командване приема окончателния план за предстоящата лятната кампания, ключова част от която представлява овладяването на стратегически важния транспортно-логистичен и индустриален център – Харков⁵. По тези причини Сталин настоява за незабавно настъпление, без каквато и да било оперативна пауза, макар че на този етап това остава непосилна задача. Войските на Воронежкия и Степния фронтове изпитват остра нужда от попълнения от хора и техника. Необходимо е и попълването на материалните запаси, за да бъде операцията логистично обезпечена. С големи усилия маршалите Жуков и Василевски успяват да убедят съветския главнокомандващ да не прибързва със започването на операцията преди да е всестранно организирана и достатъчно добре подготвена. Заместниците на Сталин са наясно, че преминаването към контранастъпление без сериозна подготовка е невъзможно, поради изтощението на войските от трудната отбранителна операция,

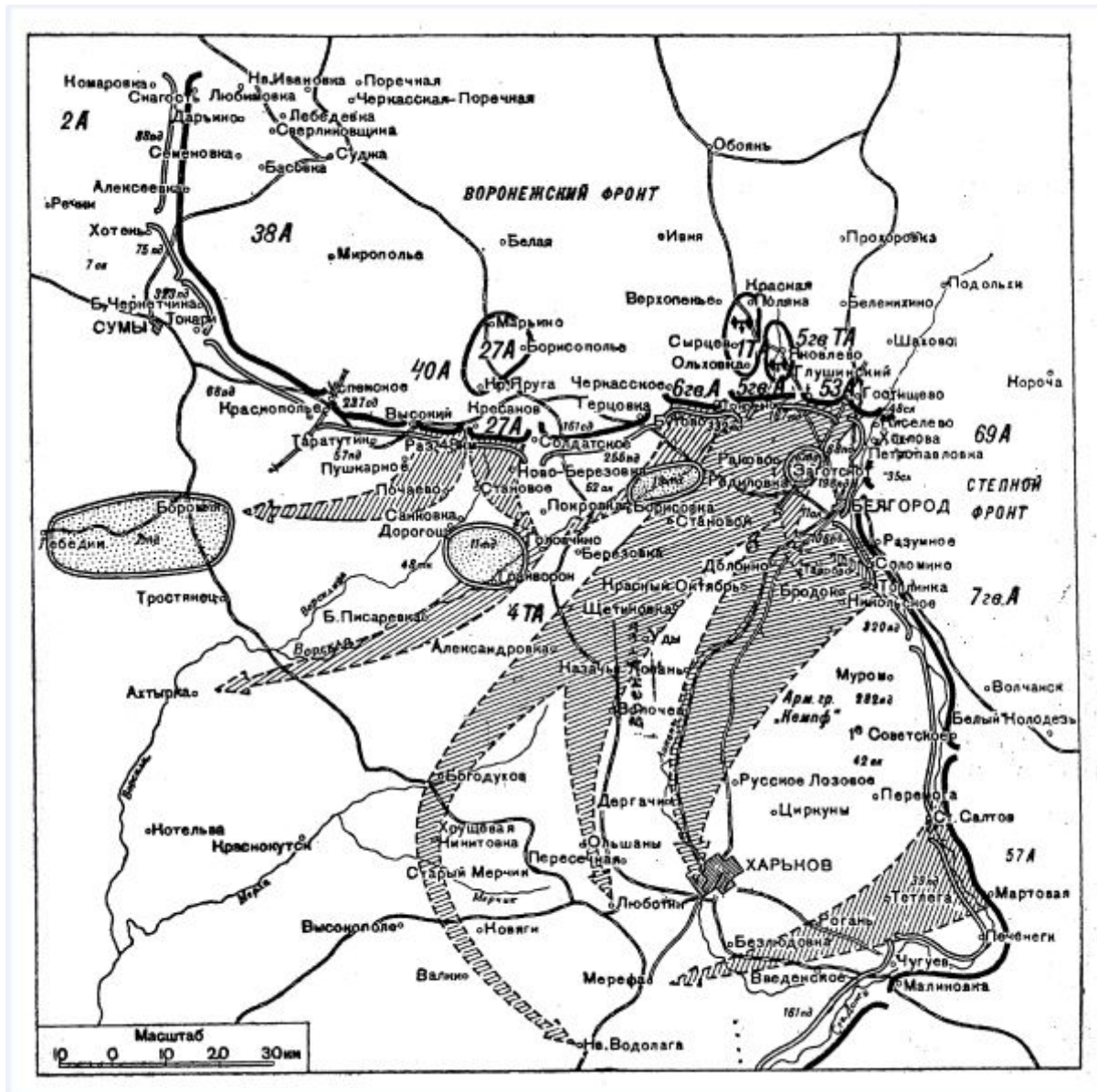
5 Русский архив. Ставка ВГК: Документы и материалы. 1943 г. Т.16 (5-3). М.: Терра, 1999, с. 12-13

съпроводена с извънредно тежки загуби. Въпреки това вождът определя едва 8 дни за приготовленията, настоявайки ударът да бъде нанесен не по-късно от началото на август.

В разработката на планове за новата операция участват както Ставката и Генералния щаб, така и командващите Воронежкия и Степния фронтове, генералите Н.Ф.Ватутин и И.С.Конев. Предложението на командващия Воронежкия фронт за създаването на гигантски „котел“, подобен на сталинградския, посредством два мощни концентрични удара, които да доведат до обкръжаването и разгрома на цялата германска белгородско-харковска групировка, не среща одобрението на Сталин и Генералния щаб. Осъществяването на този замисъл би изисквало удължаване на времето за подготовка и извършването на сложно прегрупиране на войските. Подобно забавяне е абсолютно неприемливо за Сталин, който настоява за незабавно преминаване към настъпление с надеждата за бърз разгром над противника.

Окончателният вариант на плана с кодово име „Пълководец Румянцев“ предвижда нанасянето на един мощен, разсичащ удар западно от Белгород, при съседните флангове на отбраняващите се в района 4-а танкова армия и оперативна група „Кемпф“, в общо направление Богодухов – Валки – Новая Водолага и последващ обход на Харков от запад - югозапад. Този удар следва да бъде осъществен с лявото крило на Воронежкия и дясното на Степния фронтове, където съветското командване концентрира главните си сили – четири полеви армии, две танкови армии и механизирани корпуси. Едновременно с това е планирано и нанасянето на спомагателна атака с дясното крило на Воронежкия фронт в направление Ахтирка, с цел обезпечаване успеха на главните сили и подсигуряване на западния им фланг. Основната

цел, формулирана в плана, е раздробяването на отделни части и разгромът на германските войски в района, както и освобождаването на крупните населени пунктове Белгород и Харков, което би позволило последващо продължение на настъплението към Полтава и река

Планът на операция „Пълководец Румянцев“

Днепър⁶.

6

Щеменко С.М. Генералният щаб през войната. Книга първа. С. Военно издателство, 1982, с. 160-163

Според известния руски историк Валерий Замулин, решението на съветското върховно командване да се откаже от операция по обкръжаване на противника, се корени в липсата на увереност у Сталин в професионалните способности на полевите командири от висшия и старши ешелон, както и на достатъчно опит у тях за реализацията на подобен тип операции, отличаващи се с голяма сложност и изискващи перфектна координация, умело и добре организирано управление на войските⁷.

Силите на РККА и Вермахта към началото на операцията

	Воронежки и Степен фронтове	4 ТА и опер. група „Кемпф“
Войници и офицери	1 144 000	300000
Танкове и САУ	2800	600
Оръдия и минохвъргачки	13000	3000
Самолети	1500	800

За осъществяването на операцията съветското командване събира внушителни сили. Към началото на август 1943 г. в състава на Воронежкия и Степния фронт влизат 10 полеви армии, 2 танкови армии, 2 въздушни армии и 7 отделни танкови и механизирани корпуси – общо 1144 хил. души⁸ с 13 хил. оръдия, 2800 танка⁹ и над 1522

7 Замулин В. В. К вопросу о причинах отказа советского командования от окружения белгородско-харьковской группировки Вермахта в августе 1943 г., Ученые записки. Электронный научный журнал Курского государственного университета. 2015. № 2 (34) (взето от <http://scientific-notes.ru/pdf/039-006.pdf> на 10.04.2018 г.)

8 Кривошеев Г. Россия и СССР в войнах XX века. Книга потерь. Москва. Вече, 2010, с.304

9 Nipe G.M. Decision in the Ukraine: German Panzer Operations on the Eastern Front. Summer 1943. Stackpole Books, 2012, p.516

самолета¹⁰. Противостоящата групировка на Вермахта, заемаща белгородско-харковския сектор, съставлява северното крило на група армии „Юг“ и включва 4-а танкова армия, начело с ген. Х. Хот и оперативната група „Кемпф“, ръководена от ген. В. Кемпф – общо 18 дивизии, от тях 4 танкови. Нейната обща численост достига 300 хил. души, в това число 200 хил. в бойните части. Двете армии разполагат с общо 600 танка и щурмови оръдия, но в началото на август едва 308 от тях са боеспособни¹¹, и 3000 оръдия. Въздушното прикритие осигурява 4-и въздушен флот на фелдмаршал В. фон Рихтхофен с до 800 самолета¹².

Количество боеспособни танкове и щурмови оръдия в 4-а танкова армия и оперативната група „Кемпф“ към началото на август 1943 г.

Съединение	Танкове	Щурмови оръдия	Общо
6 тд	28	-	28
7 тд	64	-	64
11 тд	58	24	82
19 тд	49	-	49
52 танков батальон	21 Pz.V	-	21
503 тежък танков батальон	8 Pz.VI	-	8
228 дивизион щурмови оръдия	-	27	27
905 дивизион щурмови оръдия	-	23	23
393 батарея щурмови оръдия	-	6	6
Общо	228	80	308

10 Горбач В. Над Огненной Дугой. Советская авиация в Курской Битве – М.:Яуза, Эксмо, 2007, с.495

11 Замулин В. В. К вопросу о причинах отказа советского командования от окружения белгородско-харковской группировки Вермахта в августе 1943 г. (взето от <http://scientific-notes.ru/pdf/039-006.pdf> на 10.04.2018 г.); National Archive and Record Administration (NARA) T-78 R- 620 frame 000175

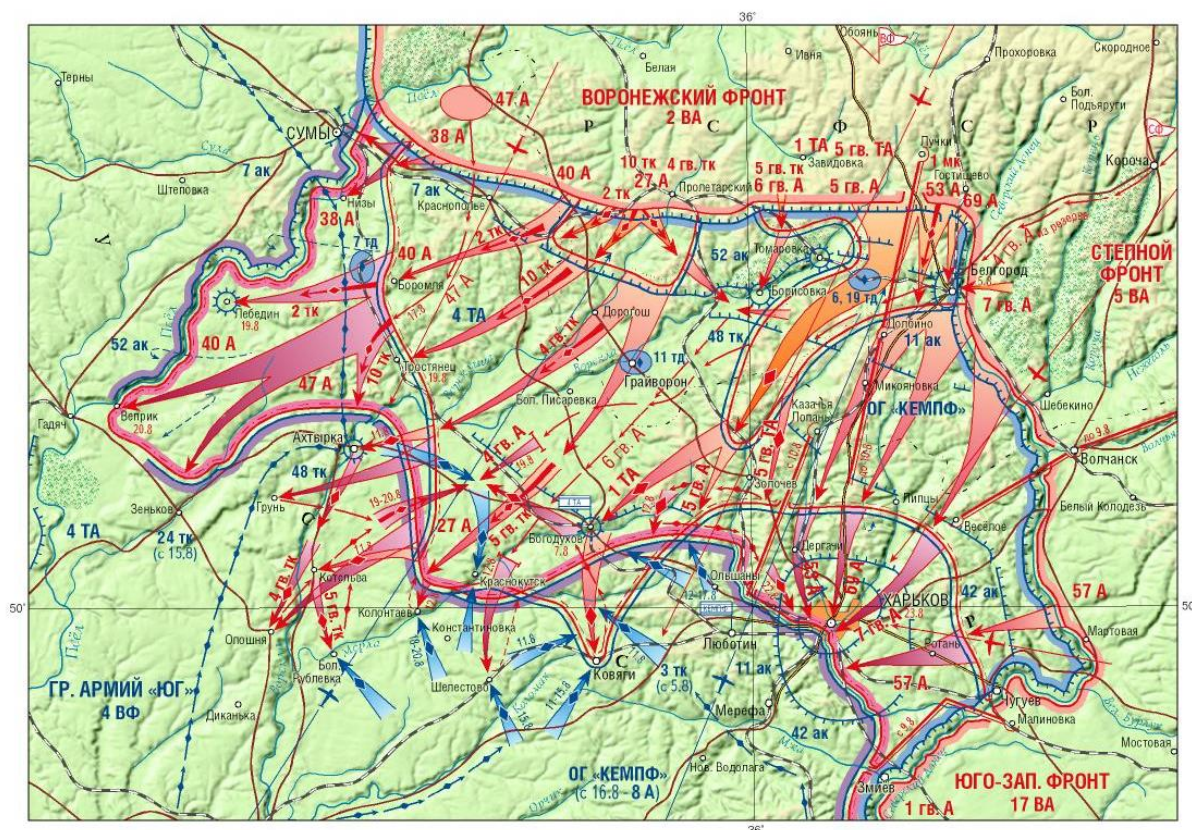
12 Frieser K.-H. (ed) Germany and the Second World War. Volume VIII. The Eastern Front 1943-1944. The War in the East and the Neighbouring Fronts. Oxford University Press, 2017, p. 193-195

Армиите на Хот и Кемпф са съществено отслабени, след като през втората половина на юли най-боеспособните бронетанкови дивизии от техния състав са прехвърлени в Донбас¹³, поради настойчивото желание на Хитлер да запази областта на всяка цена – едно решение, което Манщайн оценява като погрешно от оперативна гледна точка. Опитният и извънредно способен военачалник смята северния фланг на поверената му армейска група за решаващ не само за нейната съдба, но и за изхода на лятната кампания на южното стратегическо направление. Евентуален съветски пробив от стратегически мащаб в района на Харков би имал катастрофални последици – притискането към Азовско и Черно море и разгрома не само на група армии „Юг“, но и на група армии „А“ позиционирана в Кубан. Опасенията на Манщайн не са лишени от основания, особено като се има в предвид замисълът на предходните съветски операции при Харков, както и постъпващите данни за съсредоточаването на крупни съветски сили северно от Белгород. Въпреки това фелдмаршалът смята, че разполага с достатъчно време за усиляването на решаващото направление. На 2 август Манщайн информира Върховното командване на сухопътните войски (ОКХ), че очаква началото на неминуемото съветско настъпление не по-рано от средата или дори края на същия месец¹⁴. Доколко тази оценка е реалистична и обоснована, проличава още на

13 Освен това дивизията „Гросдойчланд“ и част от авиацията на 4-и въздушен флот са изпратени при Орловската издатина.

14 Nipe G.M. Decision in the Ukraine: German Panzer Operations on the Eastern Front, p. 170, 299-300; Ziemke E.F. Stalingrad to Berlin: The German defeat in the East, p.151

следващия ден, 3 август, когато съвсем неочаквано за германското командване започва съветското настъпление при Харков. Става ясно че съветската военна машина е силно подценена, що се отнася до способността и да възстановява бързо своите сили, дори и след понесените при Курск тежки загуби. Тази недооценка на командването на група армии „Юг“, относно възможността на съветското командване да реорганизира и попълни в кратки срокове своите войски, оказва съществено влияние върху последващото развитие на битката и повлиява в значителна степен върху изхода на кампанията в Източна Украйна.

Операция „Пълководец Румянцев“

Съветското контранастъпление на белгородско-харковското направление, стартира на 3 август 1943 г., с тричасов, изключително мощен артилерийски обстрел и масирани авиационни удари, след

които 5-а и 6-а гв. армии от Воронежския фронт и 53-а и 69-а армии от Степния фронт преминават в атака на 13 км. участък, между Томаровка и Белгород. Същия ден в сражението е въведена и подвижната група, предвидена за развитие на пробива в оперативна дълбочина, съставена от 1-а гв. и 5-а гв. танкови армии с около 900 боеспособни танка и САУ¹⁵, както и два отделни подвижни корпуса (5-и гв. тк и 1-и мк). Постигнат е значителен пробив при съседните флангове на 4-а танкова армия и оперативната група „Кемпф“, достигащ 26 км. Поради тесния, едва няколко километра коридор, определен за въвеждането на танковите армии в битката, слабата инженерна поддръжка и неумелото управление на танковите корпуси, в частност тези от 1-а танкова армия¹⁶, съветската подвижна група не успява да реализира през този ден решаващ пробив от оперативен мащаб.

През следващите два дни боевете се разгарят с още по-голяма интензивност по целия фронт на съветското настъпление. Танковите армии се откъсват от пехотата и продължават стремително да напредват, обхождайки от изток укрепените пунктове Томаровка и Борисовка – пробивът придобива оперативни измерения. Окончателно е сломена германската отбрана на дясното крило на 4-а танкова армия, в участъка на 52-и армейски корпус. Разбити са две пехотни дивизии (332-а пд и 167-а пд), които отстъпват в безпорядък и паника. Опитът на германското командване да неутрализира ефекта от съветското

15 Замулин В. В. Боевой и численный состав войск Воронежского фронта перед началом операции „Полководец Румянцев“ и проблемы армий, включенных в его ударные группировки, с комплектованием живой силой и техникой, Ученые записки. Электронный научный журнал Курского государственного университета. 2016. № 4 (40) (взето от <http://scientific-notes.ru/pdf/045-004.pdf> на 10.04.2018 г.)

16 Централный архив Министерства обороны Российской Федерации (ЦАМО РФ) Ф. 299. Оп. 3070 Д. 4 Л. 125, 126

настъпление чрез подвижните си резерви не довежда до съществен успех. Контраатаките, предприети с 6-а, 11-а и 19-а танкови дивизии, успяват само да задържат за известно време съветските танкове и пехота. Не толкова сполучливо се развиват първоначалните атаки на 53-а и 69-а армии от Степния фронт, поради упоритата съпротива на 11-и армейски корпус от групата „Кемпф“, натоварен с отбраната на Белгород. В крайна сметка и тук успехът съпътства съветските войски – обхождайки открития западен фланг на корпуса, на 5 август частите на 53-а армия и 1-и мех. корпус, заедно с 69-а армия освобождават старинния руски град. След загубата на силно укрепения Белгород, и за да предотврати обкръжението на своите войски, предвид открития западен фланг, командващият 11-и корпус, ген. Е. Раус заповядва поетапното отстъпление на своите части към Харковския укрепен район¹⁷.

На 5 август към настъплението се присъединява и дясното крило на Воронежкия фронт с 27-а, 38-а и 40-а армии, поддържани от три танкови корпуса с 550 танка¹⁸. Преодолявайки съпротивата на 57-а пехотна дивизия и части от 11-а танкова дивизия, съветските 27-а и 40-а армии и придадените им механизирани части си пробиват път до 20 км., напредвайки на югозапад към Ахтирка. Поставена в опасно положение, армията на Хот е принудена да отстъпи на югозапад и запад, като прикрива своя отход чрез кратки контраатаки със 7-а и 11-а танкови дивизии. Обстановката се усложнява от факта, че атаката на втората ударна групировка на Воронежкия фронт поставя в изолация

17 Newton S. Kursk. The German View, p.280

18 Nipe G.M. Decision in the Ukraine: German Panzer Operations on the Eastern Front, p.338

група от три немски дивизии в района на Томаровка и Борисовка, която изпада в критично положение, заплашена от пълно обкръжение и разгром. След кръвопролитни боеве, в които понасят тежки загуби в хора и техника, 19-а танкова дивизия и части от 255-а и 332-а пехотни дивизии успяват с големи усилия да си пробият път на югозапад към Грайворон. Ударите на съветската авиация създават допълнителен безпорядък сред отстъпващите германски колони. Единствено липсата на достатъчно ефективно взаимодействие между частите на 6-а гв и 27-а армии, позволява на тази германска група да избегне пълното унищожение. Преследвайки отстъпващите немските отряди, съветската пехота овладява окончателно Томаровка и Борисовка, превърнати в бастиони, които до този момент успешно приковават крупни съветски сили, а на 7 август пада и Грайворон, отбраняван до последно от 11-а танкова дивизия. Поради бързото и отчасти неорганизирано отстъпление под силните удари на противника, 4-а танкова армия понася тежки загуби в личен състав и особено в техника – безвъзвратно загубени са не по-малко от 143 бронеединици, включително 75 танка Pz.V „Пантера“. Повечето от тях са изоставени в ремонтните работилници в Борисовка и Грайворон поради невъзможността да бъдат ремонтирани или евакуирани¹⁹.

В същото време, продължавайки да развива своето настъпление в югозападна посока, основният ударен юмрук на Воронежкия фронт – 1-а и 5-а гв. танкови армии, успяват до 7 август да се вклинят до 70-100 км. в дълбокия тил на немската 4-а танкова армия. Особено осезаеми успехи постига 1-а танкова армия на Катукон, чиито предни

19 Томзов А. Потери бронетехники группы армий Юг в ходе Курской битвы, Танковый удар. Советские танки в боях. 1942-1943. М.: Яуза; Эксмо, 2007, 312-334, с. 325

отряди вече се намират на 100 км в германската тилова зона, откъсвайки се от пехотата с 30-40 км. Нейният авангард още в същия ден овладява с внезапна атака важния опорен пункт, комуникационен и снабдителен център Богодухов, прерязвайки рокадната железопътна и шосейна връзка Суми – Харков. Въодушевено от успешното начало на операцията, съветското върховно командване желае да развие постигнатия пробив – танковите армии получават указания да продължат настъплението на юг и югозапад, за да прекъснат основната железопътната и шосейна комуникация свързваща Харков с Полтава, лишавайки германското командване от възможността да маневрира със своите резерви и да снабдява успешно войските от групата „Кемпф“. При това 5-а гв. танкова армия получава задачата да пресече немските комуникации непосредствено западно от Харков, пробивайки си път до Новая Водолага и Мерефа, където във взаимодействие с 57-а армия от Югозападния фронт, предвидена за атака от изток, да изолират напълно германската харковска групировка. За изпълнение на предвидения замисъл тези армии следва да бъдат предадени в състава на Степния фронт, чиято основна цел става овладяването на Харков и разгрома на оперативната група „Кемпф“. Същевременно, на дясното крило на Воронежкия фронт 27-а армия на ген. Трофименко, заедно с два танкови корпуса (4-и гв. тк и 5-и гв. тк) следва да превземе Ахтирка, след което да продължи атаката към Полтава²⁰.

Отчитайки неблагоприятното развитие на оперативната обстановка, предизвикано от опасно дълбокия съветски пробив, който застрашава

20 Вохмянин В., Парамонов А., Подпригора А. Харьков. Освобожденный навсегда. Август 1943 г. Х.: Харьковский частный музей городской усадьбы, 2013, с.17; Колтунов Г.А., Соловьев Б. Г. Курская битва. М.: Воениздат, 1979, с. 302-303 (взето от http://militera.lib.ru/h/koltunov_solovyev/06.html на 10.04.2018 г.)

с дълбок обхват и разгром армейската група „Кемпф“, и за да стабилизира фронта западно от Харков, Манщайн заповядва спешната предислокация от южното крило на групата армии в района на Харков на всички налични резерви – корпусното управление на 3-и танков корпус, 3-а танкова дивизия и сс танково-гренадирските дивизии „Дас Райх“, „Тотенкопф“ и „Викинг“. Освен това, за оздравяване на отбраната в сектора на 4-а танкова армия, германското върховно командване връща на група армии „Юг“ дивизията „Гросдойчланд“, заедно с 10-а мотогренадирска дивизия от група армии „Център“. С тези сили Манщайн замисля операция по отсичането и разгрома на танковите и механизирани части от съветската подвижна група, чрез нанасянето на контраудари в сходящи направления към Богодухов – единият от района на населения пункт Олшани намиращ се западно от Харков, по източния фланг на съветския клин. Другият удар следва да бъде нанесен със силите на 4-а танкова армия от района на Ахтирка веднага щом определените за целта формации успеят да се съберат.

В периода от 8 до 10 август, Харковската операция окончателно се превръща в две отделни сражения, кипящи по двата фланга на съветския клин. Ватутин се стреми с всички сили да разшири пробива в западно и югозападно направление, но с постепенната концентрация на германските бронетанкови резерви нараства и организираната немска съпротива. При Ахтирка, дивизията „Гросдойчланд“ отблъсква всички атаки на 27-а армия и 4-и гв. танков корпус, настъпващи на полтавското направление. Елитната формация става това ядро, около което се събират отстъпващите части от разбитото източно крило на 4-а танкова армия. До 12 август, посредством локални контраатаки, концентрирани артилерийски удари и с активната поддръжка на Луфтвафе, съединенията на ген. Хот блокират всички опити на 27-а и

40-а армии да развият атаките си на юг и на запад, изграждайки сравнително устойчива отбрана на линията Ахтирка-Боромля-Суми²¹. Окончателно е спряно и придвижването на 4-и гв. танков корпус, получил задачата да овладее с удар от юг силно укрепения ахтирски бастион. Достигайки Котелва, корпусът, вече загубил половината си бронетехника, е подложен на силни контраатаки, поради което не съумява да изпълни поставената цел²².

Упорити са боевете и около Золочев, на източния фланг на пробива. Достигайки до града, корпусите на Ротмистров са пресрещнати от контраатаките на 3-а танкова дивизия, първото резервно съединение изпратено в подкрепа на групата „Кемпф“. С активното съдействие на няколко боеспособни танка Pz.VI „Тигър“ от 503-и тежък танков батальон, дивизията отбива масираните съветски атаки с тежки загуби за атакуващите. Едва на 9 август армията на Ротмистров овладява изцяло града, заплащайки за това висока цена – загубени са около 160 танка, от които 74 са безвъзвратно унищожени²³. На този етап е постигнат значителен тактически успех – защитен е западният фланг на оперативната група „Кемпф“, а съветското командване е принудено да се откаже от първоначалния план за използването на 5-а гв. танкова армия в обход на Харков от запад-югозапад²⁴. Северно от Харков, след

21 Nipe G.M. Decision in the Ukraine: German Panzer Operations on the Eastern Front, p.374-375

22 Парамонов А. Ахтырка – очередной урок вермахта генералам Красной армии. (взето от <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1977-andrej-paramonov-akhtyrka-ocherednoj-urok-vermakhta-generalam-krasnoj-armii> на 10.04.2018 г.)

23 Вохмянин В., Парамонов А., Подпригора А. Харьков. Освобожденный навсегда. Август 1943 г., с. 16; Исаев А.В. Освобождение 1943. „От Курска и Орла война нас довела...“. М.: Яуза; Эксмо, 2013, с.392-394

24 Исаев А.В. Освобождение 1943, с.394

като консолидира основните си сили (53-а, 69-а и 7-а гв. армии и 1-и мк) западно от река Донец, Конев повежда решителна атака за овладяването на самия град. Сраженията са тежки, а напредването на съветските части е бавно и скъпоструващо, поради гъвкавите действия в отбрана на 11-и корпус, чийто командващ извежда успешно основните си сили из под ударите на противника, водейки сдържащи боеве и отстъпвайки от една позиция на следваща. Все пак под натиска на Степния фронт, частите на Раус са изтласкани до 10 август непосредствено северно от града, намирайки опора в укрепленията от външния отбранителен пръстен.

Временната стабилизация на оперативната обстановка на двата фланга на съветския пробив дава шанс на германското командване да предприеме планирания контраудар към Богодухов. Обстоятелствата за осъществяването на този замисъл са благоприятни поради факта, че съветските танкови остриета са загубили своята компактност и се разпиляват на десетки километри. Значителна част от съветската мотопехота и артилерия изостават, поради недостига на достатъчно автотранспортни средства. Въпреки това, оптимистично настроеното командване на Воронежкия фронт е твърдо решено да изпълни поставената задача – прекъсването на основната комуникационна и снабдителна артерия, свързваща Харков с Полтава. За целта, след освобождаването на Богодухов, армията на Катукوف възобновява настъплението си на юг, в изпълнение на получените указания, финализирани в директива на Сталин от 10 август²⁵. В крайна сметка, на следващия ден, 11 август, предните бригади на 1-а танкова армия

25 Русский архив, с. 188

достигат ключовата железопътна линия, овладявайки няколко населени пункта, макар главните и сили да се оказват приковани в изтощително сражение със съсредоточаващите се на около 30 км югоизточно от Богодухов формации на 3-и танков корпус, начело с ген. Х. Брайт. Към 10-11 август корпусът събира основните си сили – сс дивизиите „Дас Райх“, „Тотенкопф“ и „Викинг“, които заедно с придадения 503-и тежък танков батальон, разполагат със 187 боеспособни танка и щурмови оръдия²⁶. По същото време в съветската 1-а танкова армия има в наличност 295 готови за битка танка и САУ²⁷.

Количество боеспособни танкове и щурмови оръдия в дивизиите от 3-и танков корпус при Богодухов (вечерта на 11.08.1943)

Съединение	Танкове	Тежки танкове	Щурмови оръдия	Общо
сстгд „Дас Райх“	43	8	20	71
сстгд „Тотенкопф“	32	7	16	55
сстгд „Викинг“	43	-	5	48
503 тежък танков батальон	-	13	-	13
Общо	118	28	41	187

През втората половина на 11 август германската танкова групировка нанася първия силен контраудар по фланга на армията на Катуков, в резултат на което по-голямата част от съветските части, заели жп линията Харков-Полтава (около 25 процента от състава на армията), са обкръжени и разбити. Повредени или унищожени са най-малко 134

26 NARA T-312 R-55, Armee-Abteilung Kempf, Ia-Tagesmeldung vom 11.8.43

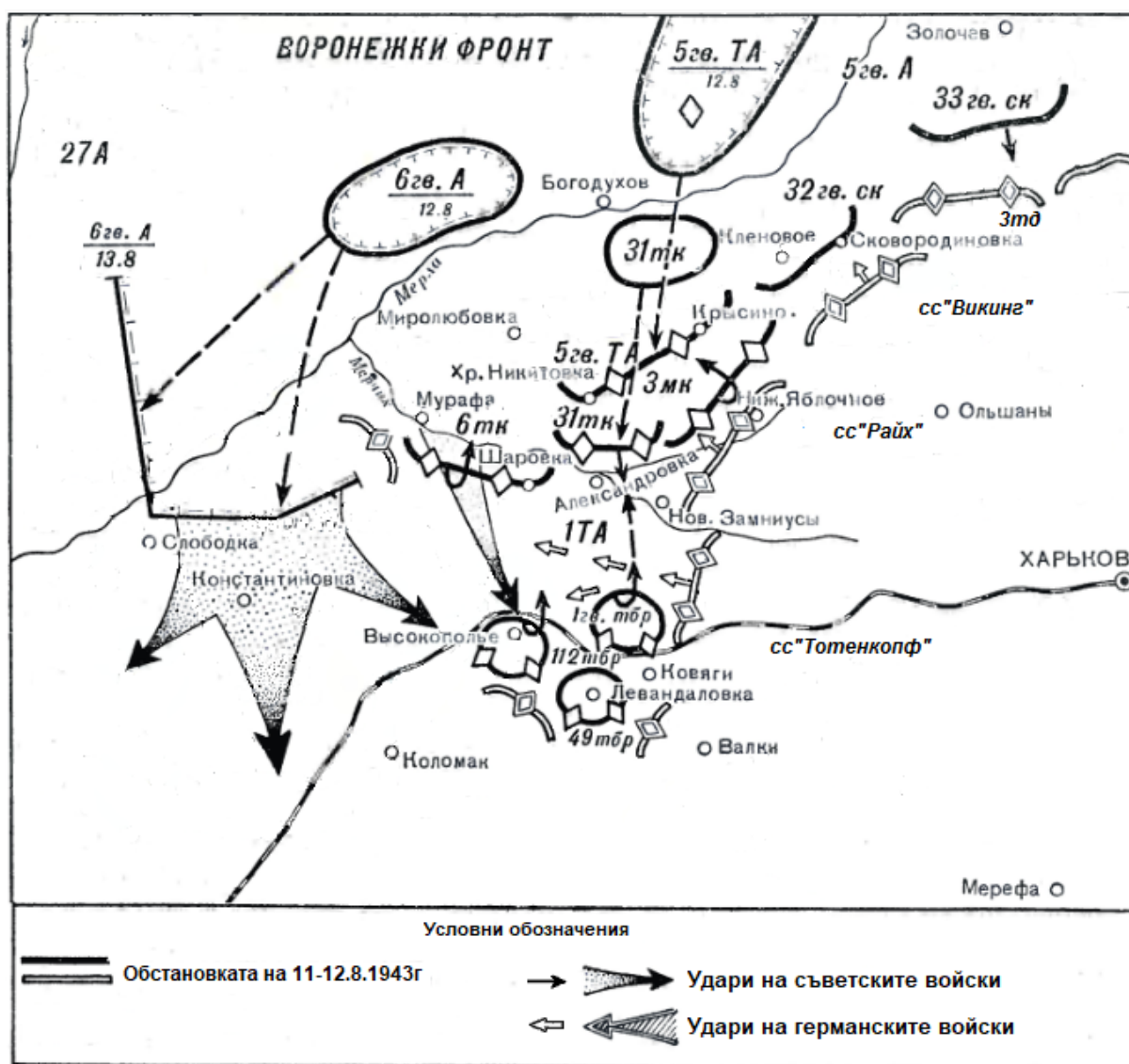
27 ЦАМО РФ Ф.299 Оп. 37805 Д. 4 Л. 11-12 (Цит. по: Фролов Б. Танковое сражение в районе Богодухова (1943 г.), Военноисторический журнал. (№ 9) 1978, 18-24, с. 18)

танка и САУ²⁸. Неуспехът осуетява разчетите на Ватутин, но не и решимостта му. Решено да възобнови атаките на всяка цена, съветското командване хвърля в боя и 5-а гв. танкова армия (143 танка и САУ²⁹), която след неуспешните боеве при Золочев е разположена при Богодухов, в помощ на 1-а танкова армия, според изричното указание на маршал Жуков³⁰. Привлечени са и част от силите на 5-а гв. армия (32-и гв. стрелкови корпус). Разразява се срещно танково сражение, отличаващо се с изключително упорство и ожесточение.

28 Nipe G. M. Decision in the Ukraine: German Panzer Operations on the Eastern Front, p.381

29 ЦАМО РФ Ф. 223 Оп. 50664 Д. 9 Л. 148 (Цит. по: Фролов Б. Танковое сражение в районе Богодухова (1943 г.), с. 21)

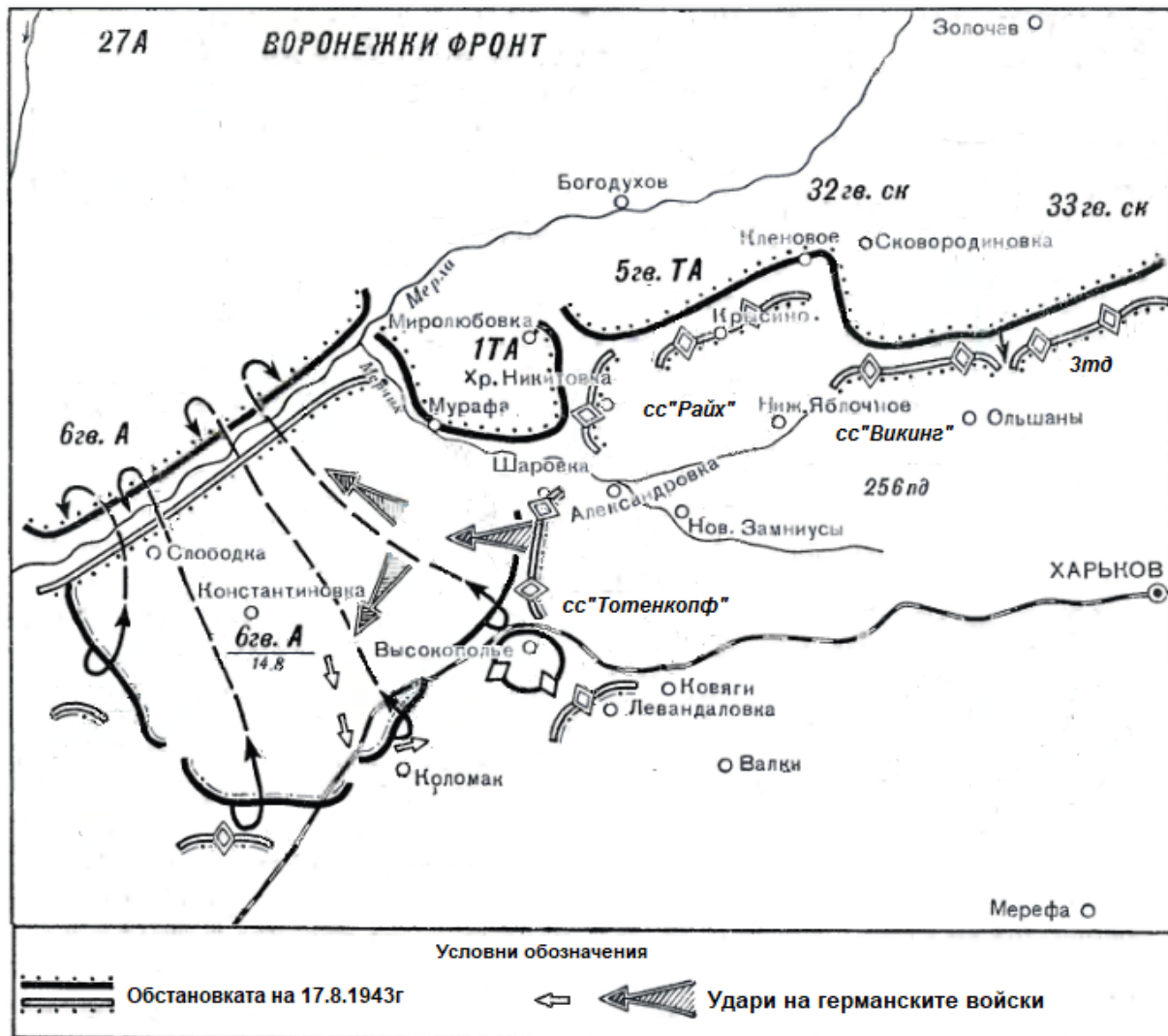
30 ЦАМО РФ Ф.332 Оп. 4948 Д. 34 Л. 28-29

Танковите сражения при Богодухов (11 – 14 август 1943 г.)

Под мощните атаки на дивизиите „Дас Райх“ и „Тотенкопф“, активно поддържани от авиацията на 4-и въздушен флот, отслабените корпуси на 1-а танкова армия са принудени да започнат хаотично отстъпление. Тежки загуби понасят и частите на 32-и гв. стрелкови корпус, изтласкани до южните подстъпи на града. Възникналият кризис е преодолян благодарение на усилията на 5-а гв. танкова армия, която с големи усилия и жертви съумява да блокира напредването на противника, едва на няколко километра южно от Богодухов. Нейното

присъствие се оказва решаващо за запазването на града, падането на който би довело до провала на цялата операция³¹.

Танковите сражения при Богодухов (14 – 17 август 1943 г.)

Основната причина за съветския неуспех в срещното сражение се корени в подценяването на възможността от евентуален силен германски контраудар. Макар командването на Воронежкия фронт да разполага с необходимата информация за придвижването към Харков на германските оперативни резерви, силата и намеренията на

31 Исаев А.В. Освобождение 1943, с. 403

германската контраударна групировка биват недооценени³². Ватутин, който е темпераментен военачалник, известен с безграничния си оптимизъм и склонност към погрешна интерпретация на намеренията на противника, при това не за първи път, не допуска че тези съединения са способни да нанасят мощни контраудари с решителни цели.

Реалната заплаха от загубата на Богодухов, в крайна сметка довежда до преминаването към отбрана на главната групировка на Воронежкия фронт. В негова защита е привлечена цялата налична артилерия и пехотата на 5-а гв. армия, а от 13 август и 6-а гв. армия на ген. Чистяков. Дори и въведените свежи сили не донасят така желания успех, след като командването на Воронежкия фронт отново подновява активните действия на този сектор, вече с 6-а гв. армия, настъпваща този път югозападно от Богодухов към Коломак. И тук немската съпротива е неочаквано силна – след кратко прегрупиране, на 15 август формациите на Брайт нанасят изненадващ удар на запад, пробивайки в тилната зона на армията, в следствие на което няколко нейни дивизии са обкръжени и разгромени. Този тактически успех позволява на германците да установят отново пълен контрол над жп линията Харков-Полтава, затваряйки пробива към Полтава, и да възстановят нормалното снабдяване на оперативната група „Кемпф“. Приключил на 19 август, немският контраудар при Богодухов постига частично своето предназначение. Макар че превземането на Богодухов остава недостижима цел, предвид съотношението на силите, основните танково-механизирани части на Воронежкия фронт понасят чувствително поражение – унищожени или пленени са 416 танка и САУ,

32 Фролов Б. Танковое сражение в районе Богодухова (1943 г.), с. 20

заедно с голямо количество оръдия, докато загубите в убити и пленени възлизат на над 13 хил. червеноармейци³³. На практика ефективните, високо маневрени и отлично координирани действия на вафен сс дивизиите изваждат от строя танковите армии на Воронежкия фронт, в които остават по около 100-150 боеспособни машини³⁴. Решаваща подкрепа оказва немската авиация, завоювала локално господство във въздуха, която поддържа своите части, извършвайки средно по 1000 бойни полета³⁵.

Със затихването на сраженията при Богодухов, командването на Воронежкия фронт пренасочва своето внимание към ахтирския сектор, където 27-а армия е прикована в безуспешни кръвопролитни боеве с немската 4-а танкова армия. В района се съсредоточават последните резерви на Воронежкия фронт, до този момент под директния контрол на Ставката – 47-а и 4-а гв. армии и два мобилни корпуса. Немското командване от своя страна не се отказва от тактиката да провежда относително неголеми, но добре подготвени локални операции, чрез които да се нанесат на противника максимално големи загуби, за да изтощят ударния потенциал на противника. Необходимите условия за реализирането на подобна контраакция в района на Ахтирка възникват едва след средата на август, макар че ситуацията отново взема непредвиден обрат – с помощта на резервните формации, войските от дясното крило на Воронежкия фронт отново разкъсват рехавата отбранителна линия на 4-а танкова армия северозападно от Ахтирка, с

33 NARA T-314 R-205 frame 000854, III Panzerkorps, Ic an Armee-Oberkommando 8 – Ic – 10-Tagesmeldung, Gefangene-Beute, 21.8.43

34 Численост, която остава на това равнище до края на битката, благодарение на бронеединиците, които постъпват от ремонтните депа на двете армии.

35 Горбач В. Над Огненной Дугой. Советская авиация в Курской Битве, с.399

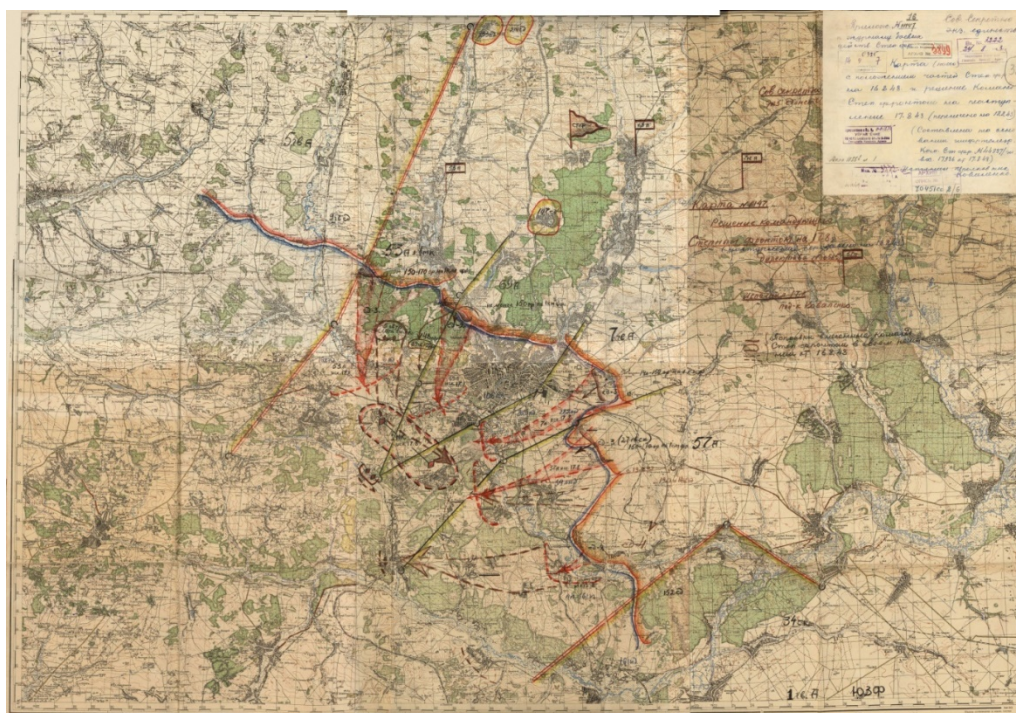
намерението да ударят във фланг и разгромят окончателно немската ахтирска група, за да открият пътя към Полтава. Вклиняването е значително, а немските загуби съществени, но въпреки опасността командването на 4-а танкова армия решава да поеме риска. На 18 август две бронетанкови дивизии със 110 бронеединици³⁶, обединени в 24-и танков корпус на ген. В. Неринг, нанасят внезапен удар югоизточно от Ахтирка, срещу отслабената 27-а армия, пробивайки нейната отбрана в дълбочина до 24 км. Два дни по-късно острието на корпуса, дивизията „Гросдойчланд“, се съединява със сс „Тотенкопф“, атакуваща от юг. В „котел“ попадат част от пехотата на 27-а армия и два подвижни корпуса (4-и гв. тк и 5-и гв. мк), които са успешно ликвидирани до 24 август, като все пак част от обкръжените съветски части успяват да се изплъзнат и присъединят към основните сили³⁷. С това сражение и последвалия го тактически отход на корпуса на Неринг южно от Ахтирка и Котелва, целящ изравняване на фронтовата линия, опасният пробив между 4-а танкова армия и 8-а армия бива елиминиран. Благодарение на предприетите контрамерки, командването на група армии „Юг“ успява на този етап да възстанови цялостния фронт, западно от Харков и да неутрализира пряката заплаха за Полтава. В Москва неуспехите при Богодухов и Ахтирка предизвикват силното недоволство у съветския върховен главнокомандващ. По мнението на Сталин основната причина за тези поражения може да се потърси в желанието на ген. Ватутин да води настъпление по цялата полоса на фронта, често без необходимото подсигуряване на фланговете и закрепяването на постигнатите успехи,

36 Nipe G.M. Decision in the Ukraine: German Panzer Operations on the Eastern Front, p.414-415

37 Парамонов А. Ахтырка – очередной урок вермахта генералам Красной армии. (взето от <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1977-andrej-paramonov-akhtyrka-ocherednoj-urok-vermakhta-generalam-krasnoj-armii> на 10.04.2018 г.)

в резултат на което съветските войски понасят значителни и с нищо неоправдани загуби и пропускат изгодната възможност за осъществяването на бърз и решителен удар към Харков от запад³⁸.

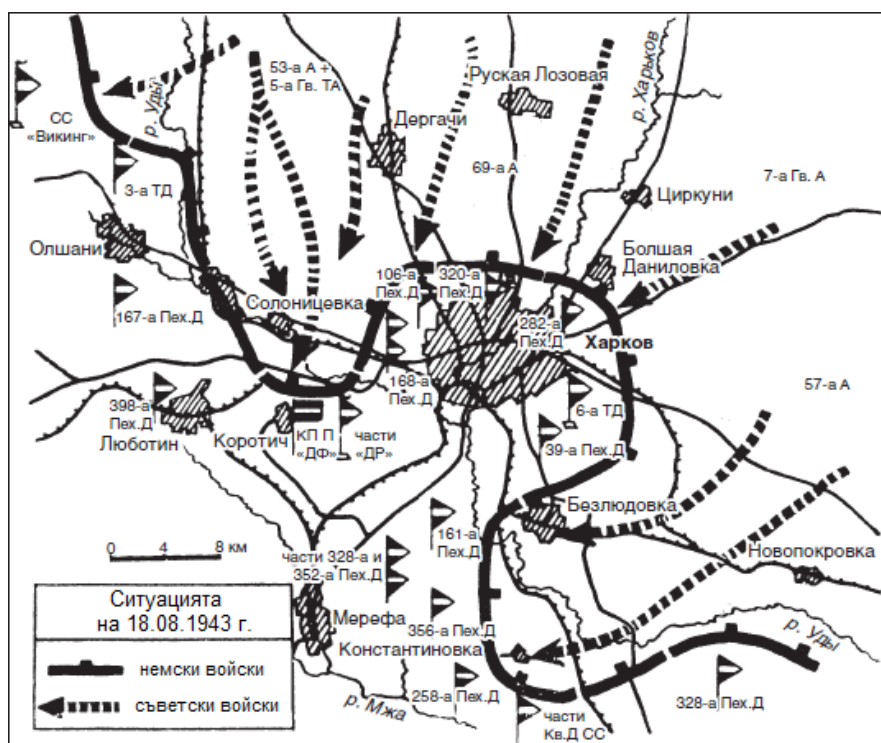
Докато в полосата на Воронежкия фронт се разгарят тежки боеве с немските оперативни резерви, на 11 август войските на Степния фронт достигат до северните и източни покрайнини на Харков, подготвяйки се за финалния щурм. Съветският план за овладяването на града, разработен от Жуков и Конев, остава непроменен – германската харковска групировка следва да бъде обкръжена и унищожена.

Съветският план за овладяването на Харков

38 Щеменко С.М. Генералният щаб през войната. Книга първа, с. 164-165

При това основната роля е възложена върху 53-а армия на ген. Манагаров и 57-а армия на ген. Гаген, които получават задачата да нанесат удари в обход на Харков, съответно от запад и от югоизток, за да отрежат пътищата за отстъпление на германските части³⁹. От немска страна отбраната на силно укрепения град, защитен с двоен отбранителен пояс, е поверена на 11-и корпус от север и 42-и корпус на ген. Ф. Матенклот от изток-югоизток. Пълномащабната атака на Степния фронт стартира на 12 август, но постигнатите успехи са незначителни, а понесените загуби са огромни. До 17 август немските части твърдо удържат в свои ръце външната отбранителна линия, въпреки многобройните вклинения на съветските части, които са парирани посредством локални контраатаки. Така или иначе, този временен успех е заплатен с нови, трудно попълними загуби, които лишават германците от възможността да удържат настоящите си позиции.

Обстановката при Харков на 18 август

39 Вохмянин В., Парамонов А., Подпригора А. Харьков. Освобожденный навсегда. Август 1943 г., с. 24

Тъй като заплахата от обкръжение остава напълно реална, ген. Кемпф настоява за незабавната евакуация на града, а мнението му среща принципното одобрение на Манщайн. Както обикновено в такива случаи Хитлер е категорично против, настоявайки градът да бъде задържан на всяка цена, преди всичко поради мотиви от политически и престижен характер. Фюрерът настоява, че падането на града би имало неблагоприятен политически резонанс върху поведението на неутрална Турция и България. Още през пролетта на 1943 г., непосредствено преди началото на операция „Цитадела“, на посетилата района на Харков турска военна делегация са демонстрирани „непреодолимите“ отбранителни съоръжения на града. Във всеки случай тревожните доклади на Кемпф довеждат до обратния ефект, на 16 август Хитлер освобождава генерала от командването, заменяйки го с ген. О. Вьолер. Съответно армейската група е преименувана в 8-а полева армия, но това не довежда до каквито и да било качествени изменения. Нещо повече, новоназначеният командващ на 8-а армия, ген. Вьолер се придържа към същата гледна точка, както своя предшественик, считайки евакуацията за неизбежна, поради крайното изтощение на войските – към 20 август 11-и корпус разполага в пехотните си батальони с не повече от 4 хил. активни щика, а ситуацията с боеприпасите придобива катастрофални измерения⁴⁰.

Междувременно, на 19 август 53-а армия разкъсва немските позиции западно от града и достига до Пересечная, застрашавайки немските тилови комуникации. За да ускори реализирането на плана за

40 Frieser K.-H. (ed) Germany and the Second World War. Volume VIII, p. 196; Ziemke E.F. Stalingrad to Berlin: The German defeat in the East., p. 156

овладяване на Харков, маршал Жуков разпорежда прехвърлянето на основните сили на 5-а гв. танкова армия, която заедно с 53-а армия следва да превземе градчето Коротич, разположено на жп линията Харков-Полтава, прерязвайки всички пътища за отстъпление на противника, във взаимодействие с 57-а армия, придвижваща се от изток. Почти едновременно, по пряка заповед на Манщайн, за усиление на отбраната на 11-и корпус, югозападно от Харков е прехвърлена сс дивизията „Дас Райх“ с 39 танка и 20 щурмови оръдия. Укрепиха селището и околните височини, нейните мотогренадири и танкове отбиват всички атаки и постоянно контраатакуват. Бригадите на Ротмистров се натъкват на ешелонирана противотанкова отбрана, която заедно с плътния заградителен артилерийски огън срива всеки опит за овладяването на градчето и пробив на юг. Загубени са 75 от 99-те налични танка, с които започва атаката, а общите загуби на армията в боевете за Коротич възлизат на 129 бронеединици⁴¹. Неуспехът се дължи и на неефективното взаимодействие между танковите части и пехотата на 53-а армия, на този етап значително отслабени поради понесените загуби. Независимо от това, задържайки ключовия населен пункт достатъчно продължително време, командването на група армии „Юг“ вече има за цел единствено подсигуриването на безпроблемния отход на германските части от Харков. Заповедта за това е дадена от Манщайн на 22 август и до началото на следващия ден войските на 8-а армия съумяват без съществени загуби да евакуират града, заемайки позиции непосредствено южно от него. Разпознал явните признаци на германското отстъпление, Конев нарежда незабавен щурм, който

41 Вохмянин В., Парамонов А., Подпригора А. Харьков. Освобожденный навсегда. Август 1943 г., с. 29, 63; Исаев А.В. Освобождение 1943, с. 415

приключва с цялостното овладяване на града до 12.00 часа на 23 август. В предходните операции при Харков, Червената армия понася няколко тежки поражения и едва тази последна, четвърта поред битка за града, се увенчава с недвусмислен успех, който отбелязва успешния завършек на операция „Румянцев“.

С окончателното овладяване на Харков от РККА, германската армия се лишава от един от най-важните опорни пунктове на съветско-германския фронт, явяващ се не само производствена, ремонтно-техническа и снабдителна база, но и крупен комуникационен център. В хода на битката войските на 4-а танкова армия и 8-а армия от група армии „Юг“, са изтласкани на запад и югозапад, в резултат на което е напълно ликвидирана Белгородско-Харковската издатина. Победата открива пред съветското върховно командване възможността да разгърне последващо широкомащабно настъпление за овладяването на Донбас и освобождаването на цяла Източна (Левобрежна) Украйна. Сравнително успешното осъществяване на операцията демонстрира по категоричен начин усъвършенстването на бойните възможности на РККА, на нейната способност да провежда настъпателни операции, успоредно с общото подобрение в ръководството на войските, особено на оперативно ниво. За първи път, провеждайки лятно настъпление от стратегически мащаб, съветските танково-механизирани части успяват да постигнат дълбок пробив в отбраната на противника, без да бъдат принудени да извършат значителни отстъпления. Без съмнение това се дължи както на внезапността на първоначалния удар и безпрецедентната концентрация на съветските танкови армии в подвижна ударна група, така и на цялостния курс към реорганизация на съветските танково-механизирани части.

По официални данни, общите загуби понесени от РККА в Белгородско-Харковската операция надминават 255 хил. души, в това число над 71 хил. убити и безследно изчезнали. Също толкова внушителни са безвъзвратните загуби в техника, възлизащи на 1864 танка и САУ, 423 оръдия⁴² и 573 самолета⁴³. За съжаление, жертвите понесени от германската харковска групировка е невъзможно да бъдат точно установени, а единствено приблизително. В съвременната историография загубите в личен състав се определят в порядъка от 30 хил. до 48 хил. души⁴⁴. Все пак, въз основа на достъпните документални данни може да се констатира, че немските загуби за целия месец август съставляват около 55 хил. души, а конкретно за периода 3-23 август в рамките на 40-45 хил. души⁴⁵. Що се отнася до безвъзвратните загуби в бронетехника, според оценката на руския историк А. Томзов, съставена на основата на немски архивни материали, те възлизат на 390-400 танка и щурмови оръдия, за целия месец август⁴⁶. Причините за тази сериозна диспропорция се коренят в общото оперативно-тактическо превъзходство на германската армия, заедно с невисокото равнище на подготовка на бойците и офицерите от РККА, както и поради грешките, допуснати в хода на операцията от висшето съветско командване. През лятото на 1943 г. Вермахтът съхранява достатъчно висока боеспособност, личния състав се отличава с устойчивост на бойното поле, а командващите армии и

42 Кривошеев Г. Россия и СССР в войнах XX века. Книга потерь, с.304, 520

43 Горбач В. Над Огненной Дугой. Советская авиация в Курской Битве, с.447

44 Букейханов П. Курская битва. Наступление. М.:ЦЕНТРПОЛИГРАФ, 2013, с.639; Frieser K.-H. (ed) Germany and the Second World War. Volume VIII, p.197

45 Тези числа имат оценъчен характер и са съставени на база следните документи: BA-MA RH 02-1343K; NARA T-78 R-414 frames 383359-383365

46 Томзов А. Потери бронетехники группы армий Юг в ходе Курской битвы., с.333

групите армии с голямо изкуство ръководят своите войски⁴⁷. Като цяло, немското тактическо преимущество се основава на високото ниво на компетентност на офицерите, командващи от полк до рота, както и на отлично обучение подофицерски състав. Германската армия постига това чрез обучение, ориентирано към изпълнението на конкретни задачи в рамките на общия план и основано на бърза реакция към промените на бойното поле, гъвкавото провеждане на операциите и насърчаване на личната инициатива. Детайлите и начинът на изпълнение са оставени на съответния офицер, от когото се очаква достатъчна висока способност за самостоятелното изпълнение на съответната мисия. Съвършено различна е съветската система на командване и контрол, която е силно централизирана, и е основана върху подробно указаното, твърдо и безпрекословно изпълнение на приетите планове, често независимо от променящите се условия на битката, възникнали в следствие от контрадействията на противника. Едновременно с този общ недостатък, командващите на Воронежкия и Степния фронтове допускат традиционната грешка да разпилеят на широк фронт своите многочислени ударни сили, което предоставя на германското командване възможността да се възползва от големия си опит във воденето на маневрен бой и да организира серия от контраудари, чрез които съумява да обкръжи и разгроми значителни съветски сили, непредпазливо откъснали се напред. В особена голяма степен това се отнася за двете танкови армии на Воронежкия фронт, които са извадени от строя за продължителен период от време. Както в щабовете на двата фронта, така и в Ставката подценяват волята за съпротива и реалните възможности на противника, често без да отчетат

47 Михалев С.Н. Военная стратегия. Подготовка и ведение войн Нового и Новейшего времени. М.:Жуковский; Кучково поле, 2003, с.375

изменената поради динамиката на събитията обстановка. Именно поради тези пропуски и грешки съветското командване пропилява своя шанс да нанесе решително поражение на немската белгородско-харковска групировка, понасяйки неоправдано високи загуби, и позволява на Манщайн да съхрани основните сили на 4-а танкова армия и 8-а армия и да стабилизира фронта западно от Харков.

За Германия провалът на операция „Цитадела“ и падането на Белгород и Харков в ръцете на Червената армия, ознаменува окончателната загуба на стратегическата инициатива. Макар че операция „Румянцев“ не успява да постигне своите най-амбициозни цели, тя отбелязва не само началото на повторното завоюване на Украйна. Пораженията, понесени от германската армия на южния сектор на Източния фронт, циментират съдбата на Германия, лишавайки я от възможността да реагира адекватно на съветските оперативни и стратегически ходове до края на войната. В по-широкия контекст на германо-съветския конфликт, тези битки оформят неговия цялостен ход през лятото на 1943 г., но и след това, през 1944 г. От този момент нататък стратегията на германското върховно командване за лятно-есенната кампания на 1943 г. е подчинена на концепцията за удържането на всички завладени области чрез позиционна отбрана. Такъв стратегически курс в условията на устойчиво изменение на обстановката в полза на Червената армия и растящият недостиг на резерви в сухопътните войски на Вермахта довежда до това, че в линията на фронта възникват все нови и нови застрашени участъци, удържането на които е малко оправдано от оперативно-стратегическа гледна точка. Така през лятото на 1943 г. особено уязвим представлява южният участък от фронта. След като в средата на август отново преминават в настъпление и Югозападният и Южният фронтове, за войските на група

армии „Юг“ става невъзможно да удържат настоящите си позиции в Донецкия басейн и към края на август дори за Хитлер става ясно, че не само тази област, но и цяла Източна Украйна ще бъдат безвъзвратно загубени. Материалните загуби и човешки жертви, понесени в тези сражения и в хода на есенното отстъпление, в съчетание с нежеланието на Хитлер да разреши на Манщайн и Клюге необходимата оперативна свобода, продиктувана от военната ситуация, довежда и до загубата на отбранителната линия по река Днепър. В крайна сметка изоставянето на Източна Украйна е фатално поражение с тежки последствия. В политически план това е последният удар по увереността на Унгария, Румъния и Италия, който сигнализира за неизбежното поражение на Германия.

Ходът и резултатите от грандиозните битки през лятно-есенната кампания на 1943 г. на Източния фронт справедливо се оценяват и свързват с произхождащите едновременно събития на Средиземноморския театър. Капитулацията на итало-германските войски в Тунис през май, Сицилийската десантна операция на съюзниците, проведена през юли-август и последвалият им десант на Апенинския полуостров през септември, а накрая, падането на фашисткия режим на Мусолини и излизането на Италия от войната, изменят коренно политическата и военната обстановка в Южна Европа. Взаимосвързаността и взаимозависимостта на тези събития и хода на борбата в просторите на Русия са очевидни. Съсредоточавайки главните сили на Вермахта на съветско-германския фронт, германското военнополитическо ръководство се лишава от възможността да влияе активно на хода на военните действия в Средиземноморието и да удържи във военния блок своя главен европейски съюзник – Италия. Дълбокият военен и политически кризис, в който встъпва Германия

през лятото на 1943 г., се явява следствие от съвместните усилия на държавите-членове на Антихитлеристката коалиция и техните въоръжени сили. Стратегическото взаимодействие между тях придобива все по-обозрими черти.

Библиография:

1. Манщайн, Е. Проиграни победи. Книга втора. С. Атика, 2008
2. Москаленко К.С. На югозападното направление 1941- 1943 г. Том Втори. Военно издателство. С. 1978 г.
3. Вохмянин В., Парамонов А., Подпригора А. Харьков. Освобожденный навсегда. Август 1943 г. Х.: Харьковский частный музей городской усадьбы, 2013
4. Горбач В. Над Огненной дугой. Советская авиация в Курской Битве – М.:Яуза, Эксмо, 2007
5. Замулин В. В. Боевой и численный состав войск Воронежского фронта перед началом операции „Полководец Румянцев” и проблемы армий, включенных в его ударные группировки, с комплектованием живой силой и техникой, Ученые записки. Электронный научный журнал Курского государственного университета. 2016. № 4 (40)
6. Замулин В. В. К вопросу о причинах отказа советского командования от окружения белгородско-харьковской группировки Вермахта в августе 1943 г., Ученые записки. Электронный научный журнал Курского государственного университета. 2015. № 2 (34)
7. Исаев А.В. Освобождение 1943. „От Курска и Орла война нас довела...”. М.: Яуза; Эксмо, 2013
8. Колтунов Г.А., Соловьев Б. Г. Курская битва. М.: Воениздат, 1979
9. Михалев С.Н. Военная стратегия. Подготовка и ведение войн Нового и Новейшего времени. М.:Жуковский; Кучково поле, 2003

10. Фролов Б. Танковое сражение в районе Богодухова (1943 г.), Военноисторический журнал. (№ 9)1978, 18-24
11. Frieser K.-H. (ed) Germany and the Second World War. Volume VIII. The Eastern Front 1943-1944. The War in the East and the Neighbouring Fronts. Oxford University Press, 2017
12. Haupt W. Army Group South. The Wehrmacht in Russia. 1941-1945. Schiffer Military History, 1998
13. Newton S. Kursk. The German View. Eyewitness Reports of Operation Citadel by the German Commanders. Da Capo Press, 2002
14. Nipe G.M. Decision in the Ukraine: German Panzer Operations on the Eastern Front. Summer 1943. Stackpole Books, 2012
- 15 Ziemke E.F. Stalingrad to Berlin: The German defeat in the East. Center of Military History. Army Historical Series. Washington D.C., 2002

An Experimental Playground The Footprint of Russian Private Military Companies in Syria

Kiril Avramov, Ruslan Trad

As the armed conflict in Syria transformed from a full-blown civil war to a brutal proxy war, the main actors involved began to experiment with novel “hybrid” approaches to proxy warfare. Russia has taken advantage of the chaos on the ground to test combining official direct military involvement with deniable private military companies (PMCs). Despite the Kremlin’s rich past experience in proxy wars, Syria has proven to be an excellent experimental battleground (second only to Russian efforts in Ukraine) for testing the operational potential and “[deniability](#)” of a hybrid operational concept mixing official and unofficial efforts. The [Russian Federation’s Criminal Code](#) bans so-called “mercenary activities” and punishes them heavily, but the Russian PMC business seems to be growing rapidly nonetheless, from Crimea and Lugansk to Latakia, [Palmyra](#) and [Damascus](#). As Russia is a relative “newcomer” in terms of using PMCs abroad for deniability and force augmentation, the results of this experimental “cooperation” are likely to have a deep impact both in Syria and elsewhere. This experiment has strategic, tactical, legal and future information warfare implications both on the battlefield and abroad, for Russia and for potential targets of hybridized proxy war.

Shifts in Russian Attitudes towards PMCs

While mercenary activity has a long history in Russia, the use of modern PMCs is a new and novel development, emerging from internal political and [public pressure](#) and legal and strategic concerns. In terms of political strategy, the 2012 [remarks by](#) then-Prime Minister Vladimir Putin signaled a shift in attitude from the very top in favor of the “*realization of national interests without direct involvement of the state*”.

These strategic political motives were later supplemented by [legislative efforts](#), including bills proposed in 2014 and 2016. Both proposed bills received negative feedback from relevant state security authorities due to fears of rivalry between the official security apparatus and the PMCs, the loss or rather division of supervision and control over the PMC's [activities](#), and a possible competition over state funding. However, changes in Russian foreign policy interests and military involvement abroad coupled with lobbying pressure from oil and gas sector operators created a situation where the legal void needed to be filled even by partial means. But another driving factor was the Kremlin's evolving understanding of PMCs flexibility and deployability in the course of “hybrid warfare”.

Thus on the 14th of December of 2016 in an unusually speedy manner, in two readings, the Russian Duma approved amendments to the federal law concerning conscription and military service and passes for approval and signing to the [Federal Council and the President of the Russian Federation](#). The amendments allow for “participation in activities to maintain or restore international peace and security” [limited up to a year](#) and “suppression of

international terrorist activities outside the territory of the Russian Federation” and were signed on the 28th of 2016 by [the President Putin](#).

In essence, filling in the legal void was aimed at legalizing the Russian PMC's personnel operating abroad without necessarily settling the legality of the PMCs themselves. This shift in the official Russian administration's attitude towards contractors resulted from several different factors, namely Putin's desire for more flexible military policy options, domestic economic interests (of both PMCs themselves and their customers) and the ongoing need for new vectors of military modernization and cost efficiency. But the shift is also probably connected to the wide international effort to shed light on Russian PMCs' activities in Ukraine and Syria that have probably “*blown the cover of deniability*” for the various state intelligence agencies' foreign operations in these theaters. Providing legal cover for PMCs gives Russian authorities more latitude to spin information for the public and generally to reduce public pressure both at home and abroad in crises and emergencies involving [captures](#) and [casualties](#). One can see these motives at work in the recent [Presidential Decree № 469](#). It [allows foreign citizens serving in the Russian armed forces](#) to take part in operations abroad and was signed by Vladimir Putin on the October 8th 2017. Expectedly the Russian Defense Ministry declined to comment whether foreigners were or are ever deployed in Syria and elsewhere. Coincidentally or not, the Decree was published amidst an [avalanche of publications](#) related to the [capture](#) of two Cossack and Russian PMCs connected personnel by ISIS.

The Tale of Prototypes...

In the past several years, dozens of Russian PMCs have popped-up, many of them short-lived. However, when a PMC goes defunct, its personnel often splinter into new groups and proliferate, as in the case of "[Tigr Top-Rent Security](#)". In Ukraine, PMC personnel (a large portion of them ex-military) can be easily traced in groups such as RSB-Group, "Redut - Antiterror", "MAR", "FERAX", "Cossacks", "E.N.O.T Corp.", "Tigr Top-Rent Security", "Antiterror-Orel", "Center-R" and Moran Security Group. Several of these groups, such as Moran, Redut – Antiterror and Center-R, are of special interest, as their employees are veterans of Russian efforts in Yugoslavia, the Caucasus, [Iraq](#) and Afghanistan, and they have been spotted [not only in Ukraine](#) but also in [Syria](#). These groups, born in the chaos of the post-Soviet transition and early Russian efforts abroad, were the "prototypes" of a Russian PMC.

In Syria, there are a large number of active organizations and groups that are organized by contractors hired from third parties with their own agendas and stakes in the Syrian civil war. [Such units](#), composed of sometimes multinational teams, are financed by Damascus' enemies and allies alike. The mercenaries travel to certain locations inside or outside Syria and enter active combat zones, where their operations merge with certain local proxies that the relevant external party has a commitment to. Russia finances dozens of different detachments, while Iran sends units composed of Afghan mercenaries or Iraqi Shiites, that prior to the Syrian Civil War, were organized, trained and armed either in Iran or in Iraqi government-controlled areas. Some of these fighters had previous combat

experience battling ISIS in Iraq, while others, such as the so-called “ISIS Hunters”, “Wagner” and the legendary “TURAN” battalion are directly deployed in Syria.

The U.S. has also tried to finance and build similar structures targeted against ISIS but with far less success, especially when compared with Russian efforts. The logistical, political, and ideological constraints that Washington imposes seriously undermine the activities of the supported units. The lack of stable engaging relations with the local community coupled with the accompanying lack of legitimacy of these externally-sponsored groups, such as the [New Syrian Army](#) and now [Maghawir al Thawra](#), augur possible future failure of American efforts to support Arab staffed units. Failure to date has led Washington to experiment with several alternative avenues of investment, most successfully with Kurdish groups. While the United States has a number of clandestine Special Operations Forces on the ground in Syria, its efforts with proxies seem to have failed, and there are also no known American “hybrid” PMC entities in Syria. Russia has not only deployed extensive experienced Spetznaz in Syria, but has also leveraged the past experience of Russian semi-official or unofficial military units whose features can be recognized albeit with new tasks and under redesigned form.

[If around 2005 - 2007](#) the [Russian entities](#), such as [Tigr Top-Rent Security](#) and [Redut-Antiterror for instance](#) have used [Iraq](#), [Afghanistan](#) and [certain African countries](#) to “test the water” of modern day PMC business, then Syria eight years later became a real “experimental playground” for fleshing out hybrid operations in a chaotic battlespace. Meanwhile, some of the more established PMCs had used [Eastern Ukraine](#) as a training ground before deployment to Syria. “Volunteers” from the so-called

Novorossiia with close connections to Russian PMCs [were tested in Ukraine](#) before moving on to Syria. Two of the most notorious such PMCs were "Wagner" and the "Slavonic Corps".

Wagner mercenary troops in Syria

The case of "Wagner" has received significant attention; though they began as a small contractor, they are now effectively a private army. In their particular case, this is the limited volume of mercenaries provided by "Wagner" through the mediation and financing of Russia, or about 2500 people distributed in different operational units that provide security for key infrastructures and energy sites whose priority is vital to maintaining of Syria's government. Where "Wagner" has succeeded, the "Slavonic Corps" has had more problems. Organized by Moran in 2013 which later gave birth to "Wagner" through the retired [lieutenant colonel Utkin](#) – until 2013 a former personnel member of the 700th Independent Spetsnaz Detachment of the 2nd Independent Brigade of the GRU. The "Corps", a 267-strong formation, was sent to Syria after signing a contract with the

government and began to provide security for key energy sites initially in Latakia and later at Deir ez- Zor and al Sukhna. Their story, while one of [utter fiasco](#), as they [were inadequately equipped, poorly managed](#) and able to execute only a single ill-fated combat operation, [still](#) illustrates the dynamics and direction of “hybridization” efforts on Russian side. Having in mind the size and the proliferation growth in current years of the Russian private security business at home and the government’s foreign adventures abroad, the question is not if some of these businesses will “transform” into PMCs and operate under Kremlin’s guidance, but how many “prototypes” of cooperation between the private and public sectors will produce “replicas” abroad.

...And Replicas

In support of this claim the focus goes beyond the well-researched cases of PMCs “prototype-pioneers” and accents on the cases of subsequent “replicas”, such as the “TURAN” battalion and the ["ISIS Hunters"](#). TURAN’s actual existence is often questioned. The peak of information pertaining the activity of this “Muslim battalion”, as they are often referred to is around May 2017, mainly emitted from Russian sources. The versions about the origin and structure of the TURAN fighters are different and almost always filled with a mystique interwoven with history and legendary symbolism. Judging by the information shared by the Russian media, known to be close to the Russian authorities, the battalion membership varies [from 800 to 1200 members](#) and is composed mainly from citizens of Central Asian countries. Sizeable portion of them took part in operations in [Homs and Hama](#), and in May signals were detected that they were relocated [to Palmyra](#) and also spotted in Aleppo province. So, is it possible

that there is a “Muslim battalion” staffed by Central Asian personnel operating in Syria, and is it connected to Russia? According to the current legal regulations and codes in today's armed forces of the Russian Federation, a division based on ethnic and religious principles is illegal. The use of soldiers of different ethnic origins in the composition of the USSR's armed forces, however, is not a [novelty](#). During the Afghan war, the Spetznaz but also 40th Army, 154th and 177th Special detachments will play a key role, not only in 1979 events, but also during the 1983 Panjshir cease - fire. The two special detachments - 154th and 177th - will actually constitute the first and second "Muslim Battalions". Contrary to the stereotypes, the Soviet Muslim fighters of Central Asian origin will prove themselves as reliable soldiers, capable of counteracting against the mujahedeen.

Questionable Performance but Strong Propaganda and Serious Business?

The fighters of Central Asian origin are not only a combat assets but also very important part of the [psy-ops](#), as their linguistic skills are of high added operational value. One of the most prominent examples of Muslims involved in such operations with the two Muslim battalions, one of which – the 154th Special detachment, essentially was made up of Uzbeks, Tajiks and Turkmen. Their main task was to carry out covert operations, disguised as locals.

Nowadays, TURAN has a lot in common with its Soviet predecessors. Notable is the symbolism used by the battalion fighters aimed at sympathy attraction by the local Muslim population. The insignia of the ancient state

of Timurids - the three red dots - are also a part of the battalion's' logo and [patches](#). The naming of the battalion is highly symbolic in Central Asian and Middle Eastern context. Judging by the fact that another version of TURAN's logo also includes the symbolism of pro-Iranian militias similar to Hezbollah, it could be suggested that there was Iranian participation in the formation of the battalion.

As previously mentioned, the other such “replica” unit in focus here are the so-called ISIS Hunters, which has a direct link to Wagner. The unit gained visibility in March this year, when information on a special unit augmenting the Syrian government forces and with a particular focus on operations against ISIS has appeared in Russian media and was quickly replicated by media outlets tightly connected with Russian propaganda abroad known to reproduce and spread “controlled leaks” in “target countries” designated for disinformation offensives, such as Bulgaria. Although the Hunters strive to portray themselves as a local phenomenon, they never managed to get rid of the halo of a Russian creation, and probably because of this, their popularity does not extend beyond the Russian media and certain Western outlets sympathetic to Russian concerns. However, the ISIS Hunters do have an additional function that is far from being portrayed as “the scourge of ISIS”. One of their [main tasks](#) is providing security for Syrian army's strategic sites, such as gas and oil fields. In December of 2016 the Syrian petrol minister Ali Ghanem visited Moscow without much media fuss. There were few details about this meeting until March 2017 when, in an [interview for the Kuwaiti newspaper "Al-Seyassah"](#), the Russian minister of Energy Alexander Novak states that “... during our last meeting with Oil Minister Ali Ghanem, we discussed in detail the participation of a number of major Russian companies in oil and gas exploration and extraction projects on the territory of the Arab Republic with a focus on ensuring the safety of

their operations there”. For providing such safety is selected the Moscow - registered “[Euro Polis](#)” company that in the beginning of 2017 is headed by Oleg Erohin – a former military special unit member. Following his military retirement Erohin has often been seen with another close Putin ally who has ties to the Wagner operation, the Saint Petersburg oligarch Yevgeny Prigozhin.

Yevgeny Prigozhin - Putin's Chef

The oligarch, known also as “Putin’s Chef” beyond his other business is an owner of a media holding initially based at the same location of the now infamous Saint Petersburg “[troll factory](#)” with its flagship “[Federal news agency](#)” and 16 other websites with reaching 32 million people. Initial reports about the ISIS Hunters came through this media network. Meanwhile, “Euro Polis” in May registered a local subsidiary in Damascus

thus clearing the legal hurdles at home in Russia, and the mercenaries – retired and current soldiers could contract for providing security for energy sites. Other director of a major Russian PMC – RSB Group Oleg Krinichin [comments](#) that Wagner guards the oil fields but the decision is “taken at the very top”, probably together with Yevgeny Prigozhin.

It's revealing that the appearance of the ISIS Hunters coincides with the timing of the described internal dynamics. In the beginning of the year, media close to Prigozhin spread “news” about the Hunters, representing them, as a local unit in subordination of the Syrian army and trained by Russian instructors. The tasks of the unit coincide with the ones of “Euro Polis”, namely security provision for oil installations near Palmyra. From March 2017 the Hunters regularly feature the news stream of the Federal news agency and other media entities in Prigozhin's empire. While the details regarding the Syrian contracts of “Euro Polis” are protected as a commercial secret, it is clear that the ISIS Hunters are an important part of the company's activities, as the company is linked with close to Wagner business moguls. These in turn are connected directly with the Russian government [and personally with Vladimir Putin](#).

A Tested Model to Export

The latest Russian deployments of own forces abroad including PMCs is on a rise indicating the exploitation of its own “hybrid interaction” model is beyond “experimental phase” and ready for wider export outside [outside Syria](#). The cases of [Libya](#) and [Egypt](#) certainly point out to that direction and add weight to [Mark Galeotti's earlier prediction](#). Thus, beyond the presented cases in support of such expectations, it must be added that the

footprint of Russian PMCs in Syria is significant and has demonstrated the capacity of the Kremlin to apply military pressure abroad without official dispatch of regular troops. The regular military dispatch of Russian forces abroad and at home is met unenthusiastically due to economic and social pressure from within and foreign sanctions effects from abroad. The strain is felt at “the top” and [Kremlin has a “new” avenue to explore via controllable private PMCs](#). According to a recent [interview with a Russian officer](#), there are 3 types of recruits – “some of them are ex-military up to the age of 50, some are indebted citizens, and maybe the largest part are unsatisfied and adventurous military personnel and social misfits”.

Case in point is the story of the Russian soldier [Kiril Shadrin](#), who has exchanged the battlefields of Ukraine for these of Syria. Shadrin was a serviceman of the Russian Federation beginning in 2015, after (or during) which he managed to visit the Donbass, and in 2017 left for Syria, where suddenly he became a member of the Syrian paramilitary pro-government organization under the supervision of the Department of General Intelligence (*Idarat al-Mukhabarat al-Amma*). Meanwhile his name could be spotted during exercises at the beginning of 2016 in Ivailovsk and Donetsk, and in 2015 in Rostov, where he can be seen in Russian military uniform - i.e. not just a mercenary, but a serviceman. Shadrin's case is illustrative of probably hundreds of Russian citizens and citizens of Central Asian countries who have participated in operations in Syria. The [widely publicized](#) recent [capture of Roman Vasilievich Zabolotny and Grigorii Mihailovich Curkanu by ISIS](#) near Deir-ez Zor and the possible consecutive [execution](#) of Zabolotny just shed additional light on the mechanism of interaction between the Russian Armed forces and Russian PMCs abroad, where the boundary between public and private becomes blurred [in the name of claiming official armed forces 'operational success, while reducing](#)

[the body count via PMCs personnel augmentation deployment](#). In this regard, the case of the Russian experimental model of fusion between state and PMCs is not equivalent to “Blackwater” case, but rather are an extension of the Russian military reach via other means.

Dr. Kiril Avramov is an Assistant Professor of Political Science at the Department of Political Science and current Vice-Rector of the New Bulgarian University in Sofia and a former Senior Fulbright Visiting Researcher at CREEES, UT Austin, Texas. He was awarded a post-doctoral fellowship at the Intelligence Studies Project at UT-Austin beginning in January 2018.

Ruslan Trad is a freelance journalist and analyst with over ten years of experience in covering and analysis of MENA, Balkans and Turkey regional issues, co-founder of De Re Militari Journal and author of the book “The Murder of a Revolution” (2017).

Кино ревю

DUNKIRK

Почти една година след излизането на този филм – вече е време да седна и да напиша нещичко за него. Това е един от малкото военни филми, които съм гледал повече от веднъж, силно надъхан от това, че се очаква да е нещо невероятно, някаква епика, която да пренапише устоите на модерното военно кино и да посочи новата му посока на

развитие. Уви, за мен този филм не беше точно това и в следващите редове ще се опитам да ви обясня защо.

Условно ще разделя представянето на този филм на три части, с надеждата всеки един от четящите, да се разпознае в някоя от тях и евентуално след това да каже – прав ли съм бил или не.

Това е филм, който ще бъде гледан от три генерални типа хора – фенове на военната история, в частност на Втората световна война; фенове на Кристофър Нолан, които ще отидат, за да видят поредния филмов шедевър и накрая – абсолютно неразбрали хора, които са стигнали до мола, видели са огромните опашки, разбрали са, че има някакъв много вървежен филм и са си купили билети – ерго – абсолютно незнаещи какво да очакват или какво ще гледат хора. Преплитане може да се получи между първите две, докато последната е изцяло подвластна на стадния принцип.

За първата група хора, след която попадам и аз, „Дюнкерк“, вероятно ще се стори нереалистичен, евентуално невоенен филм. Те сигурно ще са ужасно разочаровани от нереалните неща, които се случват на екрана и след края му ще, ако все още има къде да го гледат на кино, което е съмнително – ще са с наведена глава и доста мълчаливи. Ще усещат леката минавка, че не са получили точно филм за „Операция Динамо“ и спасяването на британската и френска армия при Дюнкерк, а по скоро един епос за оцеляването на безименния, безличностен човек на фона на задушаващата и неотменима участ – да умре или да попадне в плен. Без да предраматизирам – за същите тези хора това може да е най-големият плюс на филма. За разлика от същата сцена в „Изкупление“ тук всичко е доста по-сиво, по-тягостно, по-

безнадежно. Перфектно пресъздаване на атмосферата на този плаж през далечната 1940 година.

Кенет Брана в ролята на комодор Болтън

Всичко в този филм е далече от военното, няма я масовката, няма ги баталните сцени, няма враг, който да е на фокус, който да разпознаеш и да мразиш. Той практически отсъства. Въпреки това усещаш, че си смазан. Усещаш, че няма как да надигнеш глава, защото няма надежда, всеки лъч е угасен, притиснат в невидимото менгеме, стягащо Дюнкерк. Това вероятно ще види и ще усети човек, който е повече историк, а не ценител на филмовото изкуство.

Втората група хора са диаметрално противоположни на първите – те са повече кинаджии отколкото запознати с военното дело и история. От тях, аз, всъщност, научих доста за филма, разбрах, какво съм гледал

и макар да не успяха напълно да ме убедят, че този филм е невероятен – успяха да ми покажат защо лентата е шедевър.

За да не се повтарям с написаното по-горе – ще добавя, че Кристофър Нолън режисира поредния си епос с едничката идея, че трябва всичко да е подчинено на идеята, че на зрителят се представя преживяване, а не история.

Ал Дийри, който отчасти вдъхновява образа, изигран от Том Харди

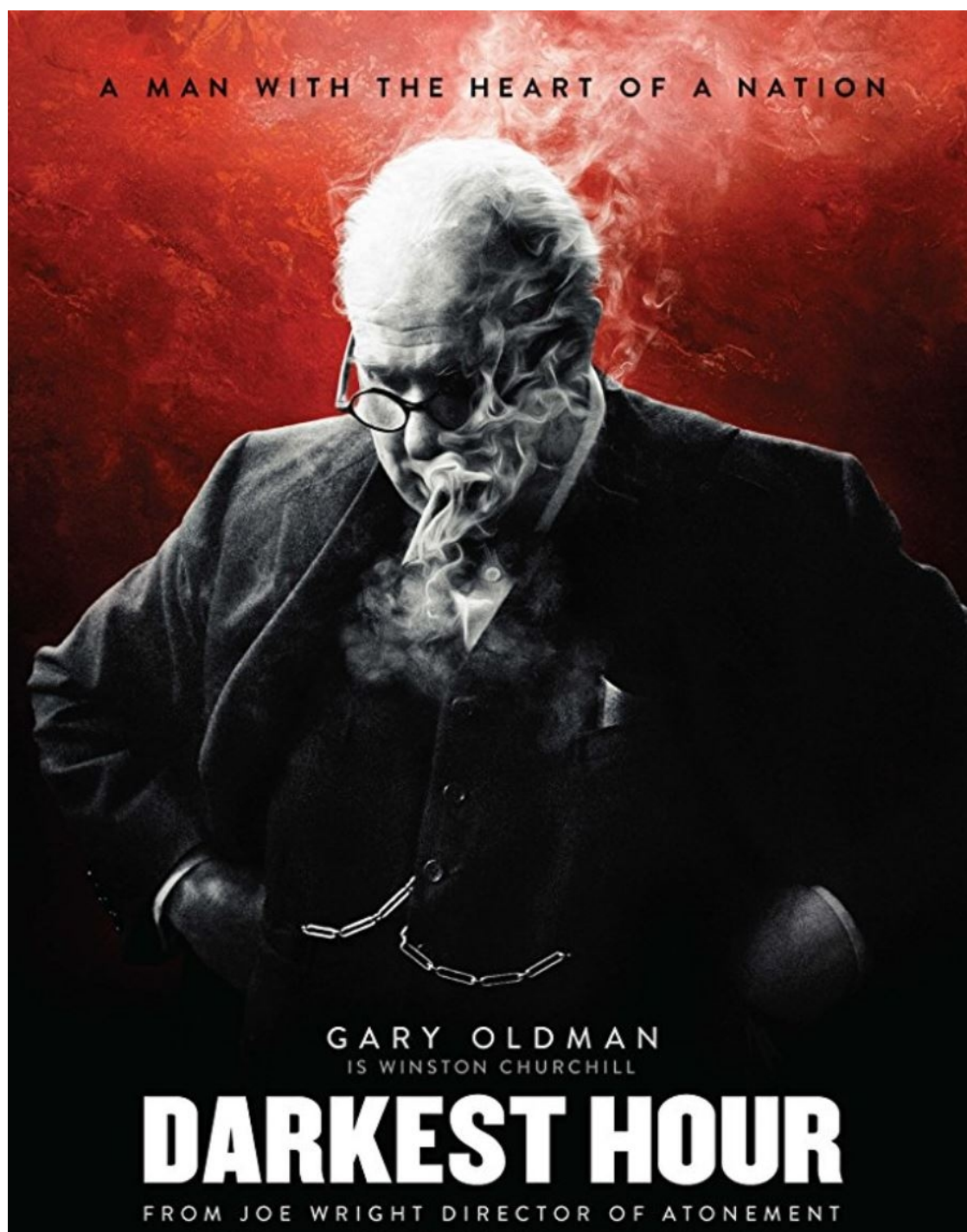
За да доразвие това, Нолън използва IMAX, 70 мм камери. Всичко е подчинено на това, заради това феновете на режисьора, независимо критици ли зрители, са единодушни, че това е неговата най-добра творба. Лишена от тежък диалог, лишена от главни персонажи това е филм – събирателен образ на всеки бил на този плаж. Това е филм оцеляване. За някои липсата на ясно изразени водещи персонажи е

проблем, но всъщност не е. Генерално лентата е повече философска отколкото военна, макар двете неща да не се изключват.

Всеки път, в които гледах филма – намирах нови и нови детайли, неща, които отдалечават военното, но без да напуска тази рамка. Всъщност Дюнкерк вероятно ще хареса на повечето хора, но мен не можа да ме грабне, не усетих Нолан по начина, по който приятелите ми успяха. Бих казал, че тази група от хора получава най-много – шедьовър.

Две изречения и за третата група – те надали ще разберат филма. В него няма екшън, той е нелинеен, накъсан, отнема ти време, за да разбереш темповете на лентата, да откриеш наченки на закономерност в случващото се. Тези хора ще развалят удоволствието от филма, защото той е чисто кино. Направено, за да върне зрителите в салоните. В заключение – този филм не създаде у мен очакваните емоции. Страхувам се, че прекалено много очаквах нещо нетипично от Кристофър Нолън и трябваше да съм подготвен, че ще гледам не екшън а наслада за сетивата. Не правете тази грешка, бъдете *tabula rasa*, опитайте се да бъдете една четвърт запалени по историята, една четвърт фенове на Нолан и две четвърти хора, които нямат идея какво ще гледат. Тогава, мисля си, ще усетите този филм по най-добрият начин – хем ще сте впечатление, хем ще изпитате нещо невероятно и ново, без да се чувствате некомфортно, че нямате идея каква е точно рамката и къде са границите.

Кино ревью
THE DARKEST HOUR

Уважаеми читатели – във второто по ред представяне на филми, които си заслужава да гледате ако сте фенове на киното и историята ще си поговорим за *The Darkest Hour*, адекватно преведен на български като „Най-мрачният час“.

Щом сте стигнали до последните страници на настоящият брой на „Военна история“ значи почти няма смисъл да ви разказвам на дълго и на широко за времевия период, който засяга филма. Въпреки това ще засегна съвсем бегло историята на филма, за да направя връзка с предишният филм, за който сте прочели страница – две преди това. Ако в „Дюнкерк“ на Нолан се говори за Операция Динамо, за началото на края на най-мрачният час за Великобритания през Втората световна война, то тук става дума за най-бележитата фигура на Обединеното кралство от този период – сър Уинстън Чърчил. Настоящата лента говори за неговото избиране, за това как той хваща кормилото на Кралството и го насочва по един нов курс, различен от този на Невил Чембърлейн и лорд Халифакс. За идеологическият сблъсък между готовността за борба и готовността за отстъпки пред лицето на тиранията. Или ако трябва да перифразирам една от репликите в лентата – този филм е за това как един блестящ оратор тръгва на война срещу най-могъщата военна машина в Европа, по това време, въоръжен само със силата на речта.

След тези кратки встъпителни думи и историческо резюме е време да разгледаме филма по същество. Чуха се много мнения и те бяха силно поляризирани – едни казват, че лентата е страхотна, а други яростно я оплюха. Аз, без да крия принадлежността си към групата на

запознатите с Втората световна смятам, че "Най-мрачният час" е невероятен филм.

Джо Райт, режисьор на филма, е имал нелека задача пред себе си – да представи историята на човек, мнението за когото е силно поляризирано дори в добрата стара Англия. Мразен заради фиаското при Галиполи до възхваляван заради позицията му относно Хитлер, още през 1940 година Уинстън Чърчил е бил на двете крайности на общественото мнение. Пияница или трезво мислещ политик, фалирал благородник или най-достойният опонент на безумието, което се случва в континентална Европа. Човекът, който се изправя пред нацизма или личността, която е отговорна за глада, отнел живота на 4 милиона души в Индия. Такъв образ е трябвало да представи в лентата си режисьорът. Смя да твърдя, че се е справил изключително близо до перфектното. За своите два часа и пет минути шедевърът на Райт освен, че не доскучава за момент, което си е постижение при биопиковете, успява доста елегантно да представи всички страни на главният си герой – всички негови позитиви, както и всички негови негативи (сцената с разговора между Крал Джордж и Невил Чембърлейн). Не си мислете, че ще гледате военно зрелище, взривове и фронтови сблъсъци. Не, това е по-скоро камерен филм за войната зад кулисите, за по-малката война, която обаче се оказва далеч по-важна в контекста на последвалите събития, защото *„Държави, които падат сражавайки се, после отново се изправят, докато тези, които смирено капитулират, изчезват завинаги.“* Тези думи на Чърчил са, вероятно, едни от най-мотивиращите слова, които някой някога е казвал, които е редно да си припомним от време на време.

Другата нелека задача, която Джон Райт е имал, е да поднесе този филм на множество различни видове публика. От една страна са младите хора, които, както показва едно скорошно изследване за съжаление губят връзката си с историята и започват, къде да забравят, къде въобще да не знаят за събития, които са се случили преди повече от 70 години. От другата страна са хората, които знаят, които искат да видят една качествена екранизация на образа на Чърчил, която вероятно да изчисти вкуса им от посредственото представяне на личността му в лентата на Брайън Кокс.

За хората, които са гледали филма, които предполагам са всички, със сигурност най-противоречива е сцената в метрото. Според някои тя тотално разваля филма, правейки го исторически недостоверен, съсипвайки брилянтната лента. Според мен, с ясното съзнание, че съм

пристрастен, тази сцена е необходима, но което е по-важно, тя не прави филма по-слаб, напротив, същата се вписва толкова елегантно в целия наратив, че за момент дори не отразих нейната недостоверност. Просто филмът те поглъща до такава степен, че присъствието на този инспириращ момент за Чърчил спокойно може да бъде пропуснато. Въпреки това – кофти привкусът от този исторически несъществуващ момент е факт, особено ако си от по-капризните филмови фенове.

След като обсъдихме режисьорските решения и действия, е време да отделим внимание на Гари Олдман. Всъщност, по мое мнение, това създава магията на този филм. Колкото и да съм несъгласен с филмите, които Академията избира и Оскарите, които дава – без съмнение това беше единственият правилен избор за Главна мъжка роля. Без да преувеличавам Гари Олдмън беше зашеметяващ Чърчил, все още ме побиват тръпки когато се сетя за качеството на превъплъщението му. Изключителна роля, невероятно изпълнение, което ясно показва колко точно навътре е прието това да се въплъти в един персонаж, който изисква адски много и определено е невероятна тежест за всеки, който се наеме да го играе. Още на ниво трейлъри беше ясно, че ако не е фундаменталната симбиоза на Олдман с Чърчил, този филм няма да е и наполовина толкова добър, но едва след като се изгледа се разбира за какво точно става дума. Говорим за всичко – физическата метаморфоза, жестове, мимики, всеки мускул е точно копие. След тази невероятна работа на Гари Олдман – Академията щеше да слезе до нивото на жълта медия, която дава оценка на филми със звездички ако не му беше дала така чаканата награда.

Редно е да се отбележи, че макар шоуто да е в ръцете на Олдман, поддържащите персонажи са на същото толкова високо ниво. Кристин Скот Томас, Бен Менделсон, Роналд Пикъп и Стивън Дилейн се справят по един стилизиран начин, с ясното съзнание, че на фона на Гари Олдман няма никакъв смисъл да изпъкват, а трябва само да са малките детайли, които да направят неговото представяне завършено.

В заключение – с ясното съзнание, че в България мразят Чърчил, заради бомбардировки и салфетки, заради политиката му и т.н., това е един филм, който си заслужава да се гледа. Независимо дали сте като мен – с лека неприязън, че ви е продал държавицата или го

боготворите, като лицето, което е дало силата на Западна Европа да се справи с нацисткия ботуш, или откровено го мразите – отделете два часа от живота си за този филм и няма да съжалявате.

ПП: Няма патос, няма залитане към онова холивудско клише, че нашите са най. Напротив, ако някой го усети - усеща Чърчил, който се подготвя да вдигне факла и да даде лъч светлина в най-мрачния час.

Кино ревю

12 STRONG

След двата филма, показващи британски героизъм пред лицето на нацистката военна машина, е време да се прехвърлим в близкото минало, по-точно около 17 години преди днешния ден, за да ви представя последната холивудска екранизация за американската инвазия в Афганистан – гробницата на империите.

„Дванадесет силни“ не е лош филм, но е американски филм, който дори и да се опитва, а той го прави, не може да избяга от факта, че е силно политизиран. Освен това историята на „дванайската“ (Star Craft kids will know) войници от спец частите много напомня филм, с който да зариби младежи, които са родени около 11 септември да се включат в

редиците на армията, за да продължат битката със световния тероризъм, вихреца се вече почти две десетилетия със най-смекчено казано умерени успехи за САЩ.

Историята на филма разказва за петата американска операция в Афганистан. След терористичните атентати от 11 септември 2001 г. САЩ решават да подпомогнат Северния алианс в битката му срещу талибаните, превземайки тяхната крепост – Мазар ил Шариф. Основан на книгата на Дъг Стантън, филмът дава добра възможност да се попълнят празнини, които биха останали у човек, който се интересува от първоначалните успехи на САЩ срещу талибаните и Ал Кайда.

Продуцент е Джери Брукхаймър, който сред любителите на военните филми е познат със наистина класиката – *Black Hawk Down*, но каквото

и да си говорим – парите му са от Карибски пирати. Режисьор е датчанинът Николас Фюлсиг, който се е опитал да направи най-доброто, на което е способен, за да обърне теренът на Ню Мексико в Афганистан. Донякъде е успял, но само донякъде. Локацията е сериозен минус на филма. Въпреки, че ни се напомня често, че в тази планинска държава са се провалили всички велики империи на времето си – Британската, Съветската и Американската – не се получава. Няма я мистиката, няма го усещането, че всяко бойно поле е същото каквото е било по времето на Джон, на Иван и на Джо, няма го усещането, че тези планини са вълноломът, който разбива устрема на най-силните на своето време с ужасната лекота, с която природата винаги излиза победител срещу човека.

Не ме разбирайте погрешно – това е интересен филм, който вероятно ще изгледате на един дъх, без значение на кого симпатизирате или кого мразите по-малко. Основното е, че това е праволинеен военен

филм, класически построен около съдбата на тези членове на специален отряд, които са първите американски части, чиято задача е да отсрамят САЩ след 9/11. Ако мога да опиша този филм на нещо – това е онази сцена от Пърл Харбър, в която от американския самолетоносач излетяха Мичълите, за да бомбардират Токио, просто за да не са капо, както се казва.

От всички американски войници, които са в лентата, изиграни от добре подбран каст, начело с Крис Хемсуърт (Тор, да, за бога говорим, в Марвел филмите), най-силно впечатление прави генерал Достун, водач на една от фракциите на Северния съюз. И това е така, защото Навид Негахбан има най-голям опит в превъплъщението на терористи от Ал Кайда. Неговата най-запомняща се роля е на Абу Назир в сериалът Homeland.

Не са спестени, но са силно загатнати критиките към САЩ за начина на водене на войната в Афганистан. Ясно е показано колко дълбоко е неразбирането на САЩ за нравите в региона, нещо което и до сега играе лоша шега на Пентагона.

Друг сериозен проблем на филма е липсата на развитие на персонажите. Те са американски военни, които отиват там с едничката цел да отмъстят. Персонажът на Хемсуърт се опитва да покаже емоция, развитие, решителност, до степен на тъпотия, но тя не е в следствие на потапяне в Афганистан, а на високомерно и самонадеяно обещание, че войната ще приключи бързо и решително. Уви – към настоящия момент тя все така си продължава, решително и не особено добре за САЩ и съюзниците им.

Друг опит за емоционалност е създадената връзка между един от войниците и афганско момче, но и тя страда от едноизмерност. Със същия успех просто можеше и да я няма.

Въпреки, че звучи доста негативно – филмът не е толкова лош, колкото го представям. Той е просто средностатистически екшън, който да изгледаш на компютъра си в някоя неделя следобед, преди да излезеш да пиеш бира, до следващата седмица може и да не помниш, че си го гледал. Като всеки американски филм, без значение от войната – дозата патриотизъм е налична. Накрая, надписите, които спестяват около 30 минути екранно време представят величието на САЩ, които успяват да спечелят шестгодишни конфликти за около 21 дни. Съвсем накрая – готино е да видиш съвременна интерпретация на историята за кавалерия срещу танкове. Тук има от двете, че даже и системи за залпов огън „Град“, даже се чудиш какви са тези свръх хора, които въоръжени със съвременния еквивалент на рефлексния лък – М4 и АК успяват да пометат орди.

Списание на Клуб „Военна история”

София, 2018 г.

ISSN 2367-5950

Отговорен редактор: **Александър Стоянов**
Оформление и дизайн: **Петьо Георгиев**
Коректор: **Десислава Михайлова**

Ако искате да се свържете с нас, можете да го направите на:

e-mail: klubvoennaistoria@gmail.com

Facebook: www.facebook.com/hystoryofwars

Официален сайт: www.historyofwars.net